

**Noila
Mirsabirova**

TURIZM IQTISODI VA GEOGRAFIYASI

o'quv qo'llanma

010000045811

338.48
ul-53

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

Mirsabirova Noila Mirvaliyevna

TURIZM IQTISODI VA GEOGRAFIYASI

o'quv qo'llanma

Toshkent-2021

Mirsabirova N.M. Turizm iqtisodi va geografiyasi (o'quv qo'llanma) – Toshkent: TDSHU nashriyoti, 2021. – B. 116.

Mazkur o'quv qo'llanma Sharq mamlakatlari siyosati, iqtisodi va turizm fakulteti bakalavr bosqichi Turizm yo'nalishida tahsil oluvchilariga mo'ljallangan bo'lib, o'quv qo'llanma turistik va rekreatsion resurslar, turizmni rivojlantirishning tarixiy va ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlari, turistik-rekreatsion xududlashtirishning nazariy asoslari, turistik oqimlari va dunyoning eng yirik sayyohlik hududlari va turistik markazlarining xususiyatlari to'g'risidagi bilimlarni shakllantirishdan iborat.

O'quv qo'llanmani ko'rsatilgan mutaxassislik bo'yicha tahsil olayotgan talabalar bilan bir qatorda, turizm iqtisodi, geografiyasiga qiziquvchi keng auditoriya vakillari uchun ham sohaga doir ma'lumotlarni bera oladigan adabiyot sifatida ham tavsiya etish mumkin.

Mas'ul muharrirlar:

PhD Z.Qodirova

Taqrizchilar:

Ch.Xusanov-iqtisod fan nomzodi

X.Raximova-iqtisod fan nomzodi

Ushbu o'quv qo'llanma Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 25-dekabr 2021-yildagi 538-sonli buyrug'iga asosan nashrga tavsiya etilgan.

© N.M. Mirsabirova , 2021

© Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2021

Mundarija

Mavzular	Betlar
Kirish	5
1-MAVZU. Turizm iqtisodi. 1.1. Fanga kirish.Turizmni iqtisodiyotdagi ulushi va turizm faoliyatida ma'naviyatni o'rni. 1.2. Turizm va hordiq chiqarishni hududning rivojlanishiga ta'siri. 1.3. Turistik hududlarning imidjini shakllantirish. 1.4. Turizmning iqtisodiyotdagi o'rni.	8
2- MAVZU. Turizm geografiyasi. 2.1. Turizm oqimlari geografiyasi. 2.2. Turizm daromadlari va xarajatlari geografiyasi. 2.3. Turistik destinatsiyalar. 2.4. Turizm geografiyasining boshqa geografik fanlar bilan bog'liqligi.	18
3- MAVZU. Turizm rivojlanishining hududiy xususiyatlarini aniqlovchi omillar. 3.1. Turizm rivojini hosil qiluvchi va cheklovchi omillar. 3.2. Turistik joyning tabiiy jozibadorligini belgilovchi omillar. 3.3. Ishlab chiqarish va cheklovchi omillar. 3.4. Turizm rivojiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillar. 3.5. Tabiiy omillar. Madaniy tarixiy omillar.	27
4- MAVZU. Evropa turistik rekreatsion makromintaqasi. 4.1. Fransiyaning rekreatsion-geografik xususiyatlari. 4.2. Italiyaning tabiiy va rekreatsion resurslari. 4.3. Buyuk Britaniyaning tarixiy va madaniy joylari. 4.4. Ispaniya va Germaniyadagi turistik markazlar. 4.5. Yevropa mintaqasi mamlakatlarida turizmni rivojlantirish xususiyatlari.	41
5- MAVZU. Amerika makromintaqasi. 5.1. Makromintaqa haqida tushuncha 5.2. Shimoliy, Janubiy, Markaziy Amerika mamlakatlari , orol davlatlari va Karib dengizi hududlari 5.3. AQShning rekreatsion resurslari. Mamlakatning	52

Mirsabirova N.M. Turizm iqtisodi va geografiyasi (o'quv qo'llanma) – Toshkent: TDSHU nashriyoti, 2021. – B. 116.

Mazkur o'quv qo'llanma Sharq mamlakatlari siyosati, iqtisodi va turizm fakulteti bakalavr bosqichi Turizm yo'nalishida tahsil oluvchilariga mo'ljallangan bo'lib, o'quv qo'llanma turistik va rekreatsion resurslar, turizmni rivojlantirishning tarixiy va ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlari, turistik-rekreatsion xududlashtirishning nazariy asoslari, turistik oqimlari va dunyoning eng yirik sayyohlik hududlari va turistik markazlarining xususiyatlari to'g'risidagi bilimlarni shakllantirishdan iborat.

O'quv qo'llanmani ko'rsatilgan mutaxassislik bo'yicha tahsil olayotgan talabalar bilan bir qatorda, turizm iqtisodi, geografiyasiga qiziquvchi keng auditoriya vakillari uchun ham sohaga doir ma'lumotlarni bera oladigan adabiyot sifatida ham tavsiya etish mumkin.

Mas'ul muharrirlar:

PhD Z.Qodirova

Taqrizchilar:

Ch.Xusanov-iqtisod fan nomzodi

X.Raximova-iqtisod fan nomzodi

Ushbu o'quv qo'llanma Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 25-dekabr 2021-yildagi 538-sonli buyrug'iga asosan nashrga tavsiya etilgan.

© N.M. Mirsabirova , 2021

© Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2021

Mundarija

Mavzular	Betlar
Kirish	5
1-MAVZU. Turizm iqtisodi. 1.1. Fanga kirish.Turizmni iqtisodiyotdagi ulushi va turizm faoliyatida ma'naviyatni o'rni. 1.2. Turizm va hordiq chiqarishni hududning rivojlanishiga ta'siri. 1.3. Turistik hududlarning imidjini shakllantirish. 1.4. Turizmning iqtisodiyotdagi o'rni.	8
2- MAVZU. Turizm geografiyasi. 2.1. Turizm oqimlari geografiyasi. 2.2. Turizm daromadlari va xarajatlari geografiyasi. 2.3. Turistik destinatsiyalar. 2.4. Turizm geografiyasining boshqa geografik fanlar bilan bog'liqligi.	18
3- MAVZU. Turizm rivojlanishining hududiy xususiyatlarini aniqlovchi omillar. 3.1. Turizm rivojini hosil qiluvchi va cheklovchi omillar. 3.2. Turistik joyning tabiiy jozibadorligini belgilovchi omillar. 3.3. Ishlab chiqarish va cheklovchi omillar. 3.4. Turizm rivojiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillar. 3.5. Tabiiy omillar. Madaniy tarixiy omillar.	27
4- MAVZU. Evropa turistik rekreatsion makromintaqasi. 4.1. Fransiyaning rekreatsion-geografik xususiyatlari. 4.2. Italiyaning tabiiy va rekreatsion resurslari. 4.3. Buyuk Britaniyaning tarixiy va madaniy joylari. 4.4. Ispaniya va Germaniyadagi turistik markazlar. 4.5. Yevropa mintaqasi mamlakatlarida turizmni rivojlantirish xususiyatlari.	41
5- MAVZU. Amerika makromintaqasi. 5.1. Makromintaqa haqida tushuncha 5.2. Shimoliy, Janubiy, Markaziy Amerika mamlakatlari , orol davlatlari va Karib dengizi hududlari 5.3. AQShning rekreatsion resurslari. Mamlakatning	52

rekreatsion resurslarini shakllantirish va rivojlantirish.	
6- MAVZU. Osiyo va Tinch okeani rekreatsion makromintaqasi.	64
6.1. Osiyo-Tinch okeani sayyohlik mintaqasi.	
6.2. Rekreatsiya geografiyasining aspekti.	
6.3. XXRning rekreatsion va geografik xususiyatlari.	
6.4. BAA va Turkiyaning turistik markazlari.	
7- MAVZU. Turizm turlari geografiyasi.	77
7.1. Dunyoning ko'ngil ochar turizm o'choqlari.	
7.2. Dunyodagi tibbiy turistik markazlar.	
7.3. Ekologik turizm maskanlari.	
7.4. Ishbilarmonlik turizmi markazlari	
7.5. Tadbirlar turizmi.	
7.6. Diniy turizm obektlari.	
Testlar	133
Nazariy savollar.	144
Atamalar	145
Foydalanilgan adabiyotlar	150

Turizm- (frans. tour-sayr, sayohat, faol dam olish) turi bo'lib, uning tarixi XIX asr boshlariga borib taqaladi. Turizm o'zi hayotiy zarur narsa bo'lmay, unga muxtojlikni inson daromadlari oshganda, jamiyat moddiy boyiganda, bo'sh vaqti ko'payganda va albatta turizm xizmatlariga ehtiyoj bo'lganda sezadi. Hozirgi davrda turizm jadal rivojlanib, dunyo bo'yicha jahon iqtisodiyotining yetakchi va eng dinamik sohalaridan biri bo'lib qoldi.

Zamonaviy turizm—XXI asrning global hodisasi bo'lib, nafaqat dam olish va bo'sh vaqtni maroqli o'tkazish shakli, balki eng faol turizm yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Turli xil millat vakillarining o'zaro muloqoti, yangi hududlarni o'zlashtirish shakllari va asosiy sektor iqtisodiyotini rivojlantirilishi turizmni o'sishiga qaratilgan va turizm iqtisodiyotining tez o'sishi uchun hozirgi vaqtda va kelgusi yillarda iqtisodiy hodisa sifatida tan olinishi va uni eng muhim sohalardan biri sifatida rivojlantirish zarur. Dunyoda turizmning rivojlanishi iqtisodiyotga, ilmiy-texnik taraqqiyotga, aholining turmush darajasini o'sishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Bunga bo'sh vaqtdan unumli foydalanish, ta'til vaqtining ko'payishi, iqtisodiy-siyosiy barqarorlik va boshqa bir qator omillar misol bo'la oladi.

Turizmni soha sifatida rivojlanishi uchun quyidagilar zarur:

1. Bir xil turdagi faoliyat yurituvchi va o'zaro mustaqil iqtisodiy aloqalari bor tashkilotlarni yetarlicha soni;

2. Qudratli moddiy – texnika baza mavjudligi.

3. Rekreatsion omillar.

Turizm sohasini rivojlanayotganlik ko'rsatkichlariga agentliklar, turfirmalar, komplekslar va kooperativlarni ko'pligi juda ahamiyatli. Bu sohani rivojlanayotganlik ko'rsatkichlarini quyidagilar asoslab beradi:

1. Firmalarning moliyaviy-iqtisodiy faoliyati;

2. Moddiy-texnika bazasini holati;

3. Xalqaro turizmni rivojlanishi;

4. Turistik oqim hajmi.

Turizm hududlarining xususiyatlari – sayyohlik-rekreatsiya faoliyatining zamonaviy talablariga munosib maydonlarning tanlash bilan ifodalanadi. Sayyohlarning zamonaviy xizmat ehtiyojlarini qondirish ixtisoslashtirilgan hududiy sayyohlik-rekreatsiya tizimlarini shakllantirish asosida tuziladi. Muayyan davlatning iqtisodiy o‘shiga sayyohlarning ham o‘zlari iqtisodiy jihatdan o‘z xissalarini qo‘shadilar. Davlatlar, hududlar, mintaqalararo sayohlarning sayohati har bir davlat va hudud uchun muxim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Aksariyat mamlakatlarda turizm yalpi ichki mahsulotni shakllantirishda muhim bo‘lib, u aholi uchun qo‘shimcha ish o‘rinlari yaratish va ish bilan ta‘minlash, tashqi savdo balansini faollashtirish kabi dolzarb vazifalarni bajaradi. Hozirda mutaxassislarning taxminiy hisobotiga ko‘ra, bu sohada 100 milliondan ortiq kishi ishlaydi, dunyodagi mehnatga layoqatli odamlarning har sakkizinchisi iqtisodiyotning ushbu sohasida faoliyat yuritadi. Ushbu sohada geografik nuqtai nazardan, yangi ish o‘rinlari iqtisodiyotning boshqa rivojlanayotgan tarmoqlariga qaraganda kengroq tarqalgan.

Bizning mamlakatimizda ham turizmni rivojlantirish uchun hamma sharoitlar mavjud: geografik joylashuvi, iqlimi, siyosiy barqarorlik, madaniy-tarixiy rekreatsion omillarning mavjudligi, milliy urf-odatlar va folklorga boyligidir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mamlakatimizda turizmni jadal rivojlantirish istiqbollari, sayyohlik ob‘ektlaridan samarali foydalanish, ko‘rsatilayotgan xizmat turlari sifatini oshirish, yurtimizga tashrif buyurayotgan sayyohlar oqimini ko‘paytirish borasida amalga oshirilayotgan ishlar tahliliga bag‘ishlangan yig‘ilishdagi so‘zlari: “Turizm – iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri. Mavjud imkoniyatlardan samarali foydalangan holda, ushbu tarmoqni yanada takomillashtirish zarur, buni davrning o‘zi taqozo etmoqda”.¹ O‘zbekiston 1993-yilda o‘z safiga 120 dan ortiq mamlakatni o‘z ichiga olgan Jahon turistik tashkiloti (1975-yilda tuzilgan) ga a‘zo bo‘ldi va WTO Yevropa komissiyasi a‘zosisdir.

¹ <https://uz.uz/uz/posts/turizmni-yanada-rivozhlantirish-masalalari-mu-okama-ilindi-03-10-2017>. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 22-феврал куни видеоселектор йиғилиши

Buning uchun mamlakatimizda samarali rejalar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonlarni tizimli bajarilishi O'zbekiston Respublikasi turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasining dasturiga kiritilgan.

O'zbekistonda turizm sohasini jadal rivojlantirish maqsadida 2021-2025-yillar uchun Konsepsiya qabul qilindi. Unda O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar boblarda mukammal yoritilgan.² Uni asosini turizm sohasining joriy holati taxlili, uni rivojlantirishning asosiy maqsadlari va bosqichlari, omillari kabi asosiy yo'nalishlari tashkil qiladi.

Turizm odamlar muloqotining eng faol shakllaridan biri bo'lib, tabiiy-geografik, madaniy, tarixiy va turizmni rivojlantirishga xizmat qiladigan boshqa sharoitlarni o'rganib chiqadigan rekreatsion geografiya sohasi bilan yaqin bog'liq. "Turizm iqtisodi va geografiyasi" fani – rekreatsion rayonlarni tashkil etish to'g'risidagi asosiy tushunchalarni o'rganish, hududlarda turizmni rivojlantirishning zamonaviy holatini baholash va ularning yanada rekreatsion o'zlashtirilishini o'rgatadi. Mazkur fanni o'rganish jarayonida ushbu o'quv qo'llanma talabalarning e'tiborini xalqaro turizm asoslari bilan tanishtirib, turistik faoliyatlarni iqtisodiyotdagi ahamiyatini tahlil qilish va turizmning asosiy rekreatsion zonalarini aniqlay bilish kabi yo'nalishlarga qaratilgan.

² <https://lex.uz/docs/4143188#4152114> Тошкент ш., 2019 йил 5 январь,
ПФ-5611-сон

1- mavzu. Turizm iqtisodiyoti.

REJA:

- 1.1. Fanga kirish. Turizmni iqtisodiyotdagi ulushi va turizm faoliyatida ma'naviyatni o'rni.
- 1.2. Turizm va hordiq chiqarishni hududning rivojlanishiga ta'siri.
- 1.3. Turistik hududlarning imidjini shakllantirish.
- 1.4. Turizmning iqtisodiyotdagi o'rni.

Kalit so'zlar: turizm, turist, ma'naviy, iqtisodiy, siyosiy ta'sir etuvchi omillar, turizm xizmatlari.

1.1. Fanga kirish. Turizmni iqtisodiyotdagi ulushi va turizm faoliyatida ma'naviyatni o'rni

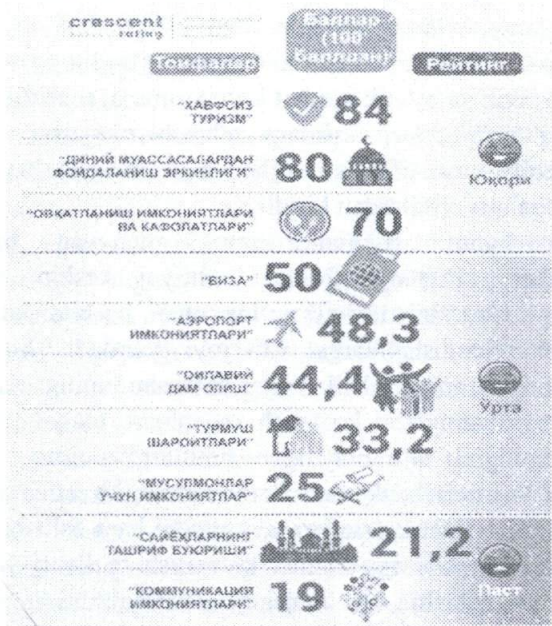
Turizm iqtisodiyoti-ekonomiya (yunoncha «oykos» — uy, xo'jalik va «nomos» — qonun,-)ya'ni «uychilik», ichki bozorda ham, tashqi bozorda ham turizm tovarlarini ishlab chiqarish va sotish davrida yuz berayotgan jarayon va hodisalarni tekshiruvchi ilmiy nizomdan iborat. Turizm iqtisodiyoti—bu ilmiy fan bo'lib, ichki yoki tashqi bozorda turistik mahsulotlarni ishlab chiqarish va uni sotish davrida ro'y beradigan jarayon va hodisalarni tekshiradi. Iqtisodiyot rivojlanish davrida sayohatlarga ehtiyoj ko'payganda bu xizmatlarni ishlab chiqaruvchilar ham paydo bo'ladi. Bu o'zgacha xizmat turi-turizm bo'lib, uni iste'molchilar bozorida sotib olish va sotish imkoni paydo bo'ladi. Turizmni mahsulot sifatida rivojlantirish uchun moddiy-texnika bazasi yaratilishi, sayyohlarga xizmat ko'rsatish uchun va xo'jalik sub'ektlarini aniq shu yo'nalishda boshqaruvchi malakali mutaxassislar bo'lishi talab etiladi. Sayyohlarga xizmat turi - turizmni ishlab chiquvchilar yagona soha-turizm sohasiga birlashdilar. Turizmning bu sohasiga transport va aloqa, qurilish, qishloq xo'jaligi kabi iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari juda katta ta'sir ko'rsatadi.

Turizmni rivojlantirilishi iqtisodiyotni o'sishiga sabab bo'ladigan sohalar jumlasidandir va mutaxassislarning fikricha, XXI asrda dunyo miqyosida eng katta foyda keltiruvchi sohalardan biriga aylanadi. Hozir u dunyo bo'yicha neft va uni qayta ishlash,

avtomobilsozlik sohasidan keyin uchinchi o'rinda bo'lib, dunyo sanoati, tekstil va qishloq xo'jaligidan o'zib ketdi. Turizm sohasi yuqori daromad manbai sifatida iqtisodiyotdagi ulushi uni rivojlanishi va uni ortidan kirib keladigan tushumni ortishi bilan o'sib boradi.

Mamlakatimiz iqtisodiy hayotida ham turizm faoliyatining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bu esa O'zbekistonning o'z navbatida xalqaro turizm bozorida o'z o'rnini egallayotganidan dalolatdir.

“Crescent Rating” tashkiloti 2017-yilda halol-turizm bo'yicha reyting tuzildi. Unda O'zbekiston 28-o'rinni egalladi.(Rasm 1.1.)³

Rasm 1.1.

Turistik faoliyatning sodir bo'lishi uchun turistlarni bo'lishi, turistik rayonlarni, turistlarga mo'ljallangan mahsulotlarni, ularning sotilish usullari, mahalliy xokimiyat va turistlarga xizmat ko'rsatadigan ishchi kuchini mavjudligi, turistlarni aholi bilan

³ <https://www.crescentrating.com/>

o'rtasidagi iqtisodiy-ijtimoiy va huquqiy munosabatlarning sodir bo'lish kabi jarayonlarini ta'minlash kerak bo'ladi.

Turizmning rivojlanishi zamon talabi bo'lib, o'zining salohiyatlaridan kelib chiqqan holda har bir davlat va hududlar uni o'zida rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlaridan foydalanishadi. Bu rivojlanish jarayonlari o'sha hududlarni nafaqat geografik joylashuvidan, balki ma'naviy, madaniy, ijtimoiy, iqtisodiy-siyosiy barqarorligiga va xavfsizligiga bog'liq. Xavfsizlikni ta'minlash chora-tadbirlari turistlar va sayyohlarni shaxsiy xavfsizligi, ularning mol-mulki but saqlanishini ta'minlanishini nazarda tutadi. Chunki turizm faoliyati jarayonida turistlarga xizmat ko'rsatish ob'ektlarini sifatidan qat'iy nazar, mazkur xizmatlarni iste'mol qiluvchi turistlar guruhlariga ma'naviy, etik va estetik xizmat ko'rsatilmasa, mahalliy aholi g'arazli bo'lsa bu faoliyat turi inqirozga uchrashi muqarrar. Shuning uchun turizm faoliyat turi sifatida rivojlanishiga uning ma'naviy muhit katta ahamiyatga ega omillardan biridir.

Iqtisodiyotni rivojlantirishning muayyan bu bosqichida sayyohlarga, turistlarga bo'lgan ehtiyoj keskin o'sadi. Ularga muayyan hudud mahalliy xizmatini sotadi, bu bilan mahalliy aholiga yoki yollanma ishchilarga ish joyi yaratadi, kirib kelayotgan valyutadan daromad oladi. Valyuta tushumining manbasi sifatida turizmning ahamiyatini ko'tarish va xalqaro aloqalarni kengaytirish, aholi bandligini ta'minlaydigan omillarni doimiy ravishda o'sib borishini ta'minlashdek vazifalarni asos qilib olish muhim. Ushbu sayyohlarga xizmat ko'rsatuvchilarni soni ham oshishi muqarrar. Shu bilan birga sayyohlarga xizmat ko'rsatish faoliyati yaxshilanishi va sifat darajasi oshishi sayyohlarning tashrif oqimini ko'payishiga sabab bo'ladi. Bu o'z navbatida iqtisodiy rivojlanishga turtki bo'ladi.

Turizm – har qanday davlatning xazinasiga kirishning muhim manbasidir. Ko'plab mamlakatlarda yalpi milliy mahsulotning beshinchi qismidan yarmiga qadar turizm ulushiga to'g'ri keladi. Turizm mamlakat to'lov balansiga hisobotlarni kengaytirmoqda, jahon xo'jaligi sohalarini rivojlantirmoqda: xalq iste'moli tovarlari ishlab chiqarish, savdo, qurilish, transport, sug'urta va boshqalar.

Korxonalar turining daromadlari – ularning mintaqadagi sayyohlarga xizmat va tovarlarni sotishdan kelgan daromadlaridan, hududning daromadlari – bu daromaddan olingan va mintaqa ixtiyorida qoldiriladigan soliqlardir. Sayyohlarning mablag‘lari mintaqada ishlab chiqarilayotgan tovar va xizmatlarni sotib olayotganda hududning iqtisodiyotiga ishlay boshlaydi. Mintaqa sayyohlardan pul olib, ulardan o‘z xodimlariga ish haqini to‘laydi, ular o‘z navbatida ularni tovar sotib olish, xizmatlarni to‘lash uchun sarflaydi. Sayyohlar xarajatlarining to‘g‘ridan-to‘g‘ri va qisqa ta‘sirining birlashishi ularning mahalliy iqtisodiyotga ta‘sirini belgilaydi. Odatda, sayyohlar harajatlaridan olingan barcha daromaddan foydalanmaydi: uning ayrim qismi, keyingi qismi keyingi hududdan tashqari sarflanadi.

Mintaqa doirasida turizm daromadlari qanchalik ko‘p amalga oshirilsa, multiplikator samaradorligi oshadi. Bunday daromadlarni mintaqa doirasida qoldirish qobiliyati mahalliy iqtisodiyotning holatiga bog‘liq. Agar u sayyohlar o‘rtasida talab ko‘rsatayotgan tovar va xizmatlarni ishlab chiqarish imkoniyatiga ega bo‘lsa, multiplikator samarasi mamlakatimizda qo‘shimcha ish o‘rni yaratishni talab qiladi. Umuman xalq xo‘jaligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatgan holda, rivojlangan turistik xizmatlar bozori hududning yirik shaharlari va olis hududlari iqtisodiyotini sezilarli darajada rivojiga ta‘sir ko‘rsatadi. Shu masalaning yakunida ta‘kidlash kerakki, turizmni rivojlantirish ham ijobiy, ham salbiy jihatlariga ega: chet el valyutasining kelib kirishini ta‘minlaydi, bandlikning mahalliy muammolarini hal etishga xizmat qiladi, hududning transport tarmog‘i va infratuzilmasini, rekreatsiya salohiyatini rivojlantirishga asos soladi. Shu bilan birga, bu xizmatlar sohasining jadal rivojlanishi uning ko‘lami va keltiriladigan zarar o‘rtasidagi qarama-qarshilikni kuchaytirmoqda: mahalliy aholi uchun oziq-ovqat resurslari, suv zahiralari aniqlanmoqda. Shu bois bu sohani rivojlantirishni optimallashtirishda jahon tajribasini hisobga olish, atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy usullaridan foydalanish va iqtisodiyotni balanslashtirishning boshqa chora-tadbirlaridan foydalanish zarur. Bu sohada jahon amaliyoti bilan to‘plangan barcha eng yaxshilarni tushuntirish, mavjud resurslarni aniqlash va turizmni

rivojlantirishning normativ va yuridik bazasini tartibga solish talab etilmoqda.

O'zbekistonda xorijiy mamlakatlar bilan siyosiy, diplomatik, savdo iqtisodiy, madaniy aloqalar jarayonida xalqaro turizm rivojlanib, bu davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Xarakteristik strategiyasida turizm industriyasini jadal rivojlantirish, mamlakat iqtisodiyotda uning ro'li va ulushini oshirish, turistik xizmatlarni diversifikatsiya qilish va sifatini yaxshilash, turizm infratuzilmasini kengaytirishga e'tibor berilgan. Chunki-"Agar xalq boy bo'lsa, davlat ham boy va kuchli bo'ladi"⁴.

1.2. Turizm va hordiq chiqarishni hududning rivojlanishiga ta'siri

Turizm iqtisodiyotning tarkibiy qismi bo'lib, turistlarni qabul qilib, ham ularga xizmat ko'rsatadigan mamlakatlar byudjetiga daromadni keltiradi, qattiq valyuta tushumini ta'minlaydi, aholini ish bilan ta'minlanish kabi uning bandlik darajasini oshiradi. Turist xoh dam olishga bo'lsin, xoh davolanishga borsa, ularga mehmonxona kerak bo'ladi. U yerda ular albatta ovqatlanishlari lozim bo'ladi. Ular uchun turli tomoshalar tashkil qilinadi. Bularni hammasi naqd pulda to'lanib, agar ular xorijdan kelgan bo'lsa, valyutani tushumini ko'payishini ta'minlaydilar.

Turizm – har qanday davlatning xazinasiga daromad kirishning muhim manbasidir. Ko'plab mamlakatlarda yalpi milliy mahsulotning beshinchi qismidan yarmiga qadar turizm ulushiga to'g'ri keladi. Turizm mamlakat to'lov balansiga daromad hisobotlarni kengaytirmoqda: jahon xo'jaligi sohasini rivojlantirmoqda, xalq iste'moli tovarlari ishlab chiqarish, savdo, qurilish, transport, sug'urta va boshqalar.

Turizm sanoatiga jalb etilgan tarmoqlar soni yildan-yilga ortib bormoqda. Turizm ko'plab insonlarni ish bilan ta'minlashga xizmat

⁴ <https://www.gazeta.uz/uz/2017/02/07/strategiya/> 2017–2021 йилларда Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши. 3.4. 07.02.2017й. ПФ-4947

qilmoqda, chunki turizm industriyasi keng tarmoqli tarmoqqa ega. Bu tarmoqda mehnat asosan mexanizatsiyalanmaydi va mexanizatsiyalashtirilmaydi, bu ularni sayyohlarga xizmat ko'rsatishga yo'naltirish bilan mehnat resurslarini jalb qilish imkonini beradi.

Ijtimoiy rejaning yana bir muammosi – yashash darajasi past aholi punktlariga, rivojlanishi juda sust bo'lgan rayonlarga, joylarga sayyohlarni jalb etish orqali, band aholining foizini ko'paytirish, turizm infratuzilmasi, xizmat ko'rsatish xizmatlari: yo'llar, maishiy xizmatlar, kafelar, restoranlar, ko'ngil ochar bog'lar rivojlanadi. Bundan tashqari, amaldagi sayyohlik xizmatlari bozori tarixiy merosni muhofaza qilish ishlarini moliyalashtirish manbasi bo'lib, tarixiy yodgorlik, arxitektura inshootlarini saqlash va o'z vaqtida restavratsiyalash, mintaqa ekologiyasini yaxshilash imkonini beradi.

1.3. Turistik hududlarning imidjini shakllantirish.

Imidj – muayyan obraz bo'lib, ko'pchilikda bir xil tasavvur paydo bo'lishi, tushunchalarda aks etish degan ma'noni anglatib, turizmda u geografik, madaniy, etnik va tarixiy xususiyatlardan kelib chiqadi. Turistlarni o'ziga jalb qilish maqsadida hududni jozibadorligini oshirish-imidjni yaratish, uni ajoyib tarzda reklama qilish katta ahamiyatga ega. Imidjni yaratilishi hududni geografik joylashuvi: tog' etagi, daryo, okean bo'ylari va hokazolar, landshaftga, madaniyatga va tarixiy rivojlanish jarayonlari saqlanib qolgan hududlar borligiga bog'liq. Mavsumga qarab, yaratilishiga qarab yoki an'anaga qarab turistlar doimiy imidjga ega hududlarni takror va takror tanlashadi. Bizning yurtimizda azaliy imidjni yaratgan qadimiy tarixiy obidalar, ilmiy-madaniy ob'ektlar, iqlimimizdan tashqari faqat bizning xalqimizga xos mehmondo'stlikni butun dunyo tan olgan. Imidjni yaratilishi turistlarga xizmat ko'rsatishdagi sharoit va muomala tarziga ham bog'liq bo'lib, turistlarga ko'rsatiladigan xizmatlar sifati darajasi imidjni belgilaydi, ya'ni, agar turistlar sarson qilinsa, ularga kerak vaqtda ayrim xizmatlar beg'araz taqdim etilmasa, unda bu hudud obro'sini yuqotadi. Bu degani, turistni tasavvuri o'zgaradi va bu yerga qaytmaslikka undaydi. Shuning uchun mehmondo'stlik industriyasi imidjni yaratilish omillaridan bo'lib, fan

dasturiga kiritilgan. Mehmondo'stlik industriyasi milliy iqtisodiyotning eng istiqbolli tarmoqlari (ayrim mamlakatlar) qatoriga kiradi. Mehmondo'stlik xizmati faoliyati uy-joy taqdim etish, alkogolli ichimliklar sotish, oziq-ovqat taqdim etish va hamkorlik tadbirlariga qaratilgan tarmoqlarni o'z ichiga oladi. Shu tariqa, quyidagi tarmoqlar mehmondo'stlik xizmatiga kiradi:

- uy-joy taqdim etish;
- pab, barlar va tavernalar;
- kafe va restoranlar;
- litsenziyalangan klublar;
- kazino.

Mehmondo'st bo'lish—mehmonlarga samimiy iliq qabulni taklif etish, ular uchun osoyishtalik, qulay va do'stona muhit yaratish. Kirish va ichki turizm sohasida mehmonxona xizmati sayyohlar uchun butun xizmatlarni o'z ichiga oladi va jahon turizm tizimida raqobatbardosh turizmni rivojlantirish istiqbollari belgilaydigan asosiy omil hisoblanadi. Sayyohlik xizmatlari, shu jumladan, mehmonxonaga xizmat ko'rsatish doirasida ham ijtimoiy-madaniy xizmatlarga kiritilgan. Ular zamonaviy mehmondo'stlik tamoyillari asosida barpo etilmoqda, bu ularning mamlakatimiz turizmini rivojlantirishdagi o'rnini oshirmoqda, shuningdek, sayyohlik-mehmonxona xizmat ko'rsatuvchi kadrlarni tayyorlashda muayyan darajada xizmat ko'rsatishga tayyorlash talab qilinmoqda. Joylashtirish-turizmning eng muhim elementidir. Joylashtirish vositalari va tizimlari – turli turdagi binolar (shalashdan tortib supergigant mehmonxonaga qadar). Mehmonxona industriyasi – mehmondo'stlik tizimining ma'nosidir. U insoniyat tarixidagi eng qadimiy an'analar – mehmonni hurmat qilish, uni qabul qilish va xizmat ko'rsatish an'analaridan kelib chiqadi.

Bugungi kunda mehmondo'stlik industriyasi mintaqadagi xo'jalik yoki sayyohlik markazining eng kuchli tizimini va turizm iqtisodiyotining muhim tarkibini tashkil etadi. Mehmondo'stlik industriyasini jamoaviy va yakka tartibda joylashtirishning turli vositalari: mehmonxonalar, yoshlar xosteli va yotoqxonalar, apartamentlar, sayyohlar qarorgohi, shuningdek, sayyohlarni joylashtirishda ishtirok etadigan xususiy sektorlar tashkil etadi.

Mehmonxonalarda taqdim etiladigan xizmatlar asosiy va qo'shimcha xizmatlarga bo'linadi. Ular bepul va pullik bo'lishi mumkin. Asosiy xizmatlarga yashash va oziq-ovqat kiritiladi. Mehmonxonada yashayotgan va undan ketayotganlarni rasmiylashtirish kun mobaynida amalga oshirilishi kerak. Mehmonxonada joylashtirilgan jamoatchilik ovqatlanish joylari, aloqa va maishiy xizmat ko'rsatish tashkilotlarida mehmonxonada yashovchi shaxslarga navbatdan tashqari xizmat ko'rsatish, mehmonlarga qo'shimcha haq to'lamasdan quyidagi xizmatlar ko'rsatilishi turistlar tomonidan ijobiy baholanadi:

→ tez yordamni chaqirish;

→ qo'shimcha tibbiyot xizmatlaridan foydalanish;

→ xabar kelganda xat-xabarni yashash raqamiga yetkazib berish;

→ qaynoq suv, 1 komplekt igna, bir komplektli idishlar va oshxona asbob-uskunalarini taqdim etish;

→ diniy e'tiqodiga ko'ra joynamoz va kompas bilan ta'minlash.

Turizmda faqat bitta turistik xizmatni iste'molchisi bor—bu turist. Turist sayyohlik mahsulotini iste'molchisi sifatida sayyohlik firmalari ob'ektidan foydalanadi, ya'ni sayyohlar bozorida faoliyat ko'rsatayotgan tashkilotlar faoliyati sayyohlarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan.

Turistlarni turli maishiy va xo'jalik so'rovlarini qo'llab-quvvatlaydigan, yuqori darajadagi qulayliklarni ta'minlaydigan chora-tadbirlar tizimi mehmonxona xo'jaligida servis deb hisoblanadi. Servisni mukammalligi ham imidjni yaratadi.

1.4. Turizmning iqtisodiyotdagi o'rni

Turizmni iqtisodiyotdagi o'rni uning hududlar va mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'siri orqali ko'rinmoqda. Bu boshqa hududlar va mamlakatlardan kelgan sayyohlarning xarajatlari ularni qabul qiluvchi hududning iqtisodiyotiga hissa qo'shayotgani bilan bog'liq. Bundan tashqari, mamlakatlardagi chet ellik sayyohlarning xarajatlari mazkur hudud uchun turistik import hisoblanadi. Turizmni jahon bozorida xizmatlar savdosi sifatida mamlakatlar to'lov balansiga

tegishli hissa qo'shadigan "ko'rinmas import" deb ataydi. Sayyohlar tomonidan mamlakatga valyuta olib kelish miqdori uni olib chiqish summasidan oshgan holda ijobiy holat hisoblanadi. Turizmning mamlakat yoki mintaqa iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri ta'siri – sayyohlar daromadlarining bir qismini ular tomonidan xizmat va tovarlar sotib olishda foydalanish natijasidir. Sayyohlar tomonidan sayyohlik korxonalarining faoliyatiga to'g'ridan-to'g'ri hissa qo'shiladi, bu turfirmalar xizmatchilarini moddiy-texnik bazasini yaratadi va yangi ish o'rinlari ochish imkonini beradi.

Turizm daromadlarining mintaqa taraqqiyotiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qilishidan tashqari, uning jismoniy ta'siri yoki mintaqada turizm kengaygan holda amal qilayotgan "multiplikator effekti" ham mavjud. Bunday multiplikatorning harakatini quyidagi misol bilan tushuntirish mumkin: xorijiy sayyohlar guruhi tur bo'yicha safar qilib, tovar va xizmatlarni xarid qilish uchun muayyan mablag'lar sarflaydi. Korxonalar turining daromadlari–ularning mintaqadagi sayyohlarga xizmat va tovarlarni sotishdan kelgan daromadlaridan, hududning daromadlari–bu daromaddan olingan va mintaqa ixtiyorida qoldiriladigan soliqlardir.

Sayyohlarning mablag'lari mintaqada ishlab chiqarilayotgan tovar va xizmatlarni sotib olayotganda hududning iqtisodiyotiga ishlay boshlaydi. Mintaqa sayyohlardan pul olib, ulardan o'z xodimlariga ish haqini to'laydi, ular o'z navbatida ularni tovar sotib olish, xizmatlarni to'lash uchun sarflaydi.

Sayyohlar xarajatlarining to'g'ridan-to'g'ri va qisqa ta'sirining birlashishi ularning mahalliy iqtisodiyotga ta'sirini belgilaydi. Odatda, sayyohlar xarajatlaridan olingan barcha daromaddan foydalanmaydi: uning ayrim qismi keyingi hududdan tashqari sarflanadi.

Mintaqa doirasida turizm daromadlari qanchalik ko'p amalga oshirilsa, multiplikator samaradorligi oshadi. Bunday daromadlarni mintaqa doirasida qoldirish qobiliyati mahalliy iqtisodiyotning holatiga bog'liq. Agar u sayyohlar o'rtasida talab ko'rsatayotgan tovar va xizmatlarni ishlab chiqarish imkoniyatiga ega bo'lsa, multiplikator samarasi mamlakatimizda qo'shimcha ish o'rni yaratishni talab qiladi.

Umuman xalq xo'jaligiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan holda, rivojlangan turistik xizmatlar bozori hududning yirik shaharlari va olis hududlari iqtisodiyotini sezilarli darajada rivojiga ta'sir ko'rsatadi. Shu masalaning yakunida ta'kidlash kerakki, turizmni rivojlantirish ham ijobiy, ham salbiy jihatlarga ega: chet el valyutasining kelib kirishini ta'minlaydi, bandlikning mahalliy muammolarini hal etishga xizmat qiladi, hududning transport tarmog'i va infratuzilmasini, rekreatsiya salohiyatini rivojlantirishga asos soladi. Shu bilan birga, bu xizmatlar sohasining jadal rivojlanishi uning ko'lami va keltiriladigan zarar o'rtasidagi qarama-qarshilikni kuchaytirmoqda: mahalliy aholi uchun oziq-ovqat resurslari, suv zaxiralari aniqlanmoqda. Shu bois bu sohani rivojlantirishni optimallashtirishda jahon tajribasini hisobga olish, atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy usullaridan foydalanish va iqtisodiyotni balanslashtirishning boshqa chora-tadbirlaridan foydalanish zarur. Bu sohada jahon amaliyotidan olingan barcha eng yaxshi tajriba usullarini o'rganish, mavjud resurslarni aniqlash va turizmni rivojlantirishning normativ va yuridik bazasini tartibga solish talab etilmoqda.

O'zbekistonda turistlarga xizmat qilish borasida ularga qulayliklar yaratish orqali hududlarni yo'lovchilar tashish sohasida yirik mintaqaviy transport "xabi"ga aylantirish, esdalik-suvenirlar sotishda zamonaviy va raqobatbardosh hunarmandchilik-suvenir mahsulotlarini ishlab chiqarish orqali "MICE-turizmi" ni rivojlanishi uchun xususiy sektorni ishga jalb qilish, tadbirkorlarni faollashtirish qo'shimcha daromadlarni keltiradi. O'zbekiston normativ-bazasini xalqaro standartlar va me'yorlar bilan takomillashtirish, turizm huquqiy sohasini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, iqtisodiyotda turizm sohasining rolini oshirish uchun iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish 2025-yilda turizm eksportini 951 mln AQSh dollaridan 2.2 mlrd AQSH dollarigacha oshirishni ta'minlaydi, shu qatorda 2025-yil oxiriga kelganda 9 mlndan ortiq turistlarni, shu jumladan xorijdan – 2 mln turistni jalb qilishni maqsad qilib qo'yilgan.

2-Mavzu. Turizm geografiyasi.

REJA:

- 2.1. Turizm oqimlari geografiyasi.
- 2.2. Turizm daromadlari va xarajatlari geografiyasi.
- 2.3. Turistik destinatsiyalar.
- 2.4. Turizm geografiyasining boshqa geografik fanlar bilan bog'liqligi.

Kalit so'zlar: *Turizm oqimi, turistik zonalar, turistik resurslar, turizm geografiyasi ob'ekti, kartografiya, rekreatsion geografiya.*

2.1. Turizm oqimlari geografiyasi

Turizm geografiyasini ilmiy fan sifatida o'rganish uning ob'ektini, predmetini, maqsad va vazifalarini aniqlashni, bu haqida tushunchani shakllantirishni, mustaqil o'quv-ilmiy yo'nalishga ajratish sabab va omillarini asoslashni ko'zda tutadi. Rekreatsion geografiya va turizm geografiyasi to'g'risidagi tushuncha ularning o'n yillar davomida o'zgarishi va tashqi turizmning faol o'sishi natijasida tahlil qilinmoqda. Shu davr mobaynida turizm geografiyasini rivojlantirishda talab yanada aniq qayd etildi.

Geografiyasiz turizmni tasavvur qilish mumkin emas. Turizmda barcha geografik bilim zarur. "Geografiya" va "turizm"—yaqin hamkorlik qilayotgan tushunchalar, ularning aloqasi ko'p tomonlama. Ular ko'p jihatdan bir-birini boyitadi. Turizmda geografik bilim eng muhim bloklardan birini tashkil etadi, asosiy o'rin tutadi, chunki turizm o'z ma'nosiga ko'ra geografik va kartografik joylashuvni nazarda tutadi. Sayyohlik mahsuloti, sayyohlik oqimi – bu geografiya asosiy faoliyat texnologiyasiga kiritiladigan jarayonlar. Geografiya turizmning majburiy shartini tashkil etadi.

Geografiya-turizmni sayyohlik tumanlari, resurslari, muhitning qulay va noyob omillari to'g'risidagi ma'lumotlar, sayyohlik yo'nalishlarini ishlab chiqish uchun axborot bilan ta'minlaydi. Geografiya natijasida turizm texnikasi va texnologiyasi takomillashtirilmoqda, turizmni hududiy tashkil etishni tushuntirish va qurish

shakllanmoqda, uning mintaqada rivojlanish yo'llari qidirilmoqda. Geografiya xalqaro sayyohlik oqimi yo'nalishini rivojlantirish, bu oqim jamiyatda boshqa xalq va madaniyatlarga qiziqish va hurmatni oshirishga xizmat qilmoqda. Jismoniy geografiya, ijtimoiy-iqtisodiy geografiya, kartografiya va ularning barcha qo'shni ilmlari turizmga turli foydalanilmoqda, turizmni boyitmoqda.

Jahon sayyohlik tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra chet ellik turistlar soni yildan-yilga ko'payib, milliarddan ortiq sonda iborat. Turistlar oqimini qayerga ko'proq yo'nalganligini, statistika ma'lumotlariga ko'ra asoslanib geografiyasini aniqlash mumkin.

Fransiya. Turistlar oqimi yo'nalgan davlatlar ichida Fransiya yetakchidir. Parij turistlar fikri bo'yicha eng romantik deb tan olingan. Shu sababli aynan Parijda, ya'ni Eyfel minorasining tepasida juda ko'p sevishtanlar nikoh takliflarini izhor qilgan. Aynan Parijga yangi turmush qurganlar asal oyini o'tkazish uchun tashrif buyuradilar. Bundan tashqari Fransiya ulkan madaniy merosga ega. Ajoyib milliy oshxona, vinolar, tabiati, kurortlar va hashamatli mehmonxonalari bilan ham mashhurdir.

Ispaniya. Plyajlari, jahon madaniy merosining diqqatga sazovor joylari bilan turistik oqimni o'ziga jalb qilgan. O'rta yer dengizi taomlari, qulay iqlim, ko'plab madaniy va tarixiy joylar har bir sayyohni ehtiyojini qondiradi. Barselona esa turistlar tomonidan faqat Yevropaning emas, balki dunyoning eng go'zal sayyohlik markazi deb e'tirof etiladi.

Xitoy. Bu mamlakatga Tibet zonasiga va Xitoy devorini ko'rish uchun turistlarning 63 mlndan ziyodi tashrif buyurgan.

Italiya. Bu davlat turistlarning 62 mlanni qamrab olib, turistik oqimning peshqadamlaridan. U yerga turistlar Rim, Milan, Venetsiya shaharlari, Kolizey binosini ko'rish uchun tashrif buyuradilar.

Turkiya. 46 mln turistlar oqimini qamrab olgan. Bu davlat turistlarni antik va o'rta asr islom madaniyatining namunalari bo'lgan noyob asari antiqa va o'zining ajoyib dam olish maskanlari O'rta yer dengizi sohillarida joylashganligi bilan jalb qiladi. Antaliya shahri yetakchi kurort hududi bo'lib hisoblanadi.

Bulardan tashqari Meksika, Germaniya, Tayland, Buyuk Britaniya, Yaponiya, Avstriya, Gresiya, Malayziya, Rossiya, Kanada

va yana ko'pgina davlatlar turistik oqimning geografiyasini to'ldiruvchi davlatlar qatoriga kiradi.

O'zbekistonda bir nechta turizm turlarini birlashtirish hamda turli-tuman tadbirlar bilan boyitish orqali taklif etiladigan turistik turlarning jozibadorligini oshirish, mamlakat bo'ylab turistik turlarning o'rtacha davomiyligini kamida 2 sutkaga oshirib, 8 sutkaga yetkazish, shaharlar bo'yicha esa amaldagi 1.5-2.0 sutkadan 3 sutkagacha ko'paytirish turizmni barqaror rivojlanishi va mamlakatimizga takroriy tashriflar sonini ta'minlaydi. So'nggi yillarda turizm infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha yirik investitsiya loyihalari amalga oshirildi, shu jumladan Toshkent shahrida "Hyatt Regency Tashkent" va "Lotte City Tashkent Palace" brendli mehmonxonalar ochilishi xorijiy turistlarga ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda yuqori sifatli xizmat taqdim qilinishi turistlar oqimini o'ziga jalb qilmoqda. Shular qatorida O'zbekistonda turistik oqimi geografiyasini to'ldiruvchi ko'p tarixiy turistik shaharlari mavjud. Ulardan Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Toshkent, Qo'qon, Karmana, Andijon, Qarshi va Marg'ilon shaharlari ayniqsa diqqatga sazovordir.

2.2. Turizm daromadlari va xarajatlari geografiyasi

Turizm oqimini ko'payishi, uning iqtisodiy ahamiyati yuksalishi va hajmi ortishi bilan qo'shilayotgan hissani baholash maqsadida daromadlar va xarajatlar statistikasi rivojlanib bordi.

Turistik daromadlar va xarajatlar turistik oqim kabi turli usullarda hisoblanadi. Bu o'z navbatida sayyohlar tomonidan amalga oshiradigan valyuta operatsiyalarini darajasiga bog'liq.

Turistik xarajatlar – bular turistning turistik hududga tashrifi vaqtida iste'moli uchun sarflagan xarajatlarining umumiy miqdoridir. Bu tashrif buyuruvchilar, turistlarning safar chog'ida iste'mol qilingan deyarli barcha xarajatlarning umumiy summasiga deyiladi. Turistlarning xarajatlari ularni ehtiyojlari uchun olgan xizmatlari va tovarni bahosi bilan aniqlanadi. Ularga transport xarajatlari, yashash va joylashtirish chog'idagi xarajatlar, uncha katta bo'lmagan narsalar va o'sha vaqt ichida iste'mol tovarlari va yodgorliklar (suvenirlar kiradi). Bosh muammolardan biri, ushbu turistik xarajatlarni tarkibini

tartibga solishdir. Bu xarajatlar turizm vaqtidagi barcha harakat va xarajatlar uchun avvaldan shartlangan bo'lib, oldindan haq to'lanadi.

Ichki turistik xarajatlar (rezidentlar) va Xalqaro turistik (narezident) xarajatlar bir-biridan farq qiladi. Ya'ni, chiqish oqimi xarajatlari Xalqaro turistik kategoriyaga, kirish turistik oqimi esa Xalqaro turizmga tegishli bo'ladi.

Turistik xarajatlar 3 xil turda bo'lib:

1. Sayohatgacha xarajatlar – bu turistning sayohatgacha bo'lgan barcha tayyorlanish (dala hovli, avtomobil, qayiq va boshqalar) turistik maqsadda foydalanishi mumkin bo'lgan xarajatlari kiradi.

2. Sayohat vaqtidagi xarajatlarga – turistlar sayohat vaqtida ishga aloqador savdo-sotiqdari, ko'chmas mulklarni sotib olish, iste'mol mollarni sotib olish, kichik tovarlarni sotib olish, estalik sovg'alar xarid qilish, safar vaqtidagi xizmatlarni sotib olish xarajatlari kiradi.

3. Safardan keyingi xarajatlarga – safardan keyin safar bilan bog'liq bo'lgan xizmatlarni (rasmlarni chiqarmoq, avtomobillarni ta'mirlash va boshqalar) sotib olish kiradi.

Turistik xarajatlarga xizmatlardan tashqari sug'urta xizmatlari, komission yig'imlar ham kiradi.

Turizm daromadlari – bu turistik oqim geografiyasiga to'la bog'liq bo'lib, ularning tashrifidan so'ng qoladigan sof foyda bo'lib, turistning sayohat davrida to'lagan barcha xizmatlarini taqdim qilish uchun ketgan barcha sarf xarajatlardan tashqari (transport, joylashtirish, ovqatlantirish, ekskursiya, kommunal to'lovlar, oylik, obodonlashtirish) tushgan tushumni miqdori.

Xalqaro turizmدا daromadlarni salmog'i hududlarni geografik o'rni, rekreatsion salohiyatiga qarab yillik o'sish sur'atlari kuzatiladi. Daromad dinamikasiga nazar solinsa, Osiyo-Tinch okeani hududida avvalgiga qaraganda daromadlar ko'rsatkichi o'sgan. AQSh yetakchilik qilmoqda, Afrika ulushi juda pastligi bilan pastki reytingda joylashgan. G'arbiy Yevropa (Fransiya, Buyuk Britaniya, Germaniya), O'rta yer dengizi (Italiya, Ispaniya, Gresiya), Alp

(Avstriya, Shveysariya), Rossiya va albatta Xitoy daromadlar reytingi yuqori davlatlardir.

Hozirgi pandemiya davrida ko'pgina turistik hududlar iqtisodiy inqirozni boshidan kechirmoqda. Bu salbiy oqibatni oldini olish uchun turistik xarajatlarni hajmini kamaytirish yo'li orqali turistik oqimni tiklash yo'lga qo'yilgan.

2.3. Turistik destinatsiyalar

Turistik destinatsiya bu-ma'lum bir xizmatlarni taklif qila oladigan, turistlarni maqsadli talabini va ehtiyojini qondiradigan hudud yoki joylarga etiladi. O'zini-o'zi rivojlantirish jarayoni va atrof-muhitdagi o'zgarishlar ta'siri ostida destinatsiya darajasi ko'tariladi. Turistik destinatsiya turizm geografiyasi bilan uzviy bog'liq. Turizm geografiyasi, o'z o'rnida oldiga maqsad qo'ymoqda: bular-rekreatsiya va turizmni rivojlantirishning asoslari, tendensiyalari, dunyo mamlakatlari va hududlarini destinatsiyasi, hududiy sayyohlik-rekreatsiya to'g'risida, ularning shakllanish tizimlari, sharoitlari va omillari haqida yaxlit fikr berishdan iborat. Bularni tizimli rivojlanishi turistlarga yuqori darajada xizmat ko'rsatish, ya'ni ehtiyojlarini to'la qondirishga yo'naltirilgan.

"Turizm geografiyasi" talabalarning zamonaviy geografiya bo'yicha kasb-hunar bilimini oshishini nazarda tutadi. O'quv qo'llanmada jahon sayyohlik bozori, rekreatsiyani tashkil etish, dunyo mamlakatlari va hududlaridagi turizm, turistik destinatsiyasi loyiha ko'nikmalarini egallash, milliy-mintaqaviy va mahalliy taraqqiyotda rekreatsiya va turizmni destinatsiyasini rivojlantirishning shakllarini boshqarish va boshqarish darajasi haqida fikrlar jamlangan.

Turizm geografiyasi talabalar e'tiborini tahlilga yo'naltiradi. Xalqaro sayyohlik aloqalari, sayyohlarga xavfsizlikni, javobgarlikni ta'minlashdek zonalarini aniqlash, ixtisoslashtirilgan hududiy aloqalarni shakllantirish sabablari, sayyohlik-rekreatsiya tizimlari, ularni samarali rivojlantirish va turizm destinatsiyasiga amal qilishdek omillarini tahlil qilishga qaratadi.

Turizm geografiyasi ayrim mamlakat va hududlar turizmini rivojlantirishning turistik-rekreatsiya salohiyati va resurslarini

o'rganish imkonini beradi. Ham xalqaro, ham ichki turizm rivojlanayotgan, asosiy sayyohlik oqimlari shakllantirilayotgan, turizmni rivojlantirishning xalqaro, milliy va mintaqaviy xususiyatlarini tahlil qiladi.

Turizm geografiyasining ob'ekti ijtimoiy-madaniy muhit makoni hisoblanadi. Turizm geografiyasining predmeti turistik ob'ektlarni, markazlarni va zonalarni joylashtirish, rivojlantirish va faoliyatining fazoviy qonuniyatlarini, turistik faoliyat jarayonida turistik oqimlarning yo'nalishini o'rganadi.

2.4. Turizm geografiyasining boshqa geografik fanlar bilan bog'liqligi

Turistik geografiya nizomi turizm bilan bog'liq faoliyatni va dunyoning turli qismlarida ushbu omil yaratilishi mumkin bo'lgan ta'sirni o'rganishga qaratilgan. Ushbu yondashuv, shuningdek, sotsiologik nuqtai nazardan iqtisodiyot va boshqaruvni rivojlantirishga qaratilgan. Turizm tabiat geografiyani o'z ichiga olgan faoliyatdir. Uning tahlili uchun geografik nuqtai nazardan asos bo'lib xizmat qiladigan ba'zi jihatlar mavjud. Turizm, avvalo, joylarda inson tomonidan sodir bo'ladigan yoki sodir bo'layotgan jarayonlar faoliyatidir, boshqa tomondan, olish, sotish va kelib chiqish joyidan yangi manzilga o'tishni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, ushbu faoliyat tabiiy landshaftdan tashqari, turistik bo'lmagan landshaftni o'ziga xos tarzda o'zgartirish qobiliyatiga ega. O'zgartirishning boshqa elementlariga odamlar, tovarlar, xizmatlar, g'oyalar, madaniyat almashinuvi va pul kabi ta'sir ko'rsatadigan omillar kiradi. Ushbu almashinuv yoki elementlarning o'zgartirilish jarayoni odamlarni dunyo va atrof-muhit bilan munosabatlarni o'rnatishda turli xil rejim va qiyinchiliklar borligi kabi tushunchalar mavjudligidan ogohlantirib turadi.

Turizm doirasidagi geografiya madaniy va jismoniy muhitni turistik landshaftlardagi rivojlanish va o'zgarishlarni tushunish uchun muntazam ravishda omillarni o'rganib chiqadi. Shuningdek, turizm kelib chiqqan bozorlarning kelib chiqishini va shu bilan "borar"

punktlarni o'rnatishni tushuntirib beradigan mintaqaviy, fazoviy va evolyutsion istiqbollarni o'z ichiga oladi.

Turizmni geografiyadan o'rganish turizmning iqtisodiy faoliyat sifatida o'sishidan kelib chiqadi. Bu XX asrning o'rtalarida turizm odamlar uchun zarurat sifatida paydo bo'la boshlagan edi. Turizmda plyajlar, shuningdek, tarixiy va badiiy mazmuni yuqori bo'lgan shaharlar kabi sohalarga yo'naltirilgan "ommaviy turizm" deb nomlanuvchi qismi bor. 1950-yilda turistik oqimga asosan bu qism AQSh va Germaniya kabi mamlakatlarda avj olgan. Shu vaqtdan boshlab turizm nizomini aniqlashga qaratilgan ba'zi urinishlar paydo bo'ldi, ular vaqt o'tishi bilan rivojlanib bordi. 1998-yil geografiya professori Stiven Uilyams turizm geografiyasini o'rganish uchun qiziqish doiralarini aniqlashga harakat qildi. Bular fazoviy o'lchov ta'siri, iqtisodiy faoliyatning taqsimlanishi, turizmni rejalashtirishning joyga ta'siri va turizmni fazoviy rivojlantirish modellarini yaratish kabi omillar edi. Biroq, turizm o'zgaruvchan faoliyat bo'lib, unda o'zaro ta'sirning yangi shakllari, hatto boradigan yangi joylarda yangicha paydo bo'lgan. Ekoturizm kabi dinamikalar nisbatan yangi bo'lib, yangi joylarda dam olish vaqtlarini o'tkazish haqida gap ketganda, inson guruhlarining boshqa xatti-harakatlari shu dinamikaga moslashishga olib kelgan.

Geografiya-bu uch fan-tabiatchunoslik bloki, ijtimoiy-iqtisodiy fanlar bloki va murakkab tabiiy-ijtimoiy blokga birlashtirilgan tarmoq fanlaridan iborat murakkab fandır. Turizm geografiyasi ikkinchi blokga tegishli.

Turizm geografiyasi to'liq geografik fanlardan biridir. Turizm geografiyasi boshqa geografiya bo'limlariga asoslanadi:

→ demografiya-aholining demografik va iqtisodiy va ijtimoiy holati evolyutsiyasi to'g'risidagi bilim;

→ iqtisodiy geografiya-dunyoning turli mintaqalaridagi iqtisodiy resurslar to'g'risidagi bilim;

→ mintaqaviy geografiya-yer qit'alari va mintaqalari iqtisodiyoti to'g'risidagi bilim;

→ fizik geografiya-turizmni rivojlantirish uchun poydevor bo'lib xizmat qiluvchi tabiiy resurslar to'g'risidagi ma'lumot-iqlim, sog'liqni saqlash va boshqalar;

→ tarixiy geografiya-madaniy-ma'rifiy turizmni rivojlantirishda muhim omil bo'lgan madaniyat, tarix haqidagi bilimlar;

→ rekreatsion geografiya-aholining dam olishi uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan tabiiy resurslar to'g'risidagi bilim.

Turizm geografiyasi geografik, ijtimoiy-iqtisodiy va ijtimoiy fanlar-siyosatshunoslik, sotsiologiya, atrof-muhitni boshqarish, iqtisodiyot, turizm, psixologiya, tibbiyot va boshqalar bilan chambarchas bog'liqdir.

Yordamchi fanlar. Turizm geografiya va jamiyatning turli sohalariga ta'sir ko'rsatishga qodir bo'lgan faoliyat sifatida uni o'rganish uchun boshqa yondashuvlardan foydalanishi mumkin.

Iqtisodiy geografiya. Iqtisodiy geografiya iqtisodiy faoliyatning mintaqada joylashishiga qaratilgan. O'qish davomida u tovarlarni, xizmatlarni, madaniy omillarni, aloqa yo'llarini va odamlar o'rtasidagi aloqani hisobga oladi. Turizm makon yoki mintaqa iqtisodiyotiga ta'sir o'tkazishga qodir, shuning uchun turizm geografiyasi uchun iqtisodiyotning unga bog'liq bo'lgan turli elementlarini qamrash muhimdir.

Madaniy geografiya. U jamiyatning madaniy xilma-xilligini o'rganish uchun javobgardir. Unda madaniyat odamlarning borliqda tarqalishini, o'ziga xoslik hissi va joyni qanday belgilashini ta'kidlaydi. Tahlil qilinadigan elementlarning bir qismi madaniyatni belgilaydigan qadriyatlar, amaliyot va urf-odatlarini ifodasi va o'zaro ta'sir shakllaridan iborat. Turizmga kelsak, ular o'zaro madaniy uchrashuvlar yoki madaniy almashuvlarni darajasi nuqtai nazariga bog'liqdir. Shuni ta'kidlash kerakki, madaniyat, asosan, inson guruhlarining afzalliklari yoki ustuvor holatlarini belgilaydi, hatto bir sohaning boshqasiga nisbatan afzalliklarini madaniyat rivojlanganlik darajasida ustun qo'yishi mumkin.

Turizm sotsiologiyasi. Bu turistik faoliyat bilan shug'ullanadigan odamlar va jamiyat o'rtasidagi motivatsiyalar, ro'llar, institutlar va munosabatlarni o'rganishga qaratilgan sotsiologiya sohasidir.

Dam olish ekologiyasi. Dam olish va dam olish faoliyati natijasida hosil bo'ladigan atrof-muhitdagi o'zgarishlarni o'rganish uchun mas'ul bo'lgan ilmiy yondashuv. U biofizik o'zgarishlarni, sabablarni va tabiatga ta'sirini kamaytirish strategiyasini ishlab chiqish uchun mumkin bo'lgan yechimlarni nazorat qiladi va tahlil qiladi. Turizm-bu atrof-muhitning tabiiy holatiga ta'sir o'tkazish uchun katta imkoniyatlarga ega bo'lgan rekreatsion tadbirlarning bir qismidir.

Madaniy turizm. Bu turtki turidir, uning asosiy motivatsiyasi o'rganish, eksperimentlar va madaniyat bilan bog'liq har qanday turdagi diqqatga sazovor joylarni kashf qilishdir, u hatto moddiy yoki nomoddiy bo'lsin. Har bir faoliyat odatda intellektual yoki ma'naviy darajada o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ular, shuningdek, arxitektura, tarix, madaniyat, gastronomiya, musiqa, turmush tarzi, qadriyatlar va an'analar kabi ma'lum bir joyni aniqlash elementlari bilan bog'liq.

Ekoturizm. Bu "mas'uliyatli" deb ta'riflangan, tabiiy va qo'riqlanadigan hududlarga sayohat qilishni afzal ko'rish bilan tavsiflangan turizm shaklidir. Maqsadning bir qismi mahalliy hayotni o'rganish usuli sifatida tashrif buyuradigan atrof-muhit hayotiga aralashishdir. Ekoturizm jamoalarni saqlab qolish va sayohatlarning barqaror shakllarini himoya qiladi.

Turizm geografiyasi boshqa geografik fanlar bilan hamkorligi, qator geografik fanlarga tegishli bo'lmagan fanlar bilan to'g'ridan-to'g'ri qiyoslashuvchi, tasdiqlangan va qonuniy, qisqa muddatli va uzoq muddatli jarayonini qamrab olgan yo'nalishdir. Bunday holda birinchi darajali va ikkinchi darajali aloqalarni alohida ajratib bo'lmaydi.

3- Mavzu. Turizm rivojlanishining hududiy xususiyatlarini aniqlovchi omillar.

REJA:

- 3.1. Turizm rivojini hosil qiluvchi va cheklovchi omillar.
- 3.2. Turistik joyning tabiiy jozibadorligini belgilovchi omillar.
- 3.3. Ishlab chiqarish va cheklovchi omillar.
- 3.4. Turizm rivojiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillar.
- 3.5. Tabiiy omillar. Madaniy tarixiy omillar.

Kalit so'zlar: statik omillar, dinamik omillar, geografik joylar, siyosiy, ijtimoiy-demografik omillar, algoritm.

3.1. Turizm rivojini hosil qiluvchi va cheklovchi omillar.

Qulay omillarning mavjudligi jahon turizmida ayrim hududlar va mamlakatlarning liderlikka olib keladi, iste'molsiz omillar esa sayyohlik oqimini kamaytiradi. Turizmni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omillar ikki guruhga ajratiladi:

Statik omil⁵-vaqt davomida deyarli o'zgarmaydigan ahamiyatga ega omildir. Bu guruhga birinchi navbatda hududning tabiiy, madaniy va tarixiy resurslar soni va sifatida ko'rsatiladigan rekreatsiya-resurs salohiyati kiradi.

Dinamik omil⁶ -esa jadal, siyosiy, ijtimoiy-demografik, moliyaviy-iqtisodiy, moddiy-texnik omildir. Inson hayotining stereotipini statik holatga o'zgartirishini ham ta'kidlash lozim. Demografik, ya'ni aholining umumiy o'sishi, urbanizatsiya-qishloq aholisi sonining kamayishi hisobiga shahar aholisi ulushining ko'payishi, aholining yosh tuzilishining o'zgarishi (ko'pgina mamlakatlarda o'rta umr ko'rish davomiyligining o'sishi odamlarning bo'sh vaqti va chet el sayohatlarini amalga oshirishga imkon beradigan omil kabilar dinamik omil asoslarini tashkil qiladi.

Bundan tashqari :

⁵ <https://www.grandars.ru/shkola/geografiya/factory-razvitiya-turizma.html>

⁶ <https://www.grandars.ru/shkola/geografiya/factory-razvitiya-turizma.html>

Tabiiy-iqlim omillari – sayyohlarni boy va turli tabiiy-rekreatsiya resurslari, ko'p sonli ko'rfazlari, ichki dengizlari, kilometrlik dengiz plyajlari, zich daryo irmoqlari, landshaftlarning turlicha va qo'shni hududlarda sohilli va tog'li manzaralarni borligi o'ziga jalb qilinishidir.

Madaniy-tarixiy omillar – bular turli tarixiy va arxitektura yodgorliklari, ma'naviy va moddiy madaniyatning yuqori darajasi namoyon bo'lgan mamlakatlar, aholining milliy va konfessional tarkibining mozaikligi, ta'limning yuqori darajasi, dunyoning boshqa yirik mintaqalari bilan madaniy va boshqa aloqalar bilan bog'liq omillardir.

Xalqaro omillar-xalqaro muhitni yumshatish, ayrim davlatlar o'rtasidagi nizolashuvlarni ijobiy bartaraf etishdagi hamkorlik va o'zaro yarashtirishga o'tish, globallashtirish jarayonlari, munosabatlari xalqaro masalalarni muzokaralar jarayoni orqali hal etish tushuniladi.

Ilmiy-texnik omillar-taraqqiyot sayyohlik industriyasining moddiy-texnik bazasining jadal rivojlanishini ta'minlaydi, ommaviy turizm uchun zarur sharoitlar yaratadi.

Ijtimoiy omillar-rivojlangan mamlakatlar aholisi farovonligining o'sishi turizm almashinuvida faol ishtirok etmoqda. To'lanadigan ta'tillar davomiyligini oshirish va ish haftasi davomiyligini kamaytirish, ishlaydigan ayollar sonini oshirish va har bir oila daromadlarini oshirish (uy xo'jaligi), boy insonlar ulushining o'sishi ijtimoiy o'sish omillari asosini tashkil etadi. Nikoh va oilaning yaratilishi tajribasi, aholi tarkibidagi bolalar sonining tezroq o'sishi, immigratsiyaning kamayishi, pensiyaga chiqish vaqti sayyohlik imkoniyatlarini ijtimoiy nuqtai-nazardan oshirishga imkon yaratadi.

Iqtisodiy omillar-tovarlar va xizmatlarni iste'mol qilish tuzilmasini aholining iste'molchilik savdosida turli xizmatlar, shu jumladan, sayyohlik xizmatlari ulushini oshirish tomonidan o'zgartirishdan iborat.

Madaniy omillar-ko'plab mamlakatlar aholisining madaniy darajasining o'sishi va shu munosabat bilan odamlarning xorijiy

madaniy qadriyatlar bilan tanishishga intilishini oshirishiga sabab bo'ladi.

Dam olish joylarining jozibadorligi birinchi navbatda aynan shu omillar bilan belgilanadi. Issiq iqlimga ega bo'lgan janubiy mintaqalar turizm/safar tizimini uzluksiz davomiyligini ta'minlaydi. Tarixiy-madaniy resurslarning yuqori saviyadagi ahamiyati odamlarning ta'lim darajasi va ta'lim ehtiyojining oshishiga, sayohlik tizimini ortishiga olib bormoqda.

Geografik joylashuv omili uning barcha turlarida paydo bo'ladi. Tabiiy va rekreatsion resurslar majmuasi bilan bog'liq bo'lgan fizik-geografik joylashuvi; iqtisodiy va geografik joylashuvi, ayniqsa asosiy turistik bozorlarga nisbatan transport-geografik pozitsiyasi qulayligi bor davlatlar sayyohlar uchun nihoyatda jozibali omildir. Bundan farqli, geosiyosiy mavqei barqaror emas, xalqaro keskinlik o'choqlariga yaqinligi va bundan tashqari, harbiy mojarolar takrorlanib turuvchi davlatlar sayyohlar uchun deyarli asosiy "to'xtatuvchi" sababdir.

Turizm va boshqa xalqaro iqtisodiy aloqalar sohasida davlatlararo va hukumatlararo kelishuvlar sohasida davlat tomonidan olib borilayotgan siyosat muhim siyosiy omil hisoblanadi.

Davlatning turizmga nisbatan maxsus siyosati ma'muriy organlar orqali turizm faoliyatini rejalashtirish, reklama va turizmni boshqarish normalarini belgilashda namoyon bo'ladi.

Turizm siyosati mamlakatning siyosiy rejimi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, davlatning uch darajadagi aralashuvini belgilaydi:

→ to'liq aralashuv-demokratik erkinliklari bo'lmagan, xususiy sektorning tashabbusi namoyon bo'lmaydigan totalitar tipdagi davlatlar bilan o'rnatiladi. Davlat turizm faoliyatining barcha funktsiyalarini monopoliyaga oladi;

→ qisman aralashish-aksariyat demokratik mamlakatlarda kuzatilib, faol iqtisodiy faoliyat bilan ajralib turadi;

→ davlat tashkiliy tuzilmalari orqali sayyohlik faoliyatini amalga oshirish tartibiga ozmi-ko'pmi aralashadi va ular ustidan nazoratni amalga oshiradi. Xususiy sektorga bozor iqtisodiyotiga asoslangan xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarini yaratish erkinligini qoldiradi,

bu sohada tashabbusni raqobatbardosh bozorda ishlaydigan xususiy sektorga berib, deyarli turizm faoliyatiga aralashmaydigan siyosiy rejimlarga asoslanadi.

Ijtimoiy-demografik omillarga yoshi, bandligi, yolg'iz odamlarning borligi, farzandsiz juftliklar, turmushga intilish tendentsiyalari, pensiya yoshi, sayyohlarning ijtimoiy tarkibining kengayishi, ma'lumot darajasi, madaniyati, aholining estetik talablari, pullik ta'tilning davomiyligini oshirish, jamiyatdagi moddiy va ma'naviy ehtiyojlar nisbati, urbanizatsiya va boshqalar kiradi.

Moliyaviy-iqtisodiy omillar-bu mamlakatdagi iqtisodiy vaziyat, moliyaviy barqarorlik, aholining daromad darajasi, jamiyat tomonidan sayohat xarajatlari uchun ajratilgan mablag'larning ulushi, tovarlarning narhi va boshqalarga asoslanadi.

Moddiy-texnik omillar -turistik sanoat bazasining holati va imkoniyatlarini tavsiflaydi- turar joy, oziq-ovqat, transport, dam olish, savdo va boshqalar shular jumlasidandir.

Mamlakatdagi siyosiy vaziyat boshqa barcha dinamik omillarni belgilaydi. Inqirozlar, siyosiy beqarorlik, iqtisodiyotni harbiylashtirish, turistik rasmiyatchilikni kuchaytirish, valyuta o'zgarishlari va boshqalar-bu davlat siyosatining oqibatlarini.

Xorijda turizmni rivojlantirishni ta'minlaydigan eng muhim omillarga yana quyidagilarni kiritamiz:

- Davlat organlari tomonidan qo'llab-quvvatlanish (turli mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, turizmni rivojlantirishning muvaffaqiyati bevosita ushbu sohani davlat darajasida qanday qabul qilinishiga, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishiga bog'liq);

- Ijtimoiy boylikning o'sishi;

- Ish vaqtini qisqartirish;

- Urbanizatsiya (shaharlarda aholining konsentratsiyasi, tabiatdan ajralib qolish, bo'sh vaqtni doimiy yashash zonalaridan tashqarida o'tkazishga majbur qiladi);

- Jamiyat ongining darajasi.

G'arb mutaxassislarining fikriga ko'ra, turistik mintaqaning jozibadorligini belgilaydigan asosiy omillar quyidagilardir: mintaqaning qulayligi, uning tabiati va iqlimi, maballiy aholining

tashrif buyuruvchiga munosabati; mintaqaning infratuzilmasi, narxlar darajasi, chakana savdo holati; sport, ko'ngil ochish va ta'lim olish imkoniyatlari; madaniy va ijtimoiy hususiyatlar. Oxirgi omil, o'z navbatida, sayyohlarni quyidagi sabablarga ko'ra jalb qiladi: ish, milliy kiyim, me'morchilik, hunarmandchilik, tarix, til, din, ta'lim, an'analar, dam olish, rasm, musiqa, gastronomiya, shopping.

Omillar kombinatsiyasi turistik xizmatlarni iste'molchilarning xulq-atvor xususiyatlarining paydo bo'lishi va xususiyatini belgilaydi, bu quyidagi ko'rsatkichlar bilan ifodalanishi mumkin:

- turizmning takrorlanish darajasi;
- sayyohlik markazi va turizm geografiyasini tanlashda afzalliklar;
- ekskursiyani tashkil etish shakli, imtiyozlar;
- sayyohning ekskursiya narxi to'g'risida vakili;
- turistik firmaning tovar belgisini aks ettirish;
- sayyohning kommunikativ harakati;
- tur sotib olish uchun qaror qabul qilish jarayonida tashqi stimullarning ro'li.

Turistik xizmatlar bozorining rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning yana bir turi bu **shaxsiy va xulq-atvor omillari**. Shuni ta'kidlash kerakki, turizm rivojiga ta'sir qiluvchi barcha omillar orasida zamonaviy dunyoda shaxsiy va xulq-atvor omillari yetakchi o'rinni egallaydi. Ular turistlarning ehtiyojlarini qondirish bilan birga iste'molchilarning sayohat qilish istagini ta'minlovchi motivlardan iborat. Daromad o'sishi bilan, odam yangi sayohatni tanlashda psixologik sabablarga ustunlik berishni boshlaydi. Iste'mol qilinadigan turistik mahsulotning sifati to'g'risida fikr sayohatdan bir muncha vaqt o'tgach shakllanadi, chunki sayohatdan oldin iste'molchi faqat kutilgan ma'lumotni mavjud ma'lumotlarga asoslanib modellashtirishi mumkin. Shu sababli, vaziyatning ahamiyati shundaki, mahsulot g'oyasi iste'molchi orasida ma'lum kutishlarni keltirib chiqaradi va agar ular mahsulotning haqiqiy sifati bilan oqlanmasa, iste'molchini undan osonlikcha hafsalasi pir bo'ladi. Turizmning maqsadi iste'molchining bo'sh vaqtini oqilona tashkil etishdir. Shunga ko'ra, turizmni rivojlanishi ikkita asosiy nuqta borligi

bilan bog'liq bo'lishi mumkin: bo'sh vaqt va uni oqilona tashkil etish uchun moliyaviy resurslar.

Turizm rivojiga mamlakatdagi va dunyodagi siyosiy, huquqiy va ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat bilan bog'liq ijobiy va salbiy omillar ta'sir qiladi. Turistik xizmatlar bozori rivojlanishining ijobiy omillariga quyidagilar kiradi.

- siyosat va iqtisodiyotning barqarorligi va ochiqligi;
- ijtimoiy boylik va aholi daromadlarining o'sishi;
- ish vaqtini qisqarishi va bo'sh vaqtning ko'payishi;
- transport, kommunikatsiya va axborot texnologiyalarini rivojlantirish;

- urbanizatsiyani kuchaytirish;
- aqlli jamiyat qurish;
- turizm sanoatini rivojlantirishga milliy va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish;

- soliq, valyuta, bojxona, chegara va boshqa tartibga solish shakllarini soddalashtirish va uyg'unlashtirish;

- imtiyozlar berish orqali bolalar, yoshlar, qariyalar, nogironlar va kam ta'minlangan oilalar uchun imtiyozli turizmni rivojlantirish;

- ustuvor turistik faoliyat sohasini rivojlantirishga ko'maklashish.

Turistik xizmatlar bozori rivojlanishining salbiy omillariga quyidagilar kiradi.

- xalqaro munosabatlardagi keskinliklar;
- siyosat va yopiq iqtisodiyotning beqarorligi;
- iqtisodiyotning turg'unligi va aholi farovonligining pasayishi;
- hal qilinmagan turistik resurslar;
- turizm sanoatining rivojlanmaganligi;
- madaniy, tarixiy va madaniy merosdan va atrof-muhitdan oqilona foydalanmaslik;

- aholining kam daromadliligi va bo'sh vaqt yetishmasligi;
- atrof-muhitning ifloslanishi-atrof-muhit uchun xavfli;
- turizmning jamiyatni intellektualizatsiya qilishdagi ro'lini kam baholash;

- teng va jahon standartlari asosida turizm sohasini rivojlantirishga sarmoya kiritish uchun samarali imtiyozlarning etishmasligi;

→ byudjetni to'ldirishda turizm biznesining ro'lini baholash.

Turizmni rivojlantirishga ta'sir ko'rsatadigan ushbu omillar davlat tomonidan tartibga solishning maqsadlarini va turistik biznesni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilashi kerak.

Ro'yxatda keltirilgan omillarga asoslanib va Jahon sayyohlik tashkilotining statistik ma'lumotlarini tahlil qilib, turizmni yanada rivojlantirish uchun bashorat qilish mumkin.

Mintaqalar bo'yicha turizmning rivojlanishi notekis bo'ladi: eng yuqori ko'rsatkichlar Osiyo va Tinch okeanida, Yevropa va Shimoliy Amerikada.

Shunday qilib, yaqin kelajakda turizm jahon iqtisodiyotining eng foydali sohalaridan biri bo'lib qoladi.

3.2. Turistik joyning tabiiy jozibadorligini belgilovchi omillar.

Omillar	Ko'rsatkichlar	Belgilar	
Potensial turist uchun jozibali, turistik qiziqishni shakllantiradigan, sayohat maqsadlarini va turistik kutishlarni aniqlaydigan turistik va rekreatsion resurslarning mavjudligi	Tabiiy diqqatga sazovor joylar	Taniqli tabiiy joylarning mavjudligi	
		Madaniy va tarixiy joylar	Madaniy yodgorliklar
			Arxitektura yodgorliklari
			Tarixiy yodgorliklar
	Sog'lomshtiruvchi resurslari	Hunarmandchilik, folklori	
		Dengiz kurortlari	
		Mineral buloqlar	
	Voqeali tadbirlar	Sanatoriylar	
		Mashhur madaniy tadbirlarni o'tkazish	
		Musiqaviy va folklor festivallarni uyushtirish	
Sayyohlik yo'nalishi uchun qulaylik	Hududiy (transport) kirish imkoniyati	Yarmarkalar, ko'rgazmalar tashkil etish va o'tkazish	
		Sayyohning yashash joyidan masofa	
		Sayyohlarni manzilga yetkazish uchun transport xilma-xilligi (soni),	

		transportining turlari
		O'rtacha sayohat vaqti
		To'g'ridan-to'g'ri yetkazib berish variantlarining mavjudligi
	Vizadan foydalanish imkoniyati	Viza yoki vizasiz rejimga ehtiyoj
		Soddalashtirilgan vizalarni rasmiylashtirish tartibi
		Vizalarni qayta ishlash muddati
		Vizalarni qayta ishlash narxi
	Narxlarning muvofiqligi	Manzilgacha turistik mahsulot (tur) narxi
		Sayyohlarni yetkazib berish narxi
		Yashash narxi
		Tegishli xizmatlarning narxi
	Axborotga kirish imkoniyati	Internetda, bosma ommaviy axborot vositalarida va boshqa muhim manbalarda boradigan joy haqida yetarli miqdordagi ma'lumot mavjudligi
		Turistlar uchun qulay bo'lgan tilda ma'lumotlarning mavjudligi
		Belgilangan joyda aloqa tili
Turistik yo'nalish infratuzilmasi	Mehmonxona infratuzilmasi	Turistlarni qiziqtiradigan ma'lum yulduz reytingidagi mehmonxonalarining mavjudligi
		Talab vaqtida bo'sh bepul o'rindiqlarning mavjudligi
	Ovqatlanish infratuzilmasi	Restoran, kafe va hokazolarning mavjudligi.
		Turistlarning milliy taomlarga qiziqishi

		"Brendli" milliy taomlarning mavjudligi
	Belgilangan joyga transport infratuzilmasi	Jamoat transporti mavjudligi Yo'l tirbandligi (tirbandlik)
	Turizm turining o'ziga xos xususiyatlariga qarab o'ziga xos turistik infratuzilmaning mavjudligi	Sport anjomlarini ijaraga berish punktlarining mavjudligi Tegishli xizmatlarning mavjudligi
	O'yin-kulgi ob'ektlari	Sayyohlar uchun jozibali diqqatga sazovor joylarning mavjudligi G'ayrioddiy o'yin-kulgilar mavjudligi (milliy marosimlarda qatnashish va h.k)
Belgilangan narx darajasi (pul qiymati va mahsulot sifati)	Belgilangan narx darajasi (pul qiymati)	Narx-sifat nisbati
	Tegishli mahsulotlar va xizmatlarning narxi	Sayohat paytida iste'mol qilinadigan tovarlar va xizmatlar narxlari darajasi Belgilangan joyda sotib olingan va turistning doimiy yashash joyida iste'mol qilinadigan tovarlarning narx darajasi
Turistik joyning tabiiy sharoitlari	Tabiiy turistik va rekreatsion resurslar va sharoitlar	Gullar
		Hayvonot dunyosi
		Suv resurslari
		Iqlim va ob-havo sharoiti Relief va geologik tuzilish xususiyatlari
Belgilangan joy xavfsizligi	Shaxsiy havfsizlik	Jinoyat darajasi Kerakli tibbiy yordamni olish

		qobiliyati
		Belgilangan joyning umumiy ekologik va epidemiologik holati
	Bagaj xavfsizligi va boshqalar.	Jinoyat darajasi
		Transportda va mehmonxonada chamadon xavfsizligi
Sayyohning belgilangan manzilda bo'lishining qulayligi	Mahalliy aholining tashrif buyuruvchilarga munosabati	Mahalliy aholining sayyohlarga nisbatan do'stona munosabati
		Mahalliy aholining sayyohlar bilan aloqa qilishga tayyorligi (aloqa tilini bilish)
	Tanish muhit	Ona tilida yoki tanish tilda muloqot
		Mahalliy urf-odatlar va xususiyatlarni bilish

Ishlab chiqilgan mezonlar to'plami turistik yo'nalishning jozibadorligi va raqobatbardoshligining ob'ektiv ko'rsatkichlarini hamda iste'molchilarning turli toifalariga yuqori sifatli turistik va rekreatsion xizmatlarni ko'rsatish imkoniyatlarini tavsiflaydi va turizmning sub'ektlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi ro'lini aks ettiradi. Har bir mezon (ko'rsatkich) miqdoriy ko'rsatkichlar to'plami bilan ifodalanadi.

Ijro etuvchi hokimiyat organlarining turizm sohasidagi faoliyati samaradorligini baholash bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan mezonlar (ko'rsatkichlar) tizimi asosida sub'ektlarning monitoringiga asoslangan.

Monitoring vazifasi-hududlarda turizmni rivojlantirishning asosiy tendensiyalari va muammolarini tahlil qilish.

Monitoring algoritmi:

- turizm sohasidagi tarkibiy tuzilmalari faoliyati samaradorligini baholash ko'rsatkichlari tizimiga kiritilgan asosiy ko'rsatkichlar to'g'risidagi ma'lumotlarni yeg'ish va qayta ishlash;

- ko'rsatkichlarning asosiy tendensiyalarini tahlil qilish;

- olingan ma'lumotlar asosida mintaqada turizmni rivojlantirishning asosiy muammolarini aniqlash;

- turizm sohasidagi ta'sis sub'ektlari faoliyati samaradorligini baholash ko'rsatkichlari tizimini takomillashtirish;

- turizm sohasidagi tarkibiy tuzilmalar faoliyati samaradorligini baholash ko'rsatkichlari, tizimini shakllantirish nuqtai nazaridan davlat va idoraviy statistika hisobotlari tizimini takomillashtirish.

Turizm sohasidagi faoliyat samaradorligini baholash ko'rsatkichlari tizimini shakllantirishning asosiy mezonlari quyidagilardan iborat:

- mintaqada turizmni rivojlantirish dinamikasi to'g'risida dolzarb axborot maydonini shakllantirish;

- mintaqada turizmni rivojlanishini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida baholash;

- turizmni rivojlantirishning individual mintaqaviy dasturlarini amalga oshirish bo'yicha maqsadli ko'rsatkichlarga erishish;

- mintaqada turizmni rivojlantirishning asosiy ko'rsatkichlari dinamikasini yaxshilash.⁷

3.3. Ishlab chiqarish va cheklovchi omillar.

Turizm geografiyasiga nisbatan omillar (lotincha "omil"-nimadir yaratuvchi, yaratuvchi) turistik faoliyatni tashkil etish uchun zaruriy shartlar yoki cheklovlar xususiyatiga ega. Bular turizm sohasini rivojlantirishga ko'maklashadigan yoki cheklovlar qo'yadigan sabablar. Qulay omillar investitsiyalarni jalb qilish, bandlikni oshirish va boshqa mintaqaviy muammolarni hal qilish uchun qo'shimcha imkoniyatlarni anglatadi. Turistik va rekreatsion resurslardan farqli o'laroq, omillar ma'muriy ma'noga ega. Qulay omillarning yaratilishi ma'lum mintaqalar va mamlakatlarning jahon turizmida yetakchiligiga

⁷ Морозов М.А. Оценка привлекательности туристских направлений / Морозов М. А., Морозова Н.С. // Вестник РГТЭУ. — 2012. — № 7—8 (67). С. 41—49.

olib keladi va aksincha, kiruvchi omillarning paydo bo'lishi sayyohlik oqimini pasaytiradi.

Omillardan farqli o'laroq, "resurslar" tushunchasi doimiyroq ma'noga ega. Resurslar inson mehnati bilan yaratilmaydi. Ular undan mustaqil ravishda, lekin u yoki bu darajada mavjud turizm mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqarish uchun foydalaniladi yoki ishlatilishi mumkin.

Turizmdagi resurslar nafaqat sayyohlik va rekreatsiya faoliyatida ishlatiladigan narsalar, balki odamlarning ehtiyojlarini qondirishi mumkin bo'lgan turistik qiziqish ob'ektlaridir. Turistik resurslar turistik mahsulot ishlab chiqarish omillari sifatida harakat qiladi.

Yaratuvchi omillar turistik sayohat hajmining oshishiga yordam beradi. Cheklovchi omillar turistik faoliyatni cheklaydi, turistik oqimni kamaytiradi.

Yaratuvchi yoki cheklovchi omillar quyidagilar bo'lishi mumkin:

1. Mamlakatning rekreatsiya-geografik joylashuvi va sayyohlar boradigan mamlakatlar.

2. Turizmni rivojlantirish bo'yicha davlat idoralarining siyosati. Davlatning turizm sohasidagi asosiy vazifalari turizm uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, turistik infratuzilmaning yangi ob'ektlarini ko'rish va ilmiy-texnik taraqqiyot yutuqlarini amalga oshirish asosida moddiy bazani texnik takomillashtirish, mintaqaviy turizmni texnologlashtirish va kompyuterlashtirish, mamlakatning jozibali qiyofasini shakllantirishdan iborat.

Davlatning moliyaviy-iqtisodiy choralari ayniqsa muhimdir, ammo turizm infratuzilmasini saqlash va rivojlantirish, shu bilan birga, inqirozlar, siyosiy va moliyaviy beqarorlik, ishsizlik, narxlarning ko'tarilishi va iste'mol hajmining pasayishi, turistik rasmiyatchilikning kuchayishi turistik mintaqaning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

3. Sayohat xavfsizligi (tabiiy ofatlar, terrorizm tahdidi, jinoyatchilik bor yoki yo'qligi va virusli kasalliklar epidemiyasi).

4. Ijtimoiy boylik va aholi daromadlarining o'sishi, ish vaqtining qisqarishi va ijtimoiy boylik va fuqarolarning moddiy farovonligining

umumiy o'sishi turistik sayohatlar sonining ko'payishiga olib keladi, chunki turizm asosiy ehtiyojlarini qondirilishi, undan paydo bo'ladigan yuqori darajadagi taasurotlar sayohatchilarni ko'payishiga sabab bo'ladi.

5. Urbanizatsiya. Zamonaviy jamiyatning katta stress yuklari dam olishga, restorativ faoliyatga, shu jumladan turizm orqali sog'lomlanishga yo'nalish belgilashga omil bo'ladi. Shuning uchun shahar aholisi qishloq aholisiga qaraganda faolroq sayohat qiladi. Shahar qanchalik katta bo'lsa, stress yuklari yuqori bo'lib, shuncha ko'p aholi sayohat qilishni afzal ko'radi.

6. Boy madaniy meroslar va / yoki tabiiy merosning mavjudligi sayyohlarni o'ziga jalb qiladi.

7. Infratuzilmaning rivojlanishi turizm sanoatining ijobiy dinamikasini belgilaydi, yoki uni cheklaydi. Transport tarmoqlarining integratsion xususiyati, aeroportlar va magistral yo'llarning sig'imi ayniqsa muhimdir.

8. Mehmondo'stlik sohasida qo'llaniladigan axborot texnologiyalari, ayniqsa real vaqtda onlayn bronlashtirish tizimlarining mavjudligi.

9. Mehmonxonalar va restoranlarga xizmat ko'rsatish darajasi, dam olish korxonalarining rivojlanishi, chakana savdo, umumiy ovqatlanish va sayohat qulayligi va xavfsizligi darajasini oshirishga mo'ljallangan dam olish sohasi.

10. Inson resurslaridan foydalanish. Turistik va mehmonxona korxonalarini xodimlarining ish darajasi, ularning kasbiy va malakaviy tayyorgarligi, ishni tashkil etilishi.

11. Turistik mahsulot, xizmatlar va narxlarning sifati, mohiyati va mukammalligi. Turistik mahsulotlar narxlari darajasi va ularga bo'lgan talab o'rtasidagi bog'liqlik. Bozorda cheklangan miqdordagi yirik transmilliy operatorlar va kichik miqdordagi kichik korxonalar faoliyat ko'rsatadigan sharoitlarni yaratish.

12. Turizm mahsulotlarini reklama qilish, reklama qilish va sotishda ommaviy axborot vositalarining ro'li.

Rekreatsiya faoliyatining ba'zi cheklovchi omillari (sanitariya va xavfsizlik zonalarini, tabiiy zahira fondining ob'ektlari, noyob o'simlik

va hayvon turlarining yashash joylari va boshqalar) sayyohlik va ko'ngilochar tadbirlarni butunlay istisno qilishi mumkin.⁸

3.4. Turizm rivojiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillar.

Davlatlarda turizmni rivojlantirishga ma'lum bir ijtimoiy-iqtisodiy omil ta'sirining darajasini aniqlash uchun, ularning har biri nimani anglatishi haqida kamida taxminiy tasavvurga ega bo'lish kerak. Ushbu bobda ushbu omillar tasnifi, shuningdek, omillar sinflarining umumiy tavsifi va ularning har birining qisqacha tavsifi bo'lishi kerak. Faqatgina har bir omil bilan batafsilroq tanishib chiqqandan so'ng, asosiy narsaga mavzuga o'tish kerak.

Turizm uchun jamoat ehtiyojlarini keltirib chiqaradigan omillar:

→ umumiy xususiyatlar: dam olishning turli shakllariga talab tug'iladi, tizimning rivojlanishini rekreatsion ehtiyojlar turlarini belgilaydi. Rekreatsion ehtiyojlar iqtisodiyotning tuzilishini belgilashda yuqori darajada harakat qiladi. Ular geografik joylashtirilgan bo'lishi mumkin, dam olish sohasida hududiy mehnat taqsimotini aniqlaydi va turizm ma'lum hududlar va joylarga rekreatsion ehtiyojlarni berish bilan cheklanmaydi. Shu bilan birga, u rekreatsiya iqtisodiyotga, umuman, milliy iqtisodiy darajaga ta'sir ko'rsatadigan lokalizatsiya xususiyatiga ega emas, chunki u butun milliy iqtisodiy kompleksning ishlashining ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlari bilan bog'liq. Yaratuvchi omillar guruhida hal qiluvchi ro'l o'ynaydi:

→ ijtimoiy ishlab chiqarishni rivojlantirish;

→ mehnat faoliyati;

→ mehnat qobiliyatini va sog'lig'ini tiklash zarurati.

Rekreatsion ehtiyojlar mamlakat hayotining ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga qarab shakllanadi va turizm rivojlanishining asosiy omili hisoblanadi.

Ijtimoiy ishlab chiqarish va mehnat faoliyatining rivojlanishi: bu ikki omil bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Rekreatsion

⁸ Морозов М.А. Оценка привлекательности туристских дестинаций / Морозов М.А., Морозова Н.С. // Вестник РГТЭУ. — 2012. — № 7—8 (67). С. 41—49.

ehtiyojlarning o'lishi va turizmning rivojlanishi moddiy ishlab chiqarishning rivojlanishi bilan ham belgilanadi. Yangi texnologiyalarning rivojlanishi va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish hayotning tubdan o'zgarishiga, jismoniy faollikning pasayishiga olib keladi. Ishlab chiqarishning kengayishi ishlab chiqarish sohasida mehnatga layoqatli odamlar sonining ko'payib borishini nazarda tutadi.

Odamning cheklangan faol xarakati bilan zamonaviy faoliyat haddan tashqari hissiy stress bilan birga keladi. Bularning barchasi intensiv sog'lomlashtirishni talab qiladi, bu esa faol turizm jarayonida amalga oshirilishi mumkin.

→mehnat qobiliyatini va sog'lig'ini tiklash zarurati: ish paytida jismoniy faollikning pasayishi tartibsiz ovqatlanish tufayli og'irlashadi, chunki ortiqcha ovqat iste'mol qilish insonning yetarli jismoniy faolligi bilan birlashtirilganda va kaloriya iste'moli xarajatlardan oshib ketadi. Umuman olganda, jismoniy harakatsizlik va ortiqcha ovqatlanish yomon odatlar (alkogolizm, chekish va x.k) tufayli og'irlashadi. Bu sabablar umr ko'rishning qisqarishiga olib keladi, rekreatsion faoliyatni hayotning zaruriy sharti sifatida ilgari suradi.

→urbanizatsiya: o'ziga xos shahar turmush tarzini shakllantiradi, yirik shaharlar va aglomeratsiyalarning shakllanishiga olib keladi. Urbanizatsiya aholining moddiy va madaniy turmush sharoitlarini yaxshilashga katta hissa qo'shadi, hayot tuzilishini o'zgartiradi. Shu bilan birga, urbanizatsiya jarayoni tabiiy o'zgarishga olib keladi yashash sharoitlari, odamni tabiiy muhitdan ajratib turadi, iqlim, atmosfera va boshqa tabiiy jarayonlarni o'zgartiradi, bu ba'zi hollarda inson salomatligiga salbiy ta'sir qiladi. Aholining yuqori zichligi, ma'lumotlarning ko'pligi, shaxslararo aloqalarning yuqori chastotasi, sezilarli transport harakatlari-bular xammasi stress deb ataladigan sabablardir.

Turizmda rekreatsion ehtiyojlarni amalga oshiruvchi omillar.

Umumiy xususiyatlar: aholining keng qatlamlarini turli xil turizm turlariga jalb qilishga ko'maklashish; turizmni tabiiy va madaniy-

tarixiy boyliklari, shuningdek, aholining ijtimoiy-iqtisodiy hayot sharoitlari bilan bog'lashdan iborat.

Aholining faol dam olish va turistik sayohatlarning turli shakllarida aholining keng ishtirok etishiga hissa qo'shadigan turizmni jadal rivojlantirish omillarini amalga oshiruvchi guruhga quyidagilar kiradi.

→ moddiy, madaniy va ma'rifiy turmush darajasini oshirish;

→ bo'sh vaqt fondining o'sishi;

→ transport va kommunikatsiyalarni rivojlantirish;

→ xizmat ko'rsatish sohasini kengaytirish;

→ dam olish zonalari fondini kengaytirish.

Moddiy, madaniy va ta'lim darajasining o'sishi.

Odamlarning moddiy va iqtisodiy ahvoli turistik rivojlanish darajasi bilan chambarchas bog'liq, ya'ni aholi daromadining o'sishi / pasayishi turistik oqim tarkibini belgilaydi.

Jamiyat taraqqiyotining yuqori darajasi aholining bilim darajasi va yuksak ma'naviy madaniyati bilan uzviy bog'liqdir. Ayrim davlatlarda ta'lim darajasi ancha yuqori, ammo og'ir ijtimoiy-iqtisodiy sharoit aholining aksariyat qismi o'zlarining dam olish ehtiyojlarini qondirishga imkon bermaydi. Turizmni rivojlantirishga madaniy va ma'rifiy turmush darajasining o'sishi yordam beradi. Tadqiqot ma'lumotlariga ko'ra, ta'lim darajasi ko'tarilgach, ta'tilni uyda o'tkazadigan odamlar ulushi kamayadi.

Bo'sh vaqt fondini rivojlantirish.

Bo'sh vaqt-bu dam olish ehtiyojlarini amalga oshirish, imkon bo'lsa turizmni rivojlantirishga hissa qo'shadigan, faoliyatning yashash sharoitlaridan biridir. Bo'sh vaqt-bu ishlamaydigan vaqtning bir qismi, uning ichida insonning jismoniy, intellektual va ma'naviy kuchlarini tiklash va rivojlantirish amalga oshiriladi. Ijtimoiy-iqtisodiy va geografik adabiyotlarda bo'sh vaqt, odatda bu qism dam olish vaqti deb nomlanadi. Cheklangan jismoniy faoliyat bilan shug'ullanadigan zamonaviy inson faoliyati haddan tashqari hissiy stress bilan birga keladi, sog'ayish uchun dam olish shart. Ko'pchilik odamlar ta'tillarini (dam olish kunlari va ta'til kunlari), shahar tashqarisiga, boshqa mamlakatga ketishga sarflaydilar.

Transport-turistik trafikni rivojlantirish va kengaytirish uchun moddiy asos transport hisoblanadi. Transport aloqalarining o'ziga xos xususiyati ularning birlashish xarakteridir. Chunki ular alohida mamlakatlar va mintaqalarni yagona butunlikka birlashtiradi. Turizm uchun sayyohlik harakati transport aloqalarida uzilishlar bo'lmashligi uchun mahalliy, milliy va xalqaro transport vositalari o'rtasidagi aloqalarni ta'minlash ayniqsa muhimdir.

Turizmda transportni rivojlantirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi: uning moddiy-texnik bazasini rivojlantirish; transport xizmati tizimini tashkil etish va boshqarishni takomillashtirish.

Xizmat ko'rsatish sohasining kengayishi uyushgan va yangi kirib kelayotgan turizmning ko'payishiga olib keladi. Aholining kam daromadlari tufayli xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish muammoga aylanishi tabiiy. Yuqori sifatli pullik xizmatlarning narxi shunga mos ravishda ancha qimmatga tushadi.

3.5. Tabiiy omillar. Madaniy va tarixiy omillar.

Tabiiy omillar tarixiy jihatdan dam olish va turizmni rivojlantirish uchun asos bo'lib kelgan. Aksariyat sayyohlar qulay iqlimi bo'lgan joylarda, dengizlar, daryolar va ko'llar bo'yida, manzarali manzillarni shakllantiruvchi turli xil relefli hududlarda dam olishadi va jismoniy va ma'naviy kuchlarini tiklaydilar. Turistlarni mineral buloqlar, dorivor moddalar jalb qiladi, davo loylar, g'orlar va boshqa geologik va geomorfologik ob'ektlar; o'simlik va hayvonot dunyosining xilma-xilligi; tabiat yodgorliklari va alohida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarning mavjudligi yanada sayohatga chorlaydi.

Tabiiy omillar dunyoning xamma mintaqalarida ham fazoviy farqqa ega. Ularning kombinatsiyasi sayyohlik va rekreatsion faoliyatni rivojlantirish uchun maqbullik darajasini belgilaydi.

Tabiiy omillarning har biri turizmning ayrim turlarini rivojlantirish ehtiyojlariga qarab ham hosil qiluvchi, ham cheklovchi xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin. Masalan, daryoda tez oqimlarning bo'lishi kruiz turizmining rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, ammo ekstremal suv turizmi ushbu sharoitda muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mumkin.

Tabiiy omillar statik va dinamik xususiyatlarga ham ega bo'lib, bu turistik va rekreatsiya ob'ektlarining joylashishini tanlashga, mavsumga qarab turistik oqimlarning shakllanishiga, xavf darajasiga va turistlarning xavfsizligini ta'minlashga ta'sir qiladi. Tabiiy omillardan foydalanish samaradorligiga, ayniqsa, turizm va rekreatsiya joylarining tog'lar, o'rmonlar, suv havzalariga nisbatan rekreatsion-geografik holati ta'sir qiladi; qirg'oq chizig'ining tabiati; mamlakatning pozitsiyasi, ammo turistlarning asosiy yetkazib beruvchilariga munosabat; mintaqani muhim tranzit yo'nalishlarida topish va boshqalar. Qiyin va qoida tariqasida chiroyli relefli joylar mashhur. Tog'lar, havoning tozaligi, ultrabinafsha nurlanish darajasining oshishi, chang'i va alpinizm markazlarini tashkil etish imkoniyatini beradi. Bulardan tashqari, tog'larda katta miqdordagi rekreatsiya resurslari mavjud. So'nggi o'n yilliklarda dunyoning ekzotik burchaklariga sayyohlik qiziqishi ortdi.

Odamlar hayotida asosiy tabiiy omillardan biri bu nafaqat landshaftning asosi, balki arenasi bo'lgan releflar borligidir. Bu tabiatning boshqa barcha tarkibiy qismlariga-iqlim, suv, o'simlik va hayvonot dunyosiga ta'sir qiladi va barcha asosiy turistik va ko'ngilochar tadbirlarning rivojlanish imkoniyatlarini belgilaydi. Relef mutloq va nisbiy balandlik, vertikal va gorizontaldisektsiya, uni o'zgartiradigan turli xil ijobiy va salbiy shakllar va jarayonlar bilan tavsiflanadi. Yer yuzasining asosiy relef shakllari tekisliklar va tog'lardir. Turizm va rekreatsiya tizimiga nisbatan relef omili turli xil sifatlarda: tabiiy sharoit sifatida, tabiiy resurs sifatida, axborot manbai sifatida ishlaydi. Geomorfologik sharoitlar sayyohlik va rekreatsion hududning imkoniyatlarini va uning ixtisoslashuvini va turistik oqimlarning shakllanishini belgilaydi. Bu relefqa bog'liq bo'lib, plyaj, cho'milish va chang'i turizmi uchun eng afzal omillardir.

Dam olish va turizm uchun relefning jozibadorligi uning bir qator xususiyatlari bilan tavsiflanadi: barqarorlik, o'ziga xoslik, xilma-xillik, landshaftning jozibadorligi, madaniy va tarixiy qiymati, qulayligi. Hozirgi vaqtda relefning har xil turlarning shakllanishi va ishlashiga ta'sirini baholash amalga oshiriladi.

Bunga quyidagilar kiradi: rekreatsion va terapevtik tip (uchta kichik tipni o'z ichiga oladi-iqlim, loy va balneologik); rekreatsion va rekreatsion tur (ikkita kichik tipni o'z ichiga oladi-cho'milish-plyaj va yurish,tafakkur); ko'ngilochar va sport turi (to'rtta kichik tipni o'z ichiga oladi-chang'i, sho'ng'ish, daryo rafti, baliq ovi va ov); rekreatsion va kognitiv tur, relefning tabiiy kompleksdagi asosiy pozitsiyasini hisobga olgan holda, bu maxsus e'tiborni talab qiladi, relefning turistik va rekreatsion xususiyatlariga e'tibor berish va ushbu xususiyatlarning o'ziga xos ko'rsatkichlarini tanlashdan iborat.

Iqlim turistik va ko'ngilochar tadbirlarni tashkil etishga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatadi. Iqlim omillaridan foydalanish ma'lum bioiqlim sharoitida inson hayoti mexanizmlarini takomillashtirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Ta'siri jihatidan iqlimning asosiy xususiyatlari inson tanasiga quyosh nurlari ta'sir qilib, uning yorug'ligi va ultrabinafsha rejimi bilan ajralib turadi.

Inson tanasiga ta'sir qilish uchun eng muhim meteorologik xususiyatlar harorat, havo namligi, atmosfera bosimi, shamol yo'nalishi va tezligi, yog'ingarchilikdir. Ushbu elementlarning o'ziga xos miqdoriy o'lchov birliklari mavjud. Havoning harorati hududning issiqlik rejimini tavsiflaydi va turistik va rekreatsion maqsadlarda, turli davrlarning davomiyligini ta'kidlash uchun ishlatiladi: sovuqsiz; yozgi dam olish uchun qulay; cho'milish davri uchun qulay.

Barcha bioklimatik parametrlar, inson tanasiga ijobiy ta'sir ko'rsatish darajasiga ko'ra, bezovta qiluvchi, o'qituvchi va tejamkorlarga bo'linadi. Bu yangi turistik va rekreatsion hududlarni rivojlantirishda, kurort va rekreatsion zonalarining profilini rejalashtirish va loyihalashda, kurortda davolanishni tashkil etish samaradorligini oshirish uchun hisobga olinishi kerak. Bioklimatik parametrlar kurortlar va hududlarning bioiqlim pasportiga kiritilgan. Hisob-kitoblar asosida hududlarni rayonlashtirish turizm, dam olish va davolanish uchun qulaylik darajasiga muvofiq amalga oshiriladi. Quyidagi qulaylik zonolari farqlanadi: qulay (yumshoq va yumshoq mashg'ulot rejimi); nisbatan (yumshoq va bezovta qiluvchi rejimlar);

noqulay (bezovta qiluvchi rejim), haddan tashqari (barcha fasllarda bezovta qiluvchi rejim).

Suv havzalariga dengizlar, daryolar, ko‘llar, suv havzalari kiradi va ular sayyohlik va aholining dam olishini tashkil etishda alohida o‘rin tutadi. Yozda suv omborlari qirg‘og‘ida dam olishning eng mashhur turlari bu suzish, quyosh botishni tamosha qilish va havo vannalari, dengiz va daryo kruiz turizmi, suzib yurish va suvda motorli qayiqalarda dam olish, daryo raftingi va boshqalar suv havzalarida rivojlangan. Suv havzalari daryolar, ko‘llar va suv omborlarining turistik va rekreatsion doiraga aylanishiga hissa qo‘shadi, bu ko‘plab sayyohlik va rekreatsiya faoliyati ob‘ektlarining joylashishini belgilaydi (kurortlar, dam olish uylari, lager joylari va boshqalar). Suv havzalarida dam oluvchilarga estetik ta‘sir ko‘rsatadigan go‘zal qirg‘oq landshaftlari mavjudligi bilan ajralib turadi. Suv havzalari, dam oluvchilarga estetik ta‘sir ko‘rsatadigan go‘zal qirg‘oq manzaralari mavjudligi bilan ajralib turadi. Qisqa muddatli va shahar atrofi dam olish uchun joylarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri soylar va suv omborlari bo‘yida tanlashda bu haqiqat hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Sohil va suv majmualari rekreatsiya imkoniyatlariga ega bo‘lib, ushbu majmuadan rekreatsiya maqsadida foydalanadigan sayyohlar soniga qarab, jarayonlarning namoyon bo‘lishi yoki tanazzulga uchrashi mumkin. Komplekslarning sig‘imi ularning rekreatsion barqarorligiga bog‘liq bo‘lib, tabiiy kompleksning o‘zini tiklash qobiliyatini yo‘qotmasdan, ba‘zi rekreatsion yuklarga bardosh berish qobiliyati bilan tavsiflanadi.

Sohil zonasi va ekvatoriya doirasidagi turistik va ko‘ngilochar tadbirlar ikki guruhga bo‘linadi:

1) qirg‘oq zonasi hududidan ustun foydalangan holda dam olish turlari (statsionar tashkil etilgan dam olish, uyushmagan dam olish-piyoda va moto va avtotransport vositalarida va boshqalar);

2) akvatoriyasidan ustun foydalangan holda dam olish turlari (suzish, kichik qayiqalarda sayr qilish, yaxtalar, baydarkalar, shamol serfing akvariumga sho‘ng‘ish, baliq ovlash va boshqalar). Eng mashhur-deyarli barcha suv havzalarida tashkil etilgan plyaj va cho‘milish bayrami.

O'simliklar va landshaftlar. Ushbu tabiiy omillarning turizm va dam olishni rivojlantirish uchun ahamiyati juda katta, chunki ular o'simliklarning ionlashishi va fitonsid xususiyatlari tufayli landshaftning sog'lomlashtiruvchi ta'siri bilan bog'liq. O'rmonlar asosiy ro'l o'ynaydi va bu havodagi kislorod miqdorining ko'payishiga yordam beradi. Aralashgan o'rmonlar va qarag'ay o'rmonlari optimal ionizatsiyaga ega ekanligi aniqlandi. Rekreatsiya funksiyasini bajaradigan o'rmonlar hududning sanitariya-gigiena holatini aniqlaydi. Ular karbonat angidridni yutadi, havoni shovqin ifloslanishi kabi har xil ifloslanishlardan tozalaydi va radiatsiya va issiqlik sharoitlariga ta'sir qiladi.

O'rmonlarning rekreatsion qiymati quyidagi asosiy omillar bilan tavsiflanadi:

1. Landshaft turlari:

- a) yopiq (o'simlik qoplamining zichligi 60% dan ortiq);
- b) yarim ochiq (zichlik, 10-60%);
- c) ochiq (10% dan kam).

2. Landshaftlarning xilma-xilligi har xil turdagi (yopiq, yarim ochiq, ochiq) landshaftlarning foizli taqsimlanishi bilan baholanadi.

3. Landshaftlarning estetik qiymati uchta qadriyatlar sinfiga bo'linadi.

Birinchi sinf eng yuqori estetik qiymatga ega va xilma-xil tur tarkibi, yaxshi transport harakati va yuqori darajadagi sanitariya-gigiena farovonligi bilan ajralib turadi.

Ikkinchi sinf oraliq pozitsiyani egallaydi.

*Uchinchi sinf*ga turizm va dam olish uchun noqulay, qo'pol, botqoqli landshaftlar kiradi.

4. Dam olish va turizmni tashkil etish uchun landshaftning sanitariya-gigiena holati uchta reytingga ega-yuqori, o'rta va past.

O'rganilayotgan landshaft qiymatini integral baholash, hududning rekreatsion salohiyatini va uning fazoviy farqlanishini aniqlashga imkon beradi. Landshaft va rekreatsion rayonlashtirishning natijasi-bu nisbatan qulay va noqulay bo'lgan qulay rekreatsion zonalarning chegaralarini belgilash.

Mineral suvlar va terapevtik loy sog'liqni saqlash turizmini rivojlantirish uchun muhim tabiiy omil hisoblanadi. Ular balneologik resurslar deb ataladigan tabiiy shifobaxsh resurslarning asosini tashkil etadi. Mineral suv manbalari-bu yer yuzidagi mineral suvlarning tabiiy chiqindilaridir. Dorivor suvlarga faqat mineral tarkibiy qismlarning ko'payishi tufayli inson organizmiga terapevtik ta'sir ko'rsatadigan mineral suvlar kiradi. Ushbu suvlar harorat, kislotalik, mineral va gaz tarkibiga qarab tasniflanadi. Amalda mineral suvlarning sakkiz turi ajratib olingan: natriy xlorid, sulfid, karbonat kislotasi, radon, yod-brom, azot-kremniyli termal, mishyak, tarkibida "Naftusya" turkumidagi yangi organik suvlar.

Terapevtik loylar-bu turli xil suv havzalarining cho'kindi jinslari, botqoqlarning torf konlari, loy vulqonlari otilishi va suv, mineral va organik moddalardan tashkil topgan boshqa tabiiy hosillar bo'lib, qoida tariqasida terapevtik loy terapiyasi uchun ishlatiladigan bir hil plastik mayda dispers massadir. Kelib chiqishi bo'yicha dorivor loylar besh turga bo'linadi: torf, sapropel, loy sulfidi, tepalik, gidrotermik.

Tabiiy sharoitlarni baholashda har xil turizmning yozgi va qishki turlari uchun bir xil omillarning qiymatlarini e'tiborga olish lozim. Yozgi turizm va rekreatsiya turlari uchun quyidagi tabiiy omillar baholanadi: qulay harorat sharoitlari davomiyligi, quyosh nurlari davomiyligi, suv havzalarining issiqlik xususiyatlari, havoning nisbiy namligi, relef, suv miqdori, o'simlik va botqoqlik. Turizm va dam olishning qishki turlari uchun quyidagilar baholanadi: uzoq muddatli qulay harorat sharoitlari, quyosh nurlari davomiyligi, shamol rejimi, qor qoplami, relef, o'simlik. Tabiiy omillar birinchi navbatda, dam olish paytida odamning fiziologik holatiga va turistik va ko'ngilochar tadbirlar uchun joylarni tashkil etishga ta'sir qiladi.

Tabiiy omillarni har tomonlama tahlil qilish ularning inson hayoti va uning ko'ngilochar faoliyati uchun qulayligi darajasiga ta'sirini baholash xaritasini yaratishga va beshta yo'nalishni aniqlashga imkon berdi:

- 1) eng qulay hududlar;
- 2) qulay;
- 3) yoqimsiz;

- 4) noqulay;
- 5) o'ta noqulay.

Tabiiy omillarning bu kombinatsiyasi turistik va rekreatsion infratuzilmaning shakllanishiga va ushbu hududlarga xos bo'lgan tabiiy, sog'liqni saqlash va davolash omillarining kompleksidan foydalanadigan mintaqalarga sayyohlik oqimlarini yaratishga yordam beradi.

Madaniy va tarixiy omillar.

Madaniy va tarixiy omillar-bu turli xil tarixiy va me'moriy yodgorliklar, yuqori darajadagi ma'naviy va moddiy madaniyat, milliy va mintaqada ham, dunyoning boshqa yirik mintaqalarida ham aholining konfessional tarkibi, yuqori ma'lumot darajasi, madaniy va boshqa aloqalarning azaliy an'analaridir.

Madaniy turizm ob'ektlari soni madaniy va tarixiy merosni (tarixiy hududlar, me'moriy inshootlar va majmualar, arxeologik joylar, badiiy va tarixiy muzeylar, xalq hunarmandchiligi, bayramlar, kundalik marosimlar, folklor jamoalarining chiqishlari) va bugungi kun madaniyatini o'z ichiga oladi (asosan badiiy, shuningdek, aholining turmush tarzi: oshxonasi, kostyumi, mehmondo'stlikning hususiyatlari). Rekreatsiya sanoatining madaniy va tarixiy shartlariga odamlar tarixi, madaniyati va zamonaviy faoliyati bilan bog'liq bo'lgan boshqa ob'ektlar kiradi: sanoat, qishloq xo'jaligi, transportning asl korxonalari, teatrlar, ilmiy va o'quv muassasalari, sport inshootlari, botanika bog'lari, hayvonot bog'lari, etnografik va folklor diqqatga sazovor joylari, hunarmandchilik, xalq urf-odatlari, bayram marosimlari va boshqalar. Aksincha tabiiy omillar, tarixiy va madaniy omil ko'char va ko'chmas mulkning o'ziga xos hususiyatlarini birlashtiradi. Ko'chmas guruh san'at yodgorliklari, arxeologik topilmalar, mineralogik, botanika va zoologik kolleksiyalar, hujjatli yodgorliklar va boshqa narsalar, osongina ko'chirilishi mumkin bo'lgan narsalar va hujjatlardan iborat. Ushbu guruhning rekreatsion resurslarini iste'mol qilish odatda muzeylar, kutubxonalar va arxivlarga tashrif buyurish bilan bog'liq. Ko'chmas guruhga tarix, shaharsozlik va arxitektura, arxeologiya va monumental san'at yodgorliklari va boshqa inshootlar, shu jumladan, me'morchilikning

ajralmas qismini tashkil etadigan san'at yodgorliklari. Kognitiv va madaniy dam olish nuqtai nazaridan ushbu guruhning ob'ektlari mustaqil yakka yoki guruhli shakllanishlar bo'lishi muhimdir.

Xorijiy mamlakat va uning madaniyati ta'siri sayyohning sog'lig'i buzilishiga iqlim o'zgarishi, tanish oziq-ovqat yetishmasligi va sanitariya sharoitlariga qaraganda ko'proq ta'sir qilishi mumkin. Shuningdek, turistning ruhiy holatiga uning mahalliy aholi bilan aloqalari ta'sir qiladi. Qayd etilishicha, millatlar madaniyatidagi farq yangi madaniyatga moslashish bilan teskari proportsionaldir. Shunday qilib, Shimoliy Amerika va G'arbiy Yevropa davlatlari o'rtasidagi turizm kelayotgan chet elliklarning ruhiy holatiga ta'siri nuqtai nazaridan deyarli og'riqsizdir, Uzoq Sharqdan kelgan sayyohlar allaqachon kamroq moslashgan, Afrika va Lotin Amerikasidan esa G'arbiy Yevropa mamlakatlari an'analariga moslashish darajasi kamroq.

4-Mavzu. Evropa turistik rekreatsion makromintaqasi.

REJA:

- 4.1. Fransiyaning rekreatsion-geografik xususiyatlari.
- 4.2. Italiyaning tabiiy va rekreatsion resurslari.
- 4.3. Buyuk Britaniyaning tarixiy va madaniy joylari.
- 4.4. Ispaniya va Germaniyadagi turistik markazlar.
- 4.5. Yevropa mintaqasi mamlakatlarida turizmni rivojlantirish xususiyatlari.

Kalit soʻzlar: Turistik markazlar, orollar, rekreatsion geografik mavqey, relef, togʻlar, iqlim, rekreatsion resurslar, tarixiy va madaniy joylar, geografik makraronlar.

4.1. Fransiyaning rekreatsion-geografik xususiyatlari.

Yevropaning rekreatsiya resurslari xalqaro turizmning asosiy mintaqasidir. Yevropa mamlakatlarida turizm juda yaxshi rivojlangan va shuning uchun yevropaliklar eng koʻp sayyohlarni boshqa mamlakatlardan qabul qiladilar.

Fransiyaning rekreatsion-geografik holati. Fransiya-Gʻarbiy Yevropadagi davlat. Fransiya turizm sanoatining yaxshi rivojlanishi mamlakatning qulay rekreatsion-geografik mavqei, ajoyib tabiiy va madaniy-tarixiy rekreatsiya resurslari bilan bogʻliq. Fransiya Shimoliy, Oʻrta Yer dengizi va Atlantika okeaniga kirish imkoniyatiga ega. Uning atrofida turizm koʻrsatkichlari boʻyicha yetakchi boʻlgan mamlakatlar, xususan, chiqish turizmi boʻyicha dunyo yetakchilari joylashgan. Bu oʻz navbatida katta sayyohlik oqimining sabablaridan biridir. Qoʻshnilar bilan kuchli transport aloqalari oʻrnatilgan. Angliya va Fransiya bogʻlaydigan tunel La-Mansh kanali ostidan oʻtadi va dunyodagi eng uzun togʻ tunellari Alp togʻlari orqali Shveysariya va Italiyaga yoʻnalgan. Gʻarbiy Yevropada biron bir davlat Fransiya oʻxshaydigan rekreatsiya zonalarini taklif qila olmaydi: Oʻrta Yer dengizi Rivierasi va Bretan plyajlari, Massif markazidagi mineral buloqlar yaqinidagi kurortlar va Alp togʻlaridagi togʻ changʻi markazlari, chiroyli tekisliklar, Shimoliy Fransiya past tekisliklari va

Reyn vodiysi-shular jumlasidan. Bundan tashqari, Fransiya madaniyat va tarixning eng boy yodgorliklariga ega. Mamlakat hududining yarmidan ko'pi past tekisliklar va tog'li tekisliklar bilan ifodalanadi. Mamlakatning janubi-sharqiy qismi qarama-qarshi relef bilan ajralib turadi. Bular asosan balandligi 500-1700 metr bo'lgan past tog'lardir. Ulardan ba'zilari, masalan, Markaziy Massif, qadimiy tog'lardandir. Massif markazida ko'plab o'chib ketgan vulqonlar mavjud. O'tmishdagi vulqonli mineral buloqlarini eslatadi (masalan, Vichi). Balandligi 3300 m gacha bo'lgan baland tog' tizmasi Ispaniya-Pireney bilan chegarada joylashgan.

Mamlakatdagi eng baland tog'lar-Yevropaning eng baland nuqtasi bo'lgan Alp tog'lari, Mont Blan (4807 m) Italiya bilan chegarada joylashgan, baland tog'li hududlar chiroyli va ko'plab sayyohlarni jalb qiladi. Tabiatning ajoyib ijodlaridan biri-Verdon darasi. Juda qiyalikka ega bo'lgan bu darada ohaktosh qazib olinadi. Atrofdagi tog'larda ko'plab g'orlar mavjud. Daraning uzunligi 20 km, chuqurligi 700 m, kengligi esa 200 m dan oshmaydi. Bu eng baland qoyalarning ba'zilari tog'ga chiquvchilar (alpinizm) orasida mashhurdir. Daryo bo'yida suvda rafting va qayiqda suzish amalga oshiriladi.

Fransuz Alplari tog' chang'i va alpinizm uchun dunyodagi eng katta hududdir. Bu tog'larga 1786-yilning bahorida F.Pakkar va J.Balma Mont Blanga birinchi ko'tarilishgan. Sport alpinizmi tarixi odatda shu kundan boshlab hisoblanadi. Bu yerda Fransiyadagi eng qadimgi chang'i kurorti Chamonix va ko'plab yangi dam olish maskanlari joylashgan. Mamlakat hududining deyarli yarmi xarsang toshlari bilan ifodalanadi, 30 mingta g'or Fransiyaning barcha burchaklarida joylashgan. Ular orasida dunyoga mashhurlari-Savoy Alplaridagi Jan-Bernard (dunyodagi eng chuqur g'orlardan biri-1602 m), Mirollda (1520 m) lar bor. G'arbiy Pireneydagi Per-Sen-Martin g'orida 5 ta futbol maydoniga ega bo'lgan Verne Xoll mavjud. Padirakning eng chiroyli g'ori ziyorat qilish uchun jihozlangan. Ko'plab g'orlarda odamlarning yashash joylari topilgan (Kron-Magnon g'ori).5500 km ga cho'zilgan qirg'oq chizig'i relefning xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Chiroyli toshli qirg'oqlar

Fransiyaning shimoli-g'arbiy qismida va Korsikaning g'arbiy qismida joylashgan. Fransiyaning shimoliy qismida, qirg'oq qoyalari, aksincha, to'g'ri chiziq bo'ylab ko'p kilometrlarga cho'zilgan. Kichik qadimiy shaharlar va qasrlar (Mont Saint Michel) ko'pincha toshli orollarda va qirg'oq qoyalarida joylashgan. Fransiyaning Atlantika va O'rta yer dengizi sohillari asosan past qumli qirg'oqlardan iborat. Istisno tariqasida - mashhur Rivieradir, bu yerda suv dam olish va sport uchun qulay ko'rfazlarga ega bo'lib, chiroyli toshli qirg'oqlar bilan o'ralgan.

Iqlimi. Fransiya hududi mo'tadil iqlim zonasida joylashgan. Iqlim asosan Shimoliy Atlantika (Shimoliy Atlantika oqimi) ga iliq suv olib keladigan Gulf oqimi tomonidan belgilanadi. Mamlakatning aksariyat qismida (tog'larni hisobga olmaganida) qish harorati ijobiy, qor qoplami odatda yo'q, daryolar muzlamaydi. Yomg'ir shaklida tez-tez yog'ingarchilik odatiy bo'lib, qishi yumshoq, ayniqsa janubiy mintaqalarda, ammo yozi aksincha salqin.

4.2. Italiyaning tabiiy va rekreatsion resurslari.

Italiya-Janubiy Yevropaning O'rta yer dengizi havzasidagi markaziy qismidagi davlatdir. Italiya joylashgan Apennin yarim oroli O'rta dengizga chuqur kirib borib, uni deyarli yarimga ajratadi. Yarim orol shunday o'ziga xos shaklga egaki, uning shakli har bir maktab o'quvchisiga tanish-bu baland poshnali va shpalli moylangan etik (botfort) dir. Futbolchilarning fikriga ko'ra xaritada "Italyan botinkasi shakli-Sisiliya, Sardiniya (It.), Korsika (Fr.) va O'rta Yer dengizing eng katta orollarni xuddi to'pni o'ynatib turgandek tuyuladi. O'rta Yer dengizi markazidagi joylanishi tufayli Italiya doimo dengiz savdosi yo'llarining chorrahasida bo'lgan, bu uning qadimgi davrlarda gullab-yashnashining asosiy sabablaridan biri bo'lgan. Uning asosiy pozitsiyasi strategik nuqtai nazardan juda ahamiyatlidir: bu yerda AQSh va NATOning bir nechta havo va dengiz bazalari borligi bejiz emas.

Italiya ichida ikkita mikrostat mavjud: Yevropadagi eng qadimgi davlat: San-Marino knyazligi va dunyodagi eng kichik davlat-Papa qarorgohi bo'lib, katolik cherkovining rahbari-Vatikandir. Apennin

yarim oroli va yirik orollar O'rtta Yer dengizidan Italiyani yuvuvchi bir necha kichik dengizlar tufayli ajralib turadi. Bular: Adriatik, Liguriya, Tirren, Ion dengizlari. Dengiz chegaralari 80% ni tashkil qiladi, quruqlik chegarasi esa Yevropaning eng baland tog' tizmasi-Alp tog'lari bo'ylab joylashadi. Italiya Yevropaning yuqori darajada rivojlangan mamlakatlari-Fransiya, Shveysariya, Avstriya va Sloveniyaga qo'shni davlatdir. Alp tog'lari eng qiyin tog' tizimi bo'lishiga qaramay, qo'shni mamlakatlar bilan mukammal transport aloqalari mavjud. Avtomobil va temir yo'llar o'tadigan dovonlar 1300-2000 m balandlikda joylashgan bo'lib, dunyodagi eng uzun tog' tunellari, uzunligi 20 km dan ziyod bo'lib, Alp tog'larida joylashgan.

Tabiiy rekreatsiya resurslari mamlakatning shimoldan janubgacha cho'zilishi va dengiz sathidan Yevropaning eng baland cho'qqisigacha bo'lgan balandlikda bo'lgan farqlar Italiya hududining landshaft xilma-xilligini belgilaydi. Umuman olganda, Italiya to'rtta asosiy tabiiy qismlarga bo'linadi-Italiya Alplari, Padan pasttekisligi (Alp tog'larini Apennin yarim orolidan ajratib turadigan tog' pasttekisligi), Apennin tog'lari va izolyatsion Italiya (Sardiniya va Sisiliya orollari).

Relief. Italiya tog'li mamlakatdir. Mamlakat hududining deyarli 4/5 qismini Alpning yosh burma tog'lari egallaydi. Italiyaning eng baland qismi shimoli- g'arbiy chegara hududlari xisoblanadi. To'rt minglik Alp tog'larining aksariyati bu yerda joylashgan, shu jumladan Mont Blan (4807 m) Yevropaning eng baland nuqtasi, Fransiya bilan chegarada joylashgan. Bu yerda katta muzliklar joylashgan. Tog' yon bag'irlaridagi yo'llarda chang'idan ko'p foydalaniladi. Muzliklardan va unga tutash yon bag'irlardan foydalanish chang'i mavsumini yoz oylariga qadar uzaytirishga imkon beradi. Mont Blank hududida Fransiya va Italiyaning tog' chang'i yon bag'irlari zonasi birlashadi. Chamonix (Fransiya) va Courmaeur (Italiya) chang'i kurortlari o'rtasida avtomobil tunneli mavjud. Shveysariya bilan chegaradosh yana bir taniqli tog' chang'i kurorti Aostaning shimolida joylashgan. Alp tog'larining eng ta'sirchan cho'qqisi-bu Matterhorn (4477 m) cho'qqisidir. Matterhorn tishli, uchli, tetraedral piramidaga o'xshaydi.

Tog'ning chekkalari shunchalik tikki, ular uzoq vaqt alpinistlarning fathiga bo'ysunmagan.

Juda chiroyli tog'li hududlar bular –Dolomit Alplari. Ko'p sonli tizmalar shu qadar hayratlanarli darajada tik bo'lgan toshlarki, xuddi bu ulkan cho'qqilar o'tkir tish qatorlari singari osmonni teshadigandek ko'rinadi. Ko'plab cho'qqilar toshlarning pushti ranglari bilan ajoyib ertaksifat tog'lar manzarasini beradi. Alp tog'larining bu qismi alpinistlar uchun eng yaxshi toqqa chiqish joylaridan biridir. Bu yerda Italiyadagi eng mashhur milliy bog'lardan biri-Dolomiti Bellunesi joylashgan. Dolomitlarning shimoliy qismidagi tizmalar unchalik tik emas va Italiyaning eng yirik milliy tog' chang'i kurorti Cortina Dampezzo shuning uchun bu yerda joylashgan. Dolomit Alplarining qiziqarli tabiiy yodgoliklari g'arbiy daryo vodiysida joylashgan. Bular Renonning ustunlari-tuproq minoralari guruhidan bo'lib, ularning aksariyati o'tkir uchli bo'lib, ularning ba'zilarida katta toshlarning tepa qismida ulkan valunlar qalpoqdek joylashgan. Bu so'nggi muzlikning muzlik cho'kmalari bo'lib, ular yuvilish natijasidagi shu cho'kmalarga aylangan. Yuvilish natijasida cho'kindilar yuzasidagi chiqib qolgan alohida toshlar ma'lum joylarni yemirilishdan himoya qiladi, bu esa uchli piramidalarning paydo bo'lishiga olib kelgan. Apenninlar Alp tog'laridan ancha past, shuning uchun bu yerda abadiy qor faqat eng baland cho'qqida-Kornoda (2914 m) yotadi. Yevropa materikidagi yagona vulqon-Vezuviy (1281 m) Apenninda joylashgan. Uning 79-yilda uning halokatli otilishi qadimgi Rim shahri Pompey shaxrining yer yuzidan yo'q bo'lib ketishiga sabab bo'lgan.

Apenninning tizimli davomi-Sitsiliya orolining tog'laridir. Bu yerda Yevropadagi eng baland vulqon-Etna (3340 m) joylashgan. Sitsiliya qirg'og'i yaqinidagi kichik Stromboli orolidagi vulqon O'rta Yer dengizi bo'ylab eng qadimgi dengiz mayog'i deb nomlangan: har 10-20 daqiqada u issiq gazlar va vulqon bombalarini otadi va vaqti-vaqti bilan lavalari ham oqib chiqadi. Vulqonlarning otilishi Italiya hududining geologik nuqtai-nazardan yoshligi sababli tektonik ko'tarilish va seysmiklik zamonaviy tushuncha sifatida Italiyaning aksariyat hududlariga xosdir. Shu bilan birga, bu jarayonlar oqibatida Italiya cho'kishni boshdan kechirmoqda, masalan, Venesiya.

Italiyaning Markaziy va Janubiy qismlarida seysmik faollik kuchliroq namoyon bo'lib turadi. Shu sababli, 1980-yilda Neapol yaqinidagi kuchli zilzila 3 mingdan ortiq odamni qurboniga sabab bo'lgan. Vulkanizm va tektonik jarayonlar tabiatning qiziqarli hodisalarining namoyon bo'lishiga sabab bo'ladi. Bular-yuqori bosim ostida Iskiya orolidan chiqadigan suv bug'lari, xozirgi Neapol atrofida karbonat angidrid gazlarini chiqib turishi, ko'plab issiq mineral buloqlar (masalan, Florensiya hududida), Apennin tog'larining shimolidagi loy vulqonlaridir. Italiyani katta hududlari ohaktosh va boshqa qarst jinslarlardan iborat. Italiyada hammasi bo'lib 20 mingdan ziyod g'or mavjud bo'lib, ularning 44 tasining uzunligi 3 km dan oshgan va chuqurligi 300 m dan ortiq bo'lgan 92 ta bo'shliq mavjud. Eng mashhurlari shaharning janubi-g'arbiy qismida joylashgan Frazasi darasi g'orlari xisoblanadi. Marche viloyati poytaxti Ancona shahrida uzunligi 10-13 km gacha bo'lgan g'orlar mavjud. Har bir g'or o'ziga xos tarzda manzarasi chiroyli. Bu yerda ko'plab stalaktitlar, stalagmitlar va stalagmatlar mavjud. Ustunlarning murakkab shakli (stalagnates) go'yo yo'lakni ushlab turuvchi tirgaklar kabi bo'lib, huddi gotika me'morchiligining elementlariga o'xshaydi. Tog' jinslarining mineralogik xususiyatlari tufayli g'orlarning ichiga tushgan tomchilar oqibatida g'orlardagi qatlamlar turli ranglarga, ya'ni och-yashildan to och pushti ranggacha tovlanadi. Qadim zamonlardan buyon g'orlar va grottolar Italiyada aholi punktlari, ibodatxonalar va dafn marosimlari joyi sifatida xizmat qilishgan va endi ular ko'plab sayyohlarni jalb qilmoqda. Ba'zi g'orlar dorivor ahamiyatga ega (spleoterapiya) bo'lib, Kapri orolining shimoliy qirg'og'ida joylashgan Moviy Grotto butun dunyoga tanilgan. Grottoning uzunligi 56 m, kengligi 30 m va balandligi 15 m. tubini dengiz bosgan bo'lib, yorug'lik asosan suvdan o'tadi va grottoga moviy rang beradi.

Iqlim. Italiyaning katta qismi subtropik iqlim zonasiga kiradi. Faqat shimolda, Padan pasttekisligi ichida iqlim mo'tadil kontinentaldan subtropikgacha o'tish mumkin. Dengiz bo'yi Alplari va Apenninlar g'arbdan va janubdan iliq havo massalarining kirib kelishini oldini oladi. Yanvarning o'rtacha harorati 0 daraja, yozda, iyulda esa 23-

24 daraja issiq. Qishda qor tez-tez yog'adi, bu bir necha hafta davom etadi. Yog'ingarchilikning katta qismi bahor va yoz oylariga to'g'ri keladi, yozgi katastrofik yomg'irlar ham kam emas. Italiyaning yarim orol va orol qismlari iqlimi subtropik. Quyoshli ob-havo hukmronlik qiladi va bu yiliga barcha kunlarning 2/3 qismini tashkil qiladi, yozi quruq va issiq, qishi yumshoq, iliq va nisbatan nam. Italiyaning eng qurg'oq qismi janub bo'lib, u yerda atigi 200 mm yog'ingarchilik tushadi. Sirokko-Saxaradan kirib keladigan issiq havo oqimi ba'zan yarim orolning janubiga bostirib kiradi. Sahrodan kirib kelgan quruq issiq havo qizg'ish chang olib kiradi va harorat 35° gacha ko'tariladi.

4.3. Buyuk Britaniyaning tarixiy va madaniy joylari.

Buyuk Britaniya (rasmiy ravishda Buyuk Britaniya va Shimoliy Irlandiyaning Birlashgan Qirolligi) Yevropaning shimoliy-g'arbiy qismida Britaniya orollarida joylashgan. Buyuk Britaniya 4 ta tarixiy va ma'muriy-siyosiy qismlardan iborat-Angliya, Uels, Shotlandiya va Shimoliy Irlandiya. Buyuk Britaniyaning geografik pozitsiyasining asosiy xususiyati uning orollik pozitsiyasidir. Bu tarixiy jihatdan dengiz flotining yaxshi rivojlanishini, mustamlakachilarning keng istiloga intilishini, uzoq masofalarga sayohat qilish odatini va dunyoning ko'plab mintaqalari bilan yaqin tarixiy aloqalar bog'lanishini belgilab berdi, shuningdek, bu mamlakatni harbiy bosqinlardan xam himoya qildi. Angliyaning sobiq mustamlakalari Hamdo'stlikka-davlatlar ittifoqiga, Buyuk Britaniyaning sobiq dominionlariga, Angliya qirolining davlat rahbarini, turli xil boshqaruv shakllariga va davlat raxbarlariga ega bo'lgan boshqa bir qator davlatlarni tan olgan (Kanada, Avstraliya, Yangi Zelandiya, Gana, Keniya, Shri-Lanka va boshqalar). Shuning uchun Angliya kirish va chiqish turizmida mintaqalararo sayohatlarning yuqori ulushiga ega.

Madaniy va tarixiy yodgorliklar.

Tarixiy yodgorliklar. Buyuk Britaniya boy tarixga ega bo'lib, har bir davrning va har bir xalqlarning ko'plab ulkan yodgorliklarini qoldirgan. Arxeologik qazilmalar natijasida 40-10 ming yil oldin yashagan qadimgi odamlarning joylari aniqlangan. Oxirgi neolit davri-ning eng mashhur yodgorligi-bu Stounhendjdir. Stounhendj-Solsberi

yaqinidagi (Londonning janubi-gʻarbiy qismida) chiroyli silliq tekislikdagi tosh monolitlarning ulkan doirasi. Buning uchun Gʻarbiy Uels kareeridan 80ta blok koʻk tosh olib kelingan. Ushbu toshlar eramizdan avvalgi 3100 dan 1100 gacha mavjud boʻlib xizmat qilgan deb taxmin qilinadi. Stounhenj extimol oʻsha davrda rasadxona boʻlishi mumkin boʻlib, bu yerda ular quyosh va oy sikllari bilan bogʻliq fasllarning oʻzgarishini kuzatishgan. Bizning davrimizning boshlarida rimliklar tomonidan koʻplab ingliz shaharlari tashkil etilgan. Rim davrining eng mashhuri-Angliyani Shotlandiyadan ajratib turuvchi Andrian devori. Uni e.a 122-130-yillarda imperator Andrian yaratgan. Balandligi 4,5 m va eni 3 m boʻlib, 120 km ga choʻzilgan. Oʻrta asrlarda (IX asrdan) Angliyani normanlar bosib olgan. 1066-yilda Dyuk Uilyam Normandiya Angliyani zabt etdi va Angliya qiroli boʻldi. Shu munosabat bilan IX-XII asrlarda meʼmorchilikda norman uslubi qoʻllangan. Fatih Uilyam davrida Angliyadagi eng mashhur bino boʻlgan Tauer qurilgan. Tauer-bu qirollik turar joylaridan biri (XVII asrgacha), keyin qamoqxona (1820-yilgacha) boʻlgan, hozirda esa muzey. Buyuk Britaniyada bu vaqtda yaratilgan koʻplab qasrlar bor, lekin eng mashhuri Shotlandiya poytaxtida joylashgan Edinburg qasridir. Evropalik uchun milliy Shotlandiya kiyimi-yubka kiygan, qoʻlida qurol bilan qorovulni koʻrish – gʻalati manzara. Mashhur Vindzor qasrining yaratilishi avval boʻlsa xam, ammo u XIX-asrda qiroli Jorj IV buyrugʻi bilan tiklangandan soʻng, oʻzining zamonaviy qiyofasiga ega boʻldi. Deyarli toʻqqiz asr davomida Vindzor qasri Angliya qirollik uyining asosiy qarorgohi boʻlib kelgan. U Temza ustida ulugʻvor koʻtarilib, minoralar va tishli devorlar bilan bezatilgan. Vindzor qalʼasining diqqatga sazovor joylaridan biri bu Avliyo Georg cherkovidir. Koʻplab ingliz shohlarining kullari shu yerda joylashgan. Normanlar Yorkda Oʻrta asrlarning eng yirik ibodatxonasini-Avliyo Pyotr soborini yaratdilar. York sobori oʻzining vitrajlari bilan mashhur boʻlib, bu sanʼat turining bir necha asrlar davomida rivojlanishini kuzatishga imkon beradi.

4.4. Ispaniya va Germaniyadagi turistik markazlari.

Ispaniya -Yevropaning janubidagi mamlakat, dunyodagi yetakchi sayyohlik mamlakatlaridan biri. U O'rta Yer dengizi havzasidagi Iberiya yarim orolida joylashgan bo'lib, uning katta qismini egallaydi. Hududi (504,8 ming km²) bo'yicha Ispaniya Yevropada Fransiyadan keyin ikkinchi o'rinda turuvchi davlatdir. Shimolda Ispaniya Fransiya va Andorra, g'arbda Portugaliya, janubda Gibraltar bilan chegaradosh (hudud Buyuk Britaniya tomonidan boshqariladi). Bir paytlar ulkan mustamlakachilik imperiyasining bir necha bo'laklari Ispaniya nazorati ostida qolgan: Melilya va Seuta shaharlari (Afrika qirg'og'ida joylashgan), Velez de la Gomera orollari, Alusemas, Marokash soholidagi Chafarinas. Ispaniya hududiga O'rta dengizda joylashgan Balear orollari (Ibiza, Malorka, Menorka) va Kanar orollari (Atlantika okeanida) ham kiradi.

Asosiy turistik zonalar va markazlar. Ispaniyada sayyohlik sanoatining hududiy tarkibida bir nechta yirik rekreatsion zonalar va markazlar mavjud. Ispaniyada xalqaro turizmning asosiy mintaqalari O'rta Yer dengizi, Atlantika okeani, Kanarey va Balear orollari sohillarida shakllangan. Ular sport va dam olishga ixtisoslashgan: bular qirg'oqda dam olish va dengiz turizmi turi. Sohil bo'yidagi kurortlar Ispaniya qirg'oqlari bo'ylab uzluksiz zanjir bo'ylab cho'zilib, bir nechta asosiy kurort zonalariga birlashtirilgan.

1- Kosta-Bravaning ("yovvoyi qirg'oq"), mamlakatning O'rta Yer dengizi sohilining (Kataloniya viloyati) shimoliy-sharqida joylashgan, Fransiya bilan chegaradosh. Plyaj mavsumi iyundan oktyabrgacha davom etadi. Dam olish va ko'ngil ochish: suzish va plyajdagi ta'til, yaxtada yurish, rafting, golf; qirg'oqda 3 ta akvapark mavjud. Asosiy kurort markazlari: Palamos, Lloret de Mar, Blanes.

2- Kosta-Dorada ("oltin sohil") (Kataloniya). Asosiy kurort markazlari: Salou, La Pineda. Bu yerda dengiz bo'yida dam olishni ta'lim turizmi bilan birlashtirish mumkin. Odatda ekskursiya dasturida Barselonaning diqqatga sazovor joylari, Figures shahridagi o'z vatanidagi Salvador Dali muzeyi, O'rta asrlar qal'asi, Rim istehkomlari va Tarragona shahridagi Rim teatri xarobalari (YuNESKO tomonidan e'lon

qilingan "insoniyatning madaniy merosi") mavjud. Port Aventura tematik parki Salou shahrida faoliyat olib boradi.

3- Kosta-Blanka ("oq qirg'oq") Valensiya avtonom viloyatida joylashgan. Bu chet ellik sayyohlar uchun eng mashhur kurort. Ispaniyadagi kurortlar orasida Kosta-Blanka suv va plyajlarning tozaligi uchun Yevropa Ittifoqi tomonidan toza suv va plyajlar uchun beriladigan "ko'k bayroqlar" soni bo'yicha rekordchi hisoblanadi. Eng katta kurort markazi-Benidorm shahridir. Bu yerda parklar mavjud: suv atraksionlari, dengiz va ekzotik hayvonlar, ko'ngil ochish maskanlari (Terra Mitica) - O'rta yer dengizi qadimgi tsivilizatsiyalari tarixi va madaniyatiga bag'ishlangan yagona parkdir. Dengizdagi dam olishdan tashqari, Valensiya madaniy - ma'rifiy sayyohlik faoliyati bilan shug'ullanish imkoniyatiga ega - arablar qal'asiga, katolik cherkovlariga, "habanera" festivaliga (avgust), sharsharalarga, qo'riqxonaga, dendraga, Valensiyaning mintaqaviy poytaxtiga ekskursiyalar uyushtiradi.

4- Kosta-del-Sol ("quyoshli plyaj") Andalusiya joylashgan bo'lib, uning qirg'og'ining 1/5 qismini egallaydi. Asosiy kurort markazlari bular: Malaga, Torremolinos, Benalmadena, Fuengirola, Marbella, Eseponalardan.

5- Kosta de la Luz ("yorqin qirg'oq") Andalusiyaning Atlantika sohilida joylashgan, asosiy markazi Kadis (3 ming yil oldin finikiyaliklar tomonidan tashkil etilgan). Suzish va plyajdagi dam olishdan tashqari, shamol vindserfing uchun ham sharoitlar mavjud (1998-yilda bu yerda jahon chempionati bo'lib o'tgan). Andalusiya ekskursiya dasturlari orasida Sevilya, Granada, Kordoba, Ronda, Malagaga tashriflar mavjud. Sevilya o'ziga xos lazzati bilan maftun etadi: O'rta asrlar Mavrit va Yevropa me'morchiligining zamonaviy binolari va go'zal bog'lari bilan uyg'unlashgan qiziqarli shahar-Morish Alcazar qal'asi (XII asr), XV asr sobori-unda Kolumbning qabri mavjud. Grinada birinchi navbatda arab amirlari qarorgohi (Alhambra saroy majmuasi) bilan mashhur. Sayyohlik diqqatiga sazovor joyi-Trafalgar buruni (bu yerda ingliz admirali Nelson Ispaniya-Fransiya eskadronini mag'lub etdi).

6- Kanar orollari-yiliga 10 milliongacha odamni qamrab oladigan yil bo'yi ishlaydigan kurort. Sayyohlarning eng katta oqimi qishga to'g'ri keladi. Arxipelagga 7 ta asosiy orol kiradi, shulardan Tenerife va Gran Kanariya sayyohlar orasida eng mashhurlari hisoblanadi.

Germaniyada bir nechta yirik sayyohlik zonalari paydo bo'ldi. Reyn vodiysida ko'plab mineral buloqlar mavjud, ularning asosida nafaqat Yevropada, balki dunyoda ham taniqli balneologik kurortlar mavjud: Visbaden, Bad Salzig, Bad Breisich, Bad Hennigen, Bad Honnuf, Bad Godesberg. O'rta asrlarda Germaniya tarixini o'rganish uchun Reyn bo'yida ko'plab sayohatlar tashkil etilgan.

Germaniyadagi ko'plab balneologik kurortlarning aksariyati o'rta balandlikdagi tog'lar hududida joylashgan. Mamlakatning janubi-g'arbiy qismida, Qora o'rmon etagida Baden-Baden, Baden-vayler, Uayldbad, Baersbronn kurortlari bilan sog'liqni saqlash turizmining eng mashhur yo'nalishlaridan biri mavjud. Frankfurt yaqinidagi Taunus tog'larida Bad Homburg va Bad Nauheim kurortlari, Belgiya bilan chegaraga yaqin-Axen kurorti joylashgan.

Rimliklar nemis buloqlarining shifobaxsh xususiyatlaridan foydalanganlar. Ko'plab o'n yillar davomida barcha mamlakatlar va xalqlarning elitasi bu suvga oqib kelgan. XVIII asrda Baden-Baden Yevropaning "yozgi poytaxti"ga aylanadi. Bu yerda ko'plab ruslar dam olishgan, davolanishgan va kazinoda o'ynashgan. Shular jumlasidan Gogol, Turgenev, Dostoyevskiylar.

Iqlimiy kurortlar orasida tog' va o'rmon kurortlari ustunlik qiladi: Oberhof-Erfurtning janubi-g'arbiy qismida Turingiya o'rmonlari tog' tizmasida, Fusen-Alp tog'lari etaklarida, tog' ko'lining qirg'og'ida, Kvedlinburg -mamlakat markazida, janubi-g'arbiy qismida Magdeburg kurortlari shular jumlasiga kiradi. Dengiz bo'yidagi kurortlar Shimoliy dengiz qirg'og'ida joylashgan bo'lib (Vangerooge, Sharqiy Friz orollari guruhi), lekin asosan Boltiq bo'yida Flensburg, Dame, Travemunde, Heiligenhafen kurortlari joylashgan. Germaniya kurortlarida har yili 1 milliondan ortiq odamlar qabul qilinadi (ko'pincha Fransiya, Belgiya, Lyuksemburg, AQSh, Kanada aholisi). Garchi nemislarning o'zlari iliq dengiz bo'yida joylashgan kurortlarni afzal ko'rishadi. Yirik turistik

markazlar Germaniyaning shaharlarida, birinchi navbatda Berlinda joylashgan (4 millionga yaqin aholi). Shaharda turli davr va zamonlarning me'moriy durdonalari va yodgorliklari saqlanib qolgan: ibodatxonalar (XIII asr), Brandenburg darvozasi (XVIII asr), Opera uyi va Reyxstag binolari (XIX asr), "Berlin devori" yodgorligi (XX asr oxiri). Bu yerda ko'plab muzeylar (Misr, Etnografiya, Ibtidoiy va qadimiy tarix muzeyi, Islom san'ati muzeyi, Hindiston san'ati muzeyi), teatrlar va hayvonot bog'i mavjud. IX asrda tashkil topgan Gamburg (2 million kishi) hozirgi kunda Germaniyaning eng yirik shaharlaridan biri bo'lib, Elba bo'yida Buyuk Karl qal'asi sifatida namoyon bo'ladi. Ikkinchi Jahon urushi paytida jiddiy zarar ko'rgan. XIV-XVIII asrlardagi saqlanib qolgan cherkovlar ham bor. Shaharda 2400 ko'prik bor, shuning uchun ham uni ko'pincha "Shimol Venesiyasi" deb atashadi. Gamburg xar doim mamlakatning asosiy dengiz darvozasi bo'lgan. Yelkanli kemalar yodgorligi sayyohlar orasida mashhurdir. Myunxen (1,5 million kishi)-Bavariya poytaxti Isere daryosida joylashgan.

Zamonaviy sanoat shahar xisoblansada, garchi uning o'rnida birinchi aholi punkti VIII asrda mavjud bo'lgan. Bu yerda Siemens, MAN, BMW, Junkers kabi yirik kompaniyalarning korxonalari va bosh qarorgohlari joylashgan.

4.5. Yevropa mintaqasi mamlakatlarida turizmni rivojlantirish xususiyatlari.

Yevropada turizmni rivojlanishiga mintaqaning tabiiy-geografik xususiyatlari yordam beradi. Uning qirg'oqlari juda notekisligi, qirg'oqlarda ko'plab portlar yaratilishiga hissa qo'shgan ichki dengizlar, koylar, koylarning ko'pligi bilan ajralib turadi. Yevropaning aksariyat mamlakatlari qirg'oq bo'yida joylashgan bo'lib, ularning aksariyati orollar va yarim orollarda joylashgan, Yevropadan Osiyo, Afrika, Avstraliya va Amerikaga boradigan dengiz yo'llariga yaqin.

Turizmning ijtimoiy-iqtisodiy shartlari Fransiyada yuksak darajada bajarilishi uning dunyoning eng rivojlangan davlatlaridan biriga aylantirgan. Kuchli sanoat va yuqori texnologiyali ishlab chiqarish Fransiyaga har qanday murakkablik va kapital zichligi bo'yicha sayyohlik

loyihalarini yaratishga imkon beradi. Tarixiy ma'noda, bu Eyfel minorasi qurilishi va zamonaviy sayyohlik majmualaridan-bu Yevrodisneyland va Futuroscope Parkdir. "Futuroskop" XXI asr parki deb nomlanadi. U 1987-yilda ochilgan va Poyte atrofida, Parijdan 1,5 soat uzoqlikda joylashgan. Park hududida eng yangi televizion va kompyuter texnologiyalariga bag'ishlangan attraksionlar, ulkan ekranlar (720 kvadrat metrgacha) mavjud. Fransuzlar chet elga chiqadigan turizm bo'yicha yetakchi mamlakatlar guruhiga kiritilgan juda boy xalq. Biroq, mukammal ichki rekreatsiya resurslari tashqi turizmning rivojlanish sur'atlarini cheklashga imkon beradi. Fransiyada an'anaviy ravishda aholining dam olish vaqti asosiy qismi iyul-avgust oylariga to'g'ri keladi. Ayni paytda mamlakatda sanoat hayoti asosan to'xtab qoladi. Fransuzlar asosan qo'shni mamlakatlarga jo'nab ketishadi. Uzoq masofalarga sayohat qilish geografiyasi fransuz mustamlakachiligi tarixini aks ettiradi. Ilgari fransuz mustamlakalari bo'lgan mamlakatlarda (Jazoir, Tunis, Zair, Vetnam) fransuz sayyohlarining ulushi boshqa mamlakatlarga qaraganda ancha yuqori. Va aksincha, Fransiyaning sobiq koloniyalaridan kelgan sayyohlar Yevropa davlatlari orasida Fransiyaga tashrif buyurishni afzal ko'rishadi. Fransiyaning tarkibi chet el bo'limlarini o'z ichiga oladi, ular taniqli sayyohlik markazlari-taxminan Hind okeanidagi birlashma, Karib dengizidagi Martinika va Gvadelupadir.

Italiya-turizmning klassik mamlakati. O'rta asrlardan boshlab Yevropaning yoshlari va taraqqiyparvar odamlari, san'at ahli ta'lim va madaniy maqsadlarda Italiyaga sayohat qilishadi. Mashhur "Grand Tour"-bu ingliz zodagon yoshlarining Italiya va Fransiyaga ta'lim maqsadida uzoq safaridir. Hozirda Italiya xalqaro turizm bo'yicha yetakchilardan biri bo'lib, turistik tashriflar va daromadlari bo'yicha mamlakatlar reytingida 4 o'rinni egallab turibdi. Ushbu o'quv qo'llanmada Yevropa mintaqasi mamlakatlari misolida .Fransiya va Italiya keltirildi, chunki ular umumiy ma'noda turistik faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini namoyish etadi.

5-Mavzu.Amerika makromintaqasi

Reja:

- 5.1. Makromintaqa haqida tushuncha.
- 5.2. Shimoliy, Janubiy, Markaziy Amerika mamlakatlari ,orol davlatlari va Karib dengizi hududlari.
- 5.3.AQShning rekreatsion resurslari. Mamlakatning rekreatsion resurslarini shakllantirish va rivojlantirish.

Kalit so'zlar: Makro hududlar, tabiiy resurslar, omillar, statistika, turistik tezkor-rekreatsion zona, geografik joylashuv, integratsion jarayonlar, xalqaro siyosiy makrorayonlar, geoiqtisodiy va geosiyosiy makrorayonlar.

5.1.Makromintaqa haqida tushuncha.

Zamonaviy dunyo shunchaki davlatlar to'plami emas, balki ko'proq "mozayka"ga o'xshaydi, bu yerda har bir bo'lak alohida makromintaqani-avtonom va integralni ifodalaydi va ularning barchasi birgalikda "ko'p rangli" dunyoni tashkil etadi.

Makro hududlarga-tabiiy resurslarning kombinatsiyasi va konsentratsiyasiga, iqtisodiy shakllanishning tarixiy omillariga va aholining mintaqaviy taqsimlanishiga qarab ishlab chiqaruvchi kuchlarni rivojlantirish uchun xarakterli tabiiy va iqtisodiy sharoitlarga ega bo'lgan mamlakatning yirik iqtisodiy zonalari kiradi.

Hozirgi vaqtda makroiqtisodiy tadqiqotlar olib borish uchun mamlakatlar ikkita makromintaqaga-g'arbiy va sharqiy zonalarga ajratilgan. Ularning rivojlanishidagi tabiiy va demografik resurslar shu qadar farq qiladiki, ushbu zonalarni shakllantirishga yondashuvlar bir-biriga mos kelmaydi.

Jahon turizm statistikasida 6 ta yirik sayyohlik mintaqalari ko'pincha ajratib ko'rsatiladi:

- 1) Yevropa;
- 2) Yaqin va O'rta Sharq,
- 3) Osiyo-Tinch okeani mintaqasi;
- 4) Janubiy Osiyo;
- 5) Afrika;

6) Amerika.

Mamlakatlar tashqarisida joylashgan ushbu turistik makromintaqalarning tarkibi odatda quyidagicha ko'rinadi:

1) Yevropa makromintaqasiga G'arbiy, Shimoliy, Janubiy, Markaziy va Sharkiy Yevropa davlatlari kiradi;

2) Yaqin Sharq makro mintaqasiga G'arbiy va Janubiy-G'arbiy Osiyo, Misr va Liviya davlatlari kiradi;

3) Osiyo-Tinch okeani makro hududiga Janub, Shark va Sharkiy Osiyo, Avstraliya va Okeaniya mamlakatlari kiradi;

4) Janubiy Osiyo makro mintaqasi Markaziy mamlakatlarni o'z ichiga oladi;

5) Afrikaning makro mintaqasiga Afrika mamlakatlari kiradi, bundan Misr va Liviya mustasno;

6) Amerika makro mintaqasiga Shimoliy, Janubiy davlatlar, Markaziy Amerika, orol davlatlari va Karib dengizining hududlari kiradi.

Shu bilan birga, JST statistikasida dunyoning ta'kidlangan sayyohlik mintaqalaridan, masalan, Amerikaga uchta mintaq sifatida qaralishi mumkinligi haqida ma'lumot bor, yani: Shimoliy Amerika, Karib dengizi havzasi va Lotin Amerikasi. Aksincha, Afrika, Osiyo va Okeaniya mintaqalarida sayyohlik uchun bunday ajratilish yoki birdamlik yo'q.

Turistik va rekreatsiya zonalarining aniqlashni yangicha tizimi Yu.D. Dmitrevskiy tomonidan "Dunyoning sayyohlik zonolari" kitobida namoyish etiladi. U turistik hududlarning quyidagi ierarxiyasini taklif qildi:

1) turistik tezkor-rekreatsiya zona;

2) turistik makro-tuman;

3) turistik mezo-tuman;

4) turistik mikrorayon.

U tomonidan ishlab chiqilgan tizimda M.A. Ananayev, P.N. Zachinyayeva va N.S. Falkovichlarni g'oyalariidan foydalangan. Hammasi bo'lib, MDH mamlakatlaridan tashqarida, 24 ta turistik va rekreatsiya zonalar bo'lib, ular 83 ta turistik makrorayonga bo'lingan.

Faqat ba'zi hollarda (masalan, Buyuk Britaniya va Italiyada) mezo mintaqalari darajasida turistik rayonlashtirishni taqdim etdi.

Geografik makrorayonlar-fizik-geografik xususiyatlari bilan, tektonik plitalar, tog' tizmalari, qit'alar va qit'alarni shakllantirish bilan ajralib turadigan makrorayonlardir. An'anaga ko'ra quyidagi geografik makrorayonlar ajratiladi: Osiyo, Afrika, Amerika, Avstraliya va Okeaniya, Yevropa. O'z navbatida, makrorayonlar odatda mezoregionlarga bo'linadi: Janubiy, Shimoliy-Sharqiy, G'arbiy, Markaziy, Janubi-Sharqiy va Sharqiy Osiyo, Shimoliy Afrika va Saxaradan Afrikaga, Shimoliy, Markaziy va Janubiy Amerika, Avstraliya va Yangi Zelandiya, Mikroneziya, Polineziya, Melaneziya, G'arbiy, Shimoliy, Janubiy va Sharqiy Yevropa. Shuningdek, dunyoni xalqaro mintaqalar ierarxiasiga ko'ra mezoregionlarga bo'ysundirilgan sub-mintaqalarga bo'lish mumkin. Sub-mintaqalarga esa, masalan, Skandinaviya, Karib dengizi, Pireney yarim oroli va boshqalarga bo'linadi.⁹

Fizik-geografik makrorayonlarning kontseptual asoslari tegishli xususiyatlarga ko'ra mamlakatlarning yaqinligiga asoslanadi. Integratsiya jarayonlari, madaniy va sivilizatsion xususiyatlar, yaqin siyosiy aloqalar va boshqalar mavjudligi ikkinchi darajali ro'l o'ynaydi. Shunga qaramay, geografik joylashuvning mamlakatlar va mintaqalar rivojlanishidagi ro'lini baholab bo'lmaydi, masalan, o'z davrida rivojlanish va savdo markazi yagona O'rta Yer dengizi mintaqasi bo'lib, yunon va rim madaniyatlari ustun va hukmron bo'lgan. Zamonaviy makro-mintaqaviy majmualar sifat va funksional darajalarda bir-biridan sezilarli darajada farq qilgan.

Tarixiy va madaniy makrorayonlar, asosan, umumiy tarix, umumiy til va madaniy mansublik, umumiy etnos va umumiy etnik kelib chiqish kabi parametrlar bilan ajralib turadi. Ushbu makrorayonlarning guruhiga quyidagilar kiradi: xitoy (Xitoy Xalq Respublikasi), koreys, vetnam (Vetnam, Laos, Kambodja), hind (Hindiston, Nepal, Butan, Shri-Lanka, Bangladesh), hind-eron (Pokiston, Afg'oniston, Eron, Tojikiston), turkiy (Turkiya, Ozarbayjon, Turkmaniston,

⁹ <https://mykonspektis.ru/1-92576.html>

Qozog'iston, Qirg'iziston, O'zbekiston), arabcha (Shimoliy Afrika, Levant va Arabiston yarim orollari), Rossiya (Rossiya, Ukraina, Belorusiya yoki boshqa talqinda MDH davlatlari). Yevropa, bu shartli ravishda G'arbiy va Sharqiy Yevropaga bo'linishi mumkin, shuningdek mezoregionlar-bular Finnoskandiya (Islandiya, Norvegiya, Shvetsiya, Finlyandiya, Daniya), Boltiqbo'yi (Litva, Latviya, Estoniya, ba'zan Polsha), Bolqon mintaqasi (Sloveniya, Xorvatiya, Bosniya, Serbiya, Chernogoriya, Bolgariya, Gresiya, shuningdek, Ruminiyani o'z ichiga oladi) Beniluks (Belgiya, Gollandiya va Lyuksemburg), Markaziy Yevropa (Avstriya, Chexiya, Vengriya, Slovakiya, Ruminiya)dir.

Shimoliy Amerika, Lotin Amerikasi, Afrika mintaqalari geosiyosiy an'ana, zamonaviy integratsiyalashuv tendensiyasi, etnolingvistik, etnomadaniy, etnopsixologik birlik kabi parametrlarga muvofiq tegishli mintaqaviy jamoalarda birlashtirilgan. O'z navbatida, Shimoliy Amerika Anglophone (AQSh, "Kanadaning qolgan qismi" tushunchasi) va Frankofoniya Amerikasiga (Kanadaning Kvebek viloyati) bo'linadi. Integral Shimoliy Amerikaning bunday bo'linishi, mustamlaka davrida protestant Buyuk Britaniya va katolik Fransiyaning mintaqa uchun raqobatlashishi bilan izohlandi, ular nafaqat madaniy va konfessional, balki institutsional va huquqiy jihatdan ham farq qildilar. Lotin Amerikasi mintaqasi eng ajralmas hudud bo'lishiga qaramay tarixiy va madaniy birlik nuqtai nazaridan uni Karib dengizi (Kichik va Buyuk Antil orollari), Markaziy Amerika (Meksika, Beliz, Nikaragua, Kosta-Rika, Panama, El Salvador, Gvatemala, Gonduras, Panama), Janubiy Amerika (Portugal tilida so'zlashadigan Braziliyani boshqa Ispan Amerikasidan ajratmaydi)larga bo'linadi.

Markaziy Amerika geografik jihatdan Shimoliy Amerikada joylashganligiga qaramay, tarixiy jihatdan uni alohida makrorayonga ajratish odat tusiga kirgan. Ushbu bo'linish mantiqan to'g'ri keladi, chunki umumiy tarix va umumiy madaniyat mavjudligiga qaramay, ushbu mintaqalar rivojlanish va geografik joylashuvi bo'yicha tubdan farq qiladi. Agar Karib dengizi asosan talassokratik mintaqa bo'lib, u Yevropa madaniyatlari (ingliz, fransuz, golland, ispan) ta'sirini katta darajada aralastirib yuborgan bo'lsa, unda Markaziy Amerika bir

vaqtlar bir qism bo'lib, dastlab 1811-yilgacha Ispaniya hukmronligi ostida, so'ngra 1823-yilgacha Meksika hukmronlik ostida edi. XX asr o'rtalariga qadar bo'lgan Afrika Yevropa kuchlarining mustamlakachilik nazorati ostida bo'lgan va jismoniy Afrikaga va Arab bo'lmagan Afrikaga (Tropik Afrika, Sahara Afrikasi, "Qora Afrika") geografik bo'linish odat tusiga kirgan. Ammo, agar bunday bo'linishni tarixiy va madaniy nuqtai nazardan ko'rib chiqilsa, unda Tropik Afrikaning makro mintaqasi nomuvofiq, mantiqsiz va yaxlit tuzilmasiz ko'rinadi, chunki majmuadagi mamlakatlar nafaqat turli xil shakllanish tarixiga ega, balki madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy va diniy parametrlar jihatidan ham farq qiladi. Afrikani makroregionlar, mezoregionlar va subregionlarga ajratishning mushkulligi shundaki, mustamlakachilik davrida mintaqaning ichki xususiyatlari hisobga olinmasdan chegaralar tuzilib, keyinchalik butun qit'ada keng miqyosli ziddiyatlarga olib kelgan.

Madaniy va diniy makrorayonlar yoki sivilizatsion majmualar bunday hududlarga, A.D.Voskresenskiy yozganidek, odatda Konfut-siy-buddaviy, hindu, musulmon, pravoslav, g'arbiy xristian, Lotin Amerikasi, Afrika, Tinch okeani yoki yapon kiradi. Ushbu bo'linish amerikalik geosiyosatchi S. Xantington tomonidan 1996-yilda "sivilizatsiyalar to'qnashuvi" asarida yaxshi ishlab chiqilgan bo'lib, unda muallif jahon tartibining parchalanishi orqali xalqaro munosabatlar tizimini ochib beradi. Shunisi e'tiborga loyiqki, S. Xantington makro-mintaqaviy kompleksni shakllantirishda hal qiluvchi omil bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday sivilizatsiyaga xalqlarning o'zligini anglashi muximdir deb hisoblaydi. Shunday qilib, agar Yunoniston S.Xantingtonga ko'ra pravoslav sivilizatsiyasiga tegishli bo'lsa, unda hozirgi vaqtda yunonlar Yevropa Ittifoqining tan olingan xalqlaridan biri sifatida asosan G'arbiy Yevropa sivilizatsiyasi qatoriga kirishi mumkin. Shuningdek, 2014-yildagi Ukrainadagi mojaro, bu yerda nafaqat Rossiya va G'arb davlatlari manfaatlari geosiyosiy tartibda to'qnashadi, balki Rossiya bilan an'anaviy ravishda chambarchas bog'liq bo'lgan ukrain xalqining o'z taqdirini belgilashning yangi sifat darajasiga ko'tarilishini ko'rish mumkin. Agar bugungi kunda G'arbiy sivilizatsiya yoki G'arbiy Yevropa makro-mintaqaviy kompleksining

Ukrainaga qarab kengayishi haqida gapirish hali ham imkonsiz bo'lsa, unda so'nggi o'n yilliklar davomida ushbu makro mintaqani tashkil etuvchi Yevropa Ittifoqi tashkiloti Pravoslav Bolqon mamlakatlari tomon kengayib bordi. Boshqacha qilib aytganda, madaniy va sivilizatsion ko'rsatkichlar bo'yicha makro mintaqaviy bo'linish yanada konstruktiv xarakterni belgilashi mumkin bo'lgan fizik-geografik va tarixiy-madaniy ko'rsatkichlardan farqli o'laroq, barqaror va yetarlicha doimiy bo'lishi mumkin emas.

Olimlarning fikriga ko'ra, dunyoning madaniy va diniy bo'linishi: makrorayonlar yoki sivilizatsiya majmualari hududni umumiy tarixiy rivojlanishi, geografik joylashuvi (ko'proq), tabiiy va mehnat resurslari va iqtisodiyotning ixtisoslashuvi bilan tavsiflanadigan o'ziga xos qism sifatida tushunishga qisman asoslangan. Boshqacha qilib aytganda, yaqin iqtisodiy aloqalar va rivojlanayotgan integratsion jarayonlarga (Janubi-Sharqiy Osiyo, NAFTA) qaramay, makro mintaqaviy kompleks chegaralarini belgilashning asosiy omili geografik yaxlitlik va chegaralarning bevosita yaqinligidir. Shtatlar-ning geografik joylashuvining ahamiyatini ochib beradigan yorqin misol-NAFTA mamlakatlar guruhi (Kanada, AQSh va Meksika), bu yerda Kanada va Meksikaning to'g'ridan-to'g'ri qo'shni chegaralari yuq, bu madaniy jihatga ta'sir qiladi: Meksika diasporasi Qo'shma Shtatlar madaniyatiga katta ta'sir ko'rsatadi, bu nafaqat madaniy va ko'ngil ochish sohasida, balki ta'lim sohasida ham ommalashmoqda (Ispan tili), savdo (Meksika mahsulotlarini keng tarqatish) va boshqalar. O'z navbatida, Qo'shma Shtatlar va Kanada bir-biriga barcha sohalarda katta ta'sir ko'rsatadi, chunki umumiy tarixga ega (Buyuk Britaniyaga mustamlaka qaramligi, NATOga a'zolik va boshqalar), tili, mafkuraviy rejimi (demokratiya), davlatlar anglofon makro-mintaqaviy kompleksini tashkil qiladi (Shimoliy Amerika).

Xalqaro siyosiy makrorayonlar-bu millatlararo institut doirasida tashkil etilgan xalqaro huquqiy rejimni tashkil etish davlatlari hududlariga ta'sir etuvchi omil bilan ajralib turadigan makromintaqaviy komplekslardir. Boshqacha qilib aytganda, ushbu makrorayonlar siyosiy va iqtisodiy tashkilotlardan tuzilgan. Xalqaro

siyosiy mintaqalarga NATO, ASEAN, Yevropa Ittifoqi, MERKOSUR, MDH va boshqalar kabi xalqaro tashkilotlarning faoliyat ko'rsatadigan zonolari kiradi.

Garchi, qoida tariqasida, manfaatdor tomonlar o'rtasida birgalikda hamkorlik qilish maqsadida xalqaro tashkilotlar tuziladi deyarli barcha mamlakatlarning mumkin bo'lgan a'zozligini belgilaydigan ma'lum bir soha (iqtisodiy, siyosiy, madaniy va boshqalar), keyin faqat alohida holatlar makro-mintaqaviy kompleks sifatida ko'rib chiqilishi mumkin. Ibratli mintaqaviy kompleksni shakllantirishning asosiy omillaridan biri bu bevosita geografik yaqinlik bo'lgani uchun BRICS, APEC, G7, G20 va boshqalar kabi tashkilotlar va klublar makro mintaqaviy yaxlitlikni to'liq talab qila olmaydilar. Bundan tashqari, har qanday xalqaro tashkilotni makromintaqaviy majmua sifatida ko'rib chiqishda uning maqsad va vazifalarini hisobga olish ham muhimdir. Odatda, hududlashtirish jarayonlariga eng yaqin bo'lganlar yaqin iqtisodiy aloqalarni o'rnatishga, shu jumladan, erkin savdo zonasini yaratishga, shuningdek, yagona mudofaa tizimini (jamoaviy xavfsizlik tizimini) shakllantirishga yunaltilgan tashkilotlarning eng yorqin misollari Yevropa Ittifoqi, ASEAN, NAFTA tashkil etish tajribasi deb hisoblash mumkin.

Geoiqtisodiy va geosiyosiy makrorayonlar-bular tarixiy orqaga qaraganda, iqtisodiy xususiyatlar, siyosiy ittifoqlar, harbiy ittifoqlar va integratsiya asosida evolyutsion rivojlanish jarayonida shakllanadigan makromintaqaviy kompleks tashkilotlardir.

Shunday qilib, siyosiy, iqtisodiy, madaniy, harbiy-siyosiy aloqalarning yuqori intensivligi bilan bog'liq bo'lgan geosiyosiy mintaqalar, bo'shliqlar ko'pincha Shimoliy Amerika (AQShning so'zsiz rahbarligi bilan), G'arbiy Yevropa (mintaqaviy kuchlarning konglomerati), Sharqiy Osiyoni o'z ichiga oladi (ular bu yerda yetakchi ekanliklarini aniq da'vo qilishadi-Xitoy, Yaponiya), Janubiy Osiyo (hanuzgacha Hindistonning ustun mavqei bilan), islomiy "yarim oy" (Markaziy Osiyo mamlakatlari an'anaviy ravishda ushbu mintaqaga ham tegishli), "Evroosiyo to'dasi" postsovet davlatlari. Geopolitik makro mintaqalar, aslida, strategik qiymat bilan belgilanadigan potentsial to'qnashuvlar bilan ajralib turadigan bo'shliqlardir. Maqsadi tashqi tahdidlarga qarshi turish ("kuchlar

muvozanati") bo'lgan harbiy ittifoq, harbiy-siyosiy blok yoki boshqa turdagi militaristik hamkorlikda birlashgan davlatlar guruhi geosiyosiy makon vazifasini o'tashi mumkin.

Shuningdek, geosiyosiy mintaqa sifatida siyosiy birligi bo'lmagan, rivojlangan integratsiya shakllariga ega bo'lmagan, shuningdek, kelishmovchiliklar tufayli tarqoq bo'lgan bunday tarkibiy komplekslarni ko'rib chiqish mumkin, mintaqadagi mamlakatlar o'rtasidagi ziddiyatli qarama-qarshilik bilan ifodalangan. Xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashda yagona tizimni shakllantirish uchun institutsional asoslarning etishmasligi, shuningdek, harbiy mojarolarni tartibga solishning samarali mexanizmlarining yetishmasligi jahon kuchlarining aralashuviga yordam beradi. Bunday mintaqani Yaqin Sharq deb hisoblash mumkin, u bir necha yillar davomida "poroxli bochka" va keng miqyosli urushlarning paydo bo'lishi uchun potensial zonadir. Bu yerda jahon kuchlarining ishtirok etishi ko'p bosqichli xususiyatga ega: bular-energiya manbalari uchun kurash, strategik muhim hududlar, siyosiy rejimlar va boshqalar.

Mintaqaviy tuzilmalarning savdo-iqtisodiy sektorining asosiy tarmoqlari bo'yicha geoiqtisodiy makrorayonlar va bo'shliqlar ajratiladi. Demak, agar geosiyosiy mintaqalar harbiy-siyosiy bloklar tomonidan shakllantirilishi mumkin bo'lsa, unda geoiqtisodiy mintaqalar iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha birlashmalardir. Shunday qilib, bunday mintaqalar Yevropaning geoiqtisodiy makro-mintaqaviy kompleksi (Yevropa Ittifoqi va mamlakatlar, Yevropa Ittifoqi), Mercosur, APEC, EAEU va boshqalar bilan yaqin hamkorlik qiladi.

Makrorayonlarni tasnifi xalqaro munosabatlarning jahon siyosiy tizimining xilma-xilligi va murakkabligini ochib beradi. Shtatlarning ma'lum mantiqiy tuzilmalar asosida taqsimlanishiga qaramay, makromintaqaviy komplekslarning ajralmas va birlashgan "organizmi" sifatida ishlash juda oz. Shuni ta'kidlash kerakki, tasnifning o'zi turli xalqaro aktorlarning muayyan sharoitlarda (globallashuv, mintaqalashtirish) o'zaro ta'sirini o'rganish va tahlil qilish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tasnifda ta'kidlangan belgilar shakllanish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. O'z navbatida, intensivlashuvi bilan umumiy boshqaruv institutlari va

tashqi siyosat bilan yagona kompleksni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lgan integratsiya jarayonlari xam shular jumlasidandir¹⁰.

5.2. Shimol, Janubiy, Markaziy Amerika mamlakatlari, orol davlatlari va Karib dengizi hududlari.

Turizm nuqtai nazaridan Shimoliy Amerika butun materik emas, faqat AQSh va Kanadadan iborat. Albatta, bu yerda iqtisodiy rivojlanish darajasi va aholining daromad darajasi tufayli turizm darajasi juda yuqori o'rindadir. Ushbu daromadlar darajasi bir-biridan juda farqlanadi, shuning uchun byudjetlarda yuqori maoshli ishchilar kam ta'minlangan oilalarga qaraganda turizm va dam olishga 12 baravar ko'p mablag' sarflaydilar. Shu bilan birga, Shimoliy Amerikada ichki va tashqi turizm (ham kirib, ham chiqadigani) ham juda rivojlangan. Qo'shma Shtatlarda sayyohlar va dam oluvchilarga xizmat ko'rsatishdan tushadigan tushumlar mamlakat dehqonlarining daromadlaridan ikki baravar ko'p, garchi qishloq xo'jaligi yerlari rekreatsion yerlarga qaraganda deyarli 10 baravar katta: davlat yerlarining umumiy maydonining 57%ni tashkil etadi, shundan faqat to'rttdan bir qismi aslida turizm va dam olish uchun ishlatiladi.

Qo'shma Shtatlar dunyodagi eng yirik sayyohlik va rekreatsion infratuzilmani yaratdi; mehmonxonalar va motel yotoqlari soni millionlabdir, motellarning ro'li esa ortib bormoqda. Ajoyib transport infratuzilmasi haqida gapirmasa ham bo'ladi.

Bu yerda ko'plab turdagi rekreatsiya zonalar mavjud, ammo milliy bog'lar, qo'riqxonalar, maxsus tabiiy bog'lar va dam olish maskanlari (turli darajadagi bo'ysunishdagi), milliy dengiz sohillari haqida alohida to'xtalish kerak. Hududlarni rekreatsiya qilishning qiziqarli shakli bu noyob joylarda yotqizilgan piyoda yo'llardir. Eng mashhurlaridan-Appalachi (3200 km) va Tinch okeanining (3680 km) tabiat yo'llari tan olingan.

Qo'shma Shtatlarda yettita sayyohlik va rekreatsion zonalar mavjud: Sharqiy, G'arbiy, Markaziy, Tinch okeani zonasi, Janubi-

¹⁰ <https://mykonspekts.ru/1-92576.html>

Sharqiy sohil, Alyaska, Gavayi. Kanada Shimoliy Amerikaning alohida turistik va rekreatsion zonasidir.

AQSh Sharqi. Nisbatan yosh tarixiy yodgorliklari, yodgorliklari va ajoyib zamonaviy binolari bo'lgan shaharlar ta'lim va madaniy turizmning asosidir. Nyu-York, Filadelfiya, Vashington, Boston, Baltimor va boshqa ko'plab yirik va o'rta shaharlarni o'z ichiga olgan AQShning deyarli butun sharqiy qirg'oqlari bo'ylab bitta ulkan metropol cho'zilgan. Ammo amerikaliklarning o'zlari shaharlardan chiqib ketishga harakat qilmoqdalar: ularni tabiat o'ziga jalb qiladi.

Qo'shma Shtatlarning sharqida milliy bog'lar, qo'riqxonalar va piyoda yurish yo'llari mavjud. Ular Appalachi tizimi, Adirondack massivi, Delaver daryosi darasi va moren-lakustrin landshaftining hududlari bilan chegaralanadilar. Qo'shma Shtatlarning Sharqiy qismida beshta sayyohlik makromintaqalarini ajratish mumkin: Leyksayd, Ogayo, Yangi Angliya, Atlantika, Appalachi.

1. Ko'l bo'yidagi mintaqa suv havzalari bilan o'ziga jalb qiladi: bular-Buyuk ko'llar guruhi (Yuqori, Michigan, Huron, Eri, Ontario), ularning qirg'oqlari, plyajlari va shu nomdagi daryodagi mashhur Niagara sharsharasi. Kanada kanali singari, Amerika kanali ham toshlarning eroziyasi natijasida doimo asta-sekin chekinib boradi. Bir paytlar Buyuk ko'llarning butun tizimi ekologik halokat zonasi bo'lgan-atrofida ko'plab sanoat korxonalarini mavjud va katta dengiz tashish faoliyati mavjudligi sabab bo'lgan. Ammo ko'rilgan choralar natijasida ekologik muvozanat ozmi-ko'pmi tiklandi. Shunday qilib, ushbu yo'nalish atrof-muhit bo'yicha mutaxassislarni o'rgatish uchun juda foydali misollardir.

2. Ogayo shtati Missisipi daryosining chap irmogi nomiga atab nomlangan. Ogayo shtati o'rmonlar va qishloq xo'jalik maydonlariga ega. Shimoliy Amerika tushunchalariga asoslanib aytilsa, bu shtat kichik va o'rta shaharlardan tashkil topgan bo'lib, bu shaharlarda Sinsinnati, Kolambus kabi sanoat va bilim markazlari joylashgan. Shtatda milliy bog'lar, haykallar va g'orlar talaygina. Bu yerlar sohil sayillari va boshqa yo'nalishlar cheklangan tarzda bo'lgani uchun Ogayo shtati AQShning eng yaxshi sayohlik yo'nalishlari qatoriga kirmaydi.

3. Yangi Angliya. Ushbu hudud mamlakatning shimoli-sharqida va Atlantika sohilida joylashgan. Bu hudud birinchi bo'lib Yevropadan kelgan muhojirlar tomonidan o'zlashtirildi. Shuning uchun bu yerda uzoq vaqtdan beri rivojlangan sanoat va ko'plab shaharlar shakllangan. Ular orasida eng kattasi X-XI asrda tashkil etilgan taniqli Garvard universiteti bilan Amerika Kembrijga tutashgan Boston universitetidir. Xartford shahrida-Mark Tven (Semyuel Klemens) tug'ilgan uy joylashgan. Sanoat va qishloq xo'jaligi rivojlanganiga qaramay, mintaqada o'rmon yo'llari saqlanib qolgan (tekisliklarda va o'rta balandliklarda); qirg'oqda bir qator dengiz bo'yi kurortlari mavjud.

4. Qo'shma Shtatlarning Atlantika mintaqasi mamlakatning sharqiy qirg'og'ining katta qismini o'z ichiga oladi. Bu hudud individual kontinental (masalan, Adirondack massivi) va dengiz bo'yidagi dam olish zonalaridan tashqari, birinchi navbatda xorijiy sayyohlar uchun dunyodagi eng yirik megapolisni tashkil etuvchi shaharlari ancha jozibali. Ushbu megapolisning uchta shahri sayyohlarning alohida e'tiboriga loyiqdir. Birinchidan, bu ma'muriy jihatdan davlat tizimidan tashqarida bo'lgan va Kolumbiya okrugining bir qismi bo'lgan mamlakat poytaxti Vashington. Vashington dunyoga mashhur tarixiy va siyosiy binolar shahri. Ular orasida-Prezident qarorgohi, Oq uy, parlament Kapitoliy binosi, Oliy sud binosi, AQSh Konstitutsiyasi muallifi Jefersonning maqbarasi, uning yodgorliklari, shuningdek, Linkoln, Vashington. Arlington qabristoni taniqli bo'lib, u yerda mamlakatning ko'plab taniqli odamlari so'nggi kunlarini topdilar.

5. Appalachi tog'lari-g'arbda joylashgan bo'lib, past tog' tizmalari, platolar, daryo vodiylari ushbu o'rta baland tog'li mamlakat kombinatsiyasidir.

Yaxshi (Atlantika okeanining sharofati bilan) namlik maydoni bo'lgan Appalachilar mustamlakaga qadar o'rmonli hudud bo'lgan; hozirgi kunda ko'plab o'rmonlar yo'qolib ketgan. Shunga qaramay, bu yerda piyoda yurish yo'llari, qo'riqlanadigan tabiiy joylar va qo'riqlanadigan joylar saqlanib qolgan, bu esa turizmni rivojlantirish uchun old shartlarni anglatadi(asosan ichki).

5.3. AQShning rekreatsion resurslari. Mamlakatning rekreatsion resurslarini shakllantirish va rivojlantirish.

1. AQSh Sharqi. Nisbatan yosh tarixiy yodgorliklari, yodgorliklari va ajoyib zamonaviy binolari bo'lgan shaharlar ta'lim va madaniy turizmning asosidir. Nyu-York, Filadelfiya, Vashington, Boston, Baltimor va boshqa ko'plab yirik va o'rta shaharlarni o'z ichiga olgan ulkan metropol AQShning deyarli butun sharqiy qirg'oqlari bo'ylab cho'zilgan. Qo'shma Shtatlarning sharqida milliy bog'lar, qo'riqxonalar va piyoda yo'llar mavjud. Ular Appalachi tizimi, Adirondak massivi, Delaver daryosi darasi va moren-lakustrin landshaftining hududlari bilan cheklangan. Qo'shma Shtatlarning Sharqiy qismida beshta sayyohlik so'l mintaqalarini ajratish mumkin: Leyksid, Ogayo, Yangi Angliya, Atlantika, Appalachi.

2. G'arbiy Amerika Qo'shma Shtatlari tog'lar va baland platolar hududi bo'lib, faqat Sacramento daryosi tomonidan sug'oriladigan Kaliforniya pasttekisligi (Kaliforniya sohil tizmasi va Syerra Nevada tizmalari orasida) istisno hisoblanadi. Eng umumiy taxminiy zonada uchta sayyohlik so'l mintaqalarini aniqlash mumkin: Toshli tog'lar, ichki platolar va g'arbiy tizmalar.

AQSh G'arbi ("Uzoq G'arbiy")-ushbu zonaga tizimning bir qismi bo'lgan Kordilyera va so'nggi platolar kiradi (Kolorado, Kolumbiya va boshqalar). Bu yerda hanuzgacha saqlanib qolgan nisbatan tegilmagan tabiiy majmualar ko'p. Bu yerda mamlakatdagi eng katta Yellouston milliy bog'i joylashgan bo'lib, u juda ko'p sonli geyzerlar bilan mashhur (ularning soni 10 mingdan ortiq), ularning ba'zilar o'zlarining o'lchamlari bilan ajoyib ko'rinadi. Yosemite milliy bog'ining diqqatga sazovor joyi-bu yer yuzidagi yagona ulkan sekuyalarning relikli bog'idir. Kolorado daryosi chuqur (1,5 km) bo'lib, katta Kanyoni bilan mashhur.

Tinch okeanining turistik va rekreatsion zonasi ham "Uzoq G'arb" ga tegishli, garchi u hududi jihatidan kichik bo'lsa-da, lekin turizm biznesida katta ahamiyatga ega.

Zonaga mamlakatning Tinch okean sohillari, qo'shni tog'larning yon bag'irlari kiradi.

Tabiat xususiyatlariga ko'ra, zona keskin ravishda ikkita makrohududga bo'lingan: Shimoliy va Janubiy. Ushbu ikkala hudud, ayniqsa, janubiy nafaqat tabiiy xususiyatlari, dengiz bo'yidagi kurortlar (Kaliforniyaning janubi-sharqida), balki qiziqarli shaharlari bilan ham jozibadordir.

AQShning markazi (Markaziy zona) asosan dasht zonasida joylashgan. Ularning aksariyati haydaldi, buni natijasida tuproq eroziyasi rivojlana boshladi va butun hudud "changli piyola" ga aylandi: yer Meksika ko'rfaziga chiqarildi. Biroq so'nggi o'n yilliklarda amalga oshirilgan qat'iy choralar bu jarayonni to'xtatdi. Zona ikkita makromintaqani o'z ichiga oladi: Markaziy-Shimoliy va Markaziy-Janubiy. Ularning ikkalasi ham AQShning "O'rta G'arbiga" tegishli makromintaqalardir.

3. Janubi-Sharqiy sohil (Janubi-Sharqiy AQSh) janubiy Atlantika va Fors ko'rfazi sohillarini o'z ichiga oladi. Issiq dengizga tutash bu keng maydonning markazida ulkan xalqaro kurort zonasiga aylangan Florida yarim oroli joylashgan. Zona har yili o'n millionlab sayyohlarni jalb qiladi va Amerika turistik sanoatining barcha daromadlarining taxminan 3 qismini ta'minlaydi.

4. Alyaska. Bu AQShning yosh, ammo istiqbolli sayyohlik zonasi bo'lib, u yerda sayyohlarni shimoliy ekzotik, aborigenlarning hayoti o'ziga jalb qiladi. So'nggi yillarda Alyaskaga sayyohlik shu qadar ommaviylashdiki, u shtat yalpi milliy mahsuloti tarkibida birinchi o'rinlardan birini egalladi (ba'zi yillarda, hatto birinchisi ham). Anchorage sayyohlarni tashishda va turizmni tashkil qilishda muhim ro'l o'ynaydi. Norvik va Nom shaharlari ham muhim ahamiyatga ega.

Alyaska zonasiga-xuddi shu nomdagi shtat, unga materik va ko'plab orollar, shu jumladan Aleut ham kiradi; shtatning tor janubi-sharqiy qismi ko'pincha hazillashib "panhandle" ("panjara tutqichi") deb nomlanadi; materikning qolgan qismi Alyaskada "qovurilgan idish" bo'lib chiqadi.

Qo'shma Shtatlarning maxsus turistik va rekreatsion zonasi ularning 50 chi shtati-Gavayi orollari bilan ifodalanadi. Tropikada joylashgan bo'lib, ular mehmonga tropik tabiatning keng doirasini

namoyish etishadi, u yerda har xil turdagi oʻrmonlarda oʻsimliklarning deyarli 90% endemikdir, yaʼni, ular faqat Gavayida topilgan. Vulkanlar, shu jumladan faol vulkanlar (Maupa Loa, Kilauea), arxipelagga oʻtkir ekzotizm xususiyatlarini beradi. Doimiy iliq dengiz sayohlarni jalb qilishning qoʻshimcha omilidir. Yuqorida aytilganlarning barchasi Gavayi orollarini dunyodagi eng muhim sayyohlik joylaridan biriga aylantirdi. Tashkiliy markaz Gonolulu poytaxti (Oaxu orolida) boʻlib, bu yerda sayyohlardan tashqari arxipelagning asosiy aholi guruhlari (yapon, filippinlik, gavayi) vakillari bilan ham uchrashishingiz mumkin.¹¹

¹¹ Die Region als soziale Konstruktion / Spindler M. Regionalismus im Wandel. Die neue Logik der Region in einer globalen Konomie. Wiesbaden: VS Verlag, 2005. P. 100.

6-Mavzu. Osiyo-Tinch okeani mintaqasining rekreatsion makro mintaqasi.

REJA:

- 6.1. Osiyo-Tinch okeani sayyohlik mintaqasi.
- 6.2. Rekreatsiya geografiyasining aspekti.
- 6.3. XRRning rekreatsion va geografik hususiyatlari.
- 6.4. BAA va Turkiyaning turistik markazlari.

Kalit so'zlar: anti-resurslar, rekreatsion resurslar, guruhlar, xizmatlar, jihat.

6.1. Osiyo-Tinch okeani sayyohlik mintaqasi.

Osiyo-Tinch okeani turizmining makro mintaqasi.

Osiyo-Tinch okeani mintaqasi dunyodagi eng dinamik turizm rivojiga ega va eng istiqbolli xisoblanadi. Bashoratlarga ko'ra, yaqin kelajakda u turistik ko'rsatkichlarning o'sish sur'atlari bo'yicha yetakchilarga aylanmoqda. Bu mintaqada dunyodagi eng yirik sayyohlik mintaqasidir. Uning alohida qismlari (subregionlari) bir-biridan sezilarli darajada uzoqlashgan, bu mintaqalararo sayyohlik sayohatlari rivojlanishini murakkablashtiradi. Bundan tashqari, mintaqada dunyoning asosiy sayyohlik bozorlari-Yevropa va Amerikadan sezilarli darajada uzoq. Lekin mintaqaning kengligi, turli xil tabiiy, madaniy va tarixiy rekreatsiya resurslari majmuasi turizmni shakllantirishga yordam berdi.

Osiyo-Tinch okeani mintaqasi notekis iqtisodiy rivojlanish bilan ajralib turadi. Yuqori darajada rivojlangan (Yaponiya, Avstraliya, Yangi Zelandiya) va jadal rivojlanayotgan (Koreya Respublikasi, Singapur, Xitoy, Malayziya) davlatlar bilan bir qatorda mintaqada ko'plab muammolarga duch kelgan ko'plab hududlar mavjud. Kambodja, Laos, Vetnam, Okeaniya mamlakatlarida iqtisodiy rivojlanish darajasi juda past, aholisi esa tez o'sib bormoqda. Demak ko'p sonli aholining qashshoqligi, bu ularga sayyohlik safarlarini uyushtirishga imkon bermaydi. Aholining savodsizligi, katta davlat qarzlari va iqtisodiyotga sarmoyalarning yetishmasligi, rivojlanmagan

transport va turizm infratuzilmasi-bularning barchasi sayyohlik mintaqasining salohiyatini pasaytiradi.

Osiyo-Tinch okeani mintaqasi dunyodagi eng dinamik turizm rivojiga ega va eng istiqbolli hisoblanadi. Bashoratlarga ko'ra, yaqin kelajakda u turistik ko'rsatkichlarning o'sish sur'atlari bo'yicha yetakchilikni saqlab qoladi. Mintaqa mamlakatlari bilan boshqa davlatlar o'rtasida vaqt farqi bor, bu turistik marshrutni rejalashtirishda e'tiborga olinishi kerak.

6.2. Rekreatsiya geografiyasining aspekti.

Rekreatsiya-ya'ni tiklanish, dam olish ma'nosini anglatib, dam olishdan maqsad tiklanishdir. Dam olish-odam mehnat jarayonida sarflagan kuchlarni tiklash, shuningdek jismoniy va intellektual salohiyatni yanada rivojlantirish uchun ushbu kuchlarning ma'lum zaxirasini to'plashdir, ya'ni sog'lig'i va mehnat qobiliyatini tiklashni uydan tashqarida dam olish orqali, ya'ni uyushgan yoki uyushmagan turistik sayohatlarda qatnashish yoki ta'til vaqtini ixtisoslashtirilgan dam olish maskanlarida (sanatoriylar, oromgohlar dam olish uylari va boshqalar) o'tkazish orqali amalga oshirilishini nazarda tutiladi.

Hozirgi vaqtda xorijda ham, mahalliy amaliyotda ham dam olishning eng keng tarqalgan muammosi-bu dam olish turini aniqlash, uning vazifasi esa-dam oluvchilarning kuchini va ish qobiliyatini tiklashdir. Shu bilan birga, dam olish faol va passivga bo'linadi. Bundan tashqari, dam olish jarayonini tashkil etish darajasini hisobga olgan holda, u uyushgan va uyushmaganlarga bo'linadi. Dam olishning birinchi turi bu tabiiy va madaniy ob'ektlarni bunga moslashtirishga, dam oluvchilarga yuqori darajada xizmat ko'rsatishga asoslangan rekreatsiya resurslaridan qat'iy foydalanish hisoblanib, ongli ravishda boshqariladigan jarayonidir. Ikkinchisi, xizmat ko'rsatish yo'nalishlarining maxsus tashkil etilgan rekreatsion inshootlari yo'qligi bilan tavsiflanadi. Har qanday faoliyatni, shu jumladan ko'ngilochar tadbirlarni amalga oshirish uchun ma'lum manbalar talab qilinadi.

Ushbu toifaga tabiiy va antropogen ob'ektlar (yoki tabiiy va madaniy boyliklarning bir qismi) kiradi, ular ishlab chiqarish

kuchlarining hozirgi rivojlanish darajasida jamiyat ehtiyojlarini qondirish va aholi uchun rekreatsion xizmat ko'rsatishga ixtisoslashgan sanoatni tashkil etish uchun ishlatilishi mumkin.

Rekreatsiya resurslarining tabiiy va antropogen tarkibiy qismlarini hisobga olgan holda ular tegishli turlarga, iqlimiy, gidro-mineral, suv, o'rmon, tog' boyliklari va dengiz sohillari boyliklarini tavsiflovchi guruhlariga bo'linadi. Rekreatsiya resurslarining antropogen tarkibiy qismiga madaniy va tarixiy yodgorliklar, shaharlar va boshqa aholi punktlari va noyob texnik inshootlar kiradi. Bundan tashqari, rekreatsiya resurslari turlari (turistik resurslar, tibbiy resurslar va boshqalar) va funksiyalari (kurort yoki davolash, sog'lomlashtirish, sport va ekskursiya-turistik yoki ma'rifiy) faoliyatiga bo'linadi. Tabiiy resurslar tasnifiga ko'ra, rekreatsion-antropoekologik resurslar toifasida, insoniyatning kundalik yashash sharoitlariga maqbul bo'lgan tabiiy muhit resurslari bilan bir qatorda, rekreatsiya resurslari bilan va dorivor tabiiy resurslar bilan "anti-resurslar" guruhiga ham ajratilgan. Bunga oddiy kasalliklar bilan bir qator holatlarda tabiiy, fizikaviy va kimyoviy fon sabab bo'lgan vektor orqali yuqadigan kasalliklar kiradi (masalan yodning tabiatda yetishmasligi buqoqqa olib keladi, fluorning g'ayritabiiy miqdori tish kariesiga olib keladi va h.k.), bu o'z navbatida dam olishni rivojlantirish uchun cheklovchi omil sifatida qarshilik qiladi. Dam olishni cheklaydigan bunday omillarning mavjudligi tabiiy hududning odamga ijobiy, jismoniy, ruhiy va ijtimoiy-psixologik ta'sir ko'rsatish qobiliyati ko'rsatkichini yomonlashtiradi, ya'ni umuman hududning rekreatsion salohiyatini pasaytiradi.

Ilmiy geografik adabiyotlarda "rekreatsiya ob'ekti", "rekreatsion hudud" va "hududiy rekreatsion tizim" kabi atamalar ham qo'llaniladi. Mavjud ta'riflarga ko'ra, dam olish maskani-bu "dam olish uchun ayniqsa jozibali xususiyatlarga ega bo'lgan hudud bilan cheklangan har qanday joy" va "rekreatsion maydon" odamlarning dam olishlari, ularning sog'lig'i va mehnat qobiliyatini tiklash uchun mo'ljallangan yer yoki suv sathidagi maydon"dir. Bundan tashqari, dam olish maskanining namunalari sifatida quyidagilar keltirilgan: "ko'l, o'rmon soyasi, tabiiy yodgorlik, bog'lar va boshqalar. Ushbu atamalarning bunday dekodlanishini hisobga olgan holda, ular orasida chegara chizish

mumkin. Shu sababli, rekreatsiya ob'ekti sifatida faqatgina butun egallab olingan maydon rekreatsion ehtiyojlarni qondirish uchun xizmat qiladigan (masalan, buloq, arxeologik yodgorlik, plyaj, kuzatuv maydonchasi va h.k.) va aksincha fazoviy cheklangan maydonni hisobga olish, ya'ni maydonni rekreatsiya geografiyasi aniqlash yanada oqilona ko'rinadi. Ushbu yondashuv o'z hududida bir yoki bir nechta dam olish maskanlari, hududiy rekreatsion tizimlari (TRS) bo'lgan, ixcham yoki tarqoq joylashgan va bir yoki bir nechta rekreatsion funksiyalarni bajaradigan makonni rekreatsiya zonasi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Uchinchi atama allaqachon tizim yondashuvi nuqtai nazaridan ko'rib chiqilgan, shuning uchun TRS deganda o'zaro bog'langan quyi tizimlardan (tabiiy va madaniy komplekslar, texnik vositalar, xizmat ko'rsatuvchi xodimlar, boshqaruv organlari va dam oluvchilar) iborat bo'lgan geo-tizim tushuniladi, TRS esa funksional va hududiy yaxlitligi bilan ajralib turadi.¹²

Ko'pgina mamlakatlarda rekreatsion geografianing qisman analogi "turizm va dam olish geografiyasi", "bo'sh vaqt geografiyasi" nomi bilan mashhur.

6.3. XXRning rekreatsion va geografik xususiyatlari.

Mamlakatlarning rekreatsion geografik joylashuvini baholash xalqaro turistik oqimlarning hajmini o'rganishda muhim jihatdir.

Shu qatorda XXRda ham tashqi turizmning hududiy tarqalishi va yuqori dinamikasi tashqi (rekreatsion va geografik joylashuvi) va ichki (ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, turizm siyosati) omillari bilan belgilanadi.

XXRning sayyohlik oqimlarini yaratadigan asosiy mintaqalari iqtisodiy o'sish markazlari va chegara pozitsiyalarining afzalliklariga ega bo'lgan hududlari-Guandun, Chjeszyan, Szansu, Yunnan, Xeylunszyan, Guansi Chjuan avtonom viloyati, Shanxay va Pekin aglomeratsiyalaridir.

XXR chiqish oqimining asosiy qismi Gonkong va Aominning maxsus ma'muriy hududlariga, shuningdek Sharqiy va Janubi-Sharqiy

¹² <https://www.dissercat.com/content/prostranstvennaya>

Osiyodagi sayyohlik markazlariga to'g'ri keladi. Shu bilan birga, Hindiston, Indoneziya, Malayziya, Filippin, Buyuk Britaniya, Fransiya, Avstraliya, Germaniya va Mo'g'ulistonga chiqish oqimining o'sish uchun eng katta imkoniyatlarga ega.

Barchaga "Dunyo fabrikasi" nomi bilan tanilgan Xitoy nafaqat minglab fabrikalari va zich joylashgan shaharlari va umumiy aholisi milliarddan ortiq bo'lgan ulkan davlat, balki eng qiziqarli va xilma-xil turistik markazlardan biridir. Maydon jihatidan (Rossiya va Kanadadan keyin) 3-o'rinni egallab, chet elliklar uchun hamma narsasi bilan qiziqtirishi mumkin: qadimiy sivilizatsiyalardan qolgan me'moriy yodgorliklari, iqlimi va tabiati turlicha bo'lgan milliy bog'lar, zamonaviy megapolislar va kichik provinsiyalar, saqlanib qolgan o'ziga xos qadimiy madaniyati, ajoyib qunli plyajlari va qor-oq tog' cho'qqilariga ega shaharlar shular jumlasidandir.

So'nggi 30 yil ichida sayyohlar oqimi o'n baravar oshdi va bugungi kunda Xitoy sayyohlar soni bo'yicha dunyoda 6-o'rinni egallab turibdi. Biroq, bundan oldin Samoviy imperiya sayyohlar uchun eng yopiq davlatlardan biri bo'lgan. Faqatgina 70-yillarning oxirlarida vaziyat sezilarli darajada o'zgardi va mamlakat rahbariyati hatto keskin choralar ko'rди. Masalan, 1988-yilda mamlakat janubidagi Xaynan oroli viloyat maqomini oldi va turizm uning iqtisodiyotining ustuvor tarmog'iga aylandi; qirg'oqdagi fabrikalar boshqa mintaqalarga ko'chirildi va plyajlar jannatlarga aylantirildi. Bugungi kunda Xitoy sayyohlarni jalb qilish bo'yicha ishlarini davom ettirmoqda, viza rejimi masalalarida islohotlar olib borilmoqda.

Ko'pgina mamlakatlar singari Xitoyda ham turizm sanoatida yetakchi o'rinni madaniy turizm egallaydi. Tarixi ming yildan ziyodroq bo'lgan mamlakatda bizning davrimizgacha hukmronlik qilgan turli sulolalar yodgorliklari, ulkan haykallar va ibodatxonalar, buddizm va boshqa dinlar uchun ziyoratgohlar va albatta tashrif buyurish uchun eng asosiysi Buyuk Xitoy devori joylashgan. Bundan tashqari, mintaqaga qarab me'morchilik va madaniy xususiyatlarga ega bir-biridan sezilarli darajada farq qiladigan inshootlar bor.

Shuningdek, etnik turizm Xitoyda madaniy turizmning ajralmas qismidir. Mamlakatda o'zlarining milliy liboslari, urf-odatlarini,

oshxonalari va hatto tillariga ega bo'lgan o'nlab millatlar yashaydi. Va xitoyliklarning o'zi mamlakat aholisining 93%ini tashkil etsa-da, hatto har bir viloyatda ular har xil xayot tarzi, shevasi va madaniyatiga ega. Sayyohlar bu yerda nafaqat Xitoy xalqining madaniyati va hayoti, balki G'arb madaniyatidan juda farq qiluvchi o'ziga xos hayot falsafasi bilan ham tanishishlari mumkin.

Xuddi Sharq va G'arb mentaliteti singari Xitoy an'anaviy tibbiyoti G'arb tibbiyotidan farq qiladi. Bu Xitoyda sog'liqni saqlash turizmiga alohida qiziqish uyg'otmoqda. Ming yillar davomida xitoylik davolovchilar tomonidan to'plangan bilim hali ham o'tkir va surunkali kasalliklarga chalingan o'n minglab odamlarga yordam beradi. Xitoylik shifokorlar shifobaxsh o'tlar, davolovchi buloqlar, turli xil massaj turlari, akupunktur va boshqa ko'plab narsalardan foydalanadilar. Bundan tashqari, Xitoyning sanatoriylarida siz shunchaki immunitetni ko'tarishingiz va hayotiy kuchingizni tiklashingiz mumkin.

Xitoylik sayyohlarning 85%dan ortiq oqimi yirik shaharlarga, shu jumladan Gonkong va Makaoga sayohat qilish uchun yo'nalgan. Ushbu Buyuk Xitoy hududlari yoki SARni hisobga olmaganda, bu ulush taxminan 70%ga to'g'ri keladi, ammo shaharlarda xitoylik yo'lovchilarga sezilarli darajada talabning borligi aniq, (mamlakatning barcha shaharlariga tashriflar mamlakatdagi umumiy tashrif miqdoridan oshib ketishi mumkin, yani bir yo'nalishda bir nechta shaharlarga tashrif). Taqqoslash uchun turistik oqim yuqori yirik shaharlar xalqaro sayohatlarning umumiy hajmini taxminan 45,1%ini tashkil etadi. Xitoylik sayohatchilarning boradigan mamlakatlarini qayerga borishini aniqlash ushbu tez kengayib borayotgan turistik oqimni baxolash uchun juda muhimdir.

Xozirgi paytda ish safari Xitoyning barcha xalqaro sayohat talabining yarmidan kamini tashkil qiladi. Xitoyliklarning shaharlarga sayohat qilish ulushi yuqori bo'lib qolmoqda, bu bo'sh vaqt va shaharga sayohat qilish afzalligini ko'rsatadi. Xitoylik sayyohlarning vakillari asosiy yo'nalishlari-ular ko'p yo'nalishli guruhli turistik paket safari doirasida sayohat qilishni istaydilar. Ushbu turdagi sayohat shaharga tungi sayohatlar uchun juda mos keladi, bu sizga

mehmonxonaning yaqin atrofida ajoyib diqqatga sazovor joylarni ko'rishga imkon beradi.

Belgilangan mamlakatlar orasida faqat yirik shaharlar har bir mamlakatdan kelgan xitoylik mehmonlarning deyarli yarmini qabul qiladi. Masalan, Bangkok Tailanddagi xitoylik xonalarga bo'lgan talabning 40% dan ortig'ini, Seulda xonalarga bo'lgan talabning 50% dan kamini tashkil qiladi va Misrga sayohatlar ham mashhur.

Ekstremal sharoitlarda London Buyuk Britaniyaga sayohat qiladigan barcha xitoyliklarning 60%idan ko'prog'ini qabul qiladi va Oklend Yangi Zelandiyaga jami xitoylik sayohatlarning katta ulushini oladi, San-Paulu esa Braziliyaga xitoylik mehmonlarning 70 %idan ortig'ini jalb qiladi.

Dunyoning eng yaxshi shaharlariga tashrif raqamlari bilan taqqoslash xitoylik sayohatchilarning xatti-harakatlari to'g'risida ba'zi muhim tushunchalarni beradi. Masalan, Italiyaning bir nechta shaharlari, ya'ni Milan, Florensiya va Venesiyaga tashrif buyurgan xitoyliklar soni Yevropaning boshqa mashhur shaharlari, masalan London va Parijga nisbatan kamligi aniqlangan. Bu xolat bu yo'nalishlar ko'proq mashhur ekanligini anglatmaydi, balki xitoylik sayyohlar Italiya bo'yicha mamlakat miqyosidagi tashriflari Yevropaning aksariyat mamlakatlarida bo'lgani kabi, chegara bilan emas, balki shahar darajasidagi mehmonxonalarga kelganlarning yig'indisidan iborat. Xitoylik mehmonlar tashrif buyurish uchun Italiyaning beshta shahrini ko'proq ko'rishga moyil bo'lganliklari sababli, ularning ma'lum bir qismi Italiya shahrida qolish muddati London yoki Parijga qaraganda ancha qisqaroq bo'lib, mamlakatga tashrif buyurganlarning ko'pi faqat tunlarini o'tkazishadi.

Sidney va Melburn (Avstraliya)ga kelgan xitoylik mehmonlarning Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi boshqa joylarga qaraganda kam kelganligini sababi uzoq yo'l bo'lsa, O'rta Sharq shaharlariga kelishning o'rtacha soni boshqa mintaqalardagi yo'nalishlardan orqada qolishiga qaramay, Dubay xitoy turistlari uchun tunggi vaqtda eng yaxshi yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Bu Xitoyda jo'natma hajmi va narxi o'rtasidagi muhim farqni keltirib chiqaradi. Ba'zi shaharlar Xitoyga ko'proq tashrif buyurgan

bo'lsa (hajmi), boshqalari xitoylik mehmonlar tomonidan o'tkaziladigan xona kechalari ko'proq (qiymati). O'rtacha qolish muddati-bu xitoylik sayyohlarning global shaharlardagi nisbiy qiymatini yanada mazmunli taqqoslashni ta'minlaydigan har bir tashrif uchun o'tkazilgan kechalar sonining nisbati.

Zamonaviy turizmning shakllanishi 1949-yilda yangi Xitoy tashkil topgandan keyin boshlandi. Chet elda xitoyliklarga xizmat ko'rsatadigan birinchi hukumat sayyohlik agentligi 1951-yilda Fujian provinsiyasining Quanzhou shahrida tashkil etilgan. Xitoy Xalqaro sayohat byurosi 1954-yilda Pekinda chet el fuqarolariga xizmat ko'rsatish uchun tashkil etilgan. 50-yillarda va 60-yillarning boshlarida Xitoy oz sonli sayyohlarni qabul qildi-yiliga atigi bir necha ming kishi. Xitoyning sayohat va turizm bosh boshqarmasi 1964-yilda turizmni boshqarishni takomillashtirish maqsadida tashkil etilgan va 1965-yildan boshlab turizmning jadal rivojlanishi boshlandi. Birgina Pekindagi sayohat bosh idorasi 1979-yilda 169 ming nafar chet ellik sayyohni qabul qildi, bu o'tgan 25 yil ichidagi chet ellik sayyohlarning umumiy sonidan ko'proqdir. Mamlakat ichida turizm shu davrda juda tez rivojlandiki, bu ko'plab shaharlarda turistlarga xizmat ko'rsatish uchun turistik xizmat ko'rsatish byurolari ochilishi bilan birga bo'ldi. 1983-yilda Pekinda birinchi xalqaro sayyohlik konferensiyasi bo'lib o'tdi va XXR xalqaro turizm tashkilotiga qo'shildi.

6.4. BAA va Turkiyaning turistik markazlari.

Ko'pgina sayyohlar uchun sharqona ekzotika bilan tanishish Birlashgan Arab Amirliklariga tashrif buyurishdan boshlanadi va ko'pincha u bilan tugaydi, chunki bu mehmondo'st mamlakatda turistik mavsum uzunligi, xizmat ko'rsatish darajasi a'lo va yanada yaxshilashga katta qadam tashlangan. Besh yulduzli mehmonxonalar tezda yetti yulduzli mehmonxonalarni o'rnini bosmoqdalar, ramziy me'moriy ob'ektlar atrofida yanada ta'sirchan diqqatga sazovor joylar paydo bo'lib va hatto BAAning eng yaxshi kurortlariga tez-tez tashrif buyurgan taqdirda ham sayyohlarni qayta tashrifi vaqtida yanada yangi kashfiyotlarini o'zlari uchun ochish ehtimoli yuqori.

Buyuk davlatning barcha amirliklari, shayx tojisdagi qimmatbaho toshlarga o'xshab, o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi, shuning uchun sharqona ertakga cho'mish mahalliy lazzatni to'liq baholash uchun yetarli bo'lmaydi.¹³

Birlashgan Arab Amirliklarining dam olish maskanlari reytingini Dubay munosib egallagan-bu shahar fenomen, shahar-kurort, kosmopolit shahar xisoblanib, ikki o'n yillikdan ortiq vaqt davomida butun dunyo bo'ylab sayyohlarni hayratda qoldirishdan charchamaydi. Mahalliy arxitektura va muhandislik fikrining chegarasi yo'q: igna shaklidagi osmono'par binolar xuddi fizika qonunlarini unutib qo'ygandek, yuqoriga intilishmoqda va sun'iy orollar hayoliy shakllarga ega. Tinimsiz innovatsiyalar orqali Dubay deyarli o'zining asosiy diqqatga sazovor joylarini kashf qilish uchun bir necha kun davom etadigan monolit belgiga aylandi.

Sayohatchilarning aksariyati sayohat davomida ta'tillarini BAAning go'zal shahri Dubayga-eng taniqli plyajlar shahriga ta'tilni diqqatga sazovor joylar, xaridlar va faol o'yin-kulgilar bilan birlashtirish umidida keladi. Fors ko'rfazining butun qirg'og'i bo'ylab jihozlangan yopiq plyaj klublaridan birida megapolis bilan tanishishni, taniqli Burj Xalifa va boshqa osmono'par binolarni ziyorat qilishdan boshlashadi (nafaqat kunduzi, balki kechqurun ham kulrang monolitlar millionlab rangli chiroqlarga burkanadi), Dubay favvoralari majmuasining yorug'lik va tovushli o'yiniga qoyil qolish, son-sanoqsiz megamollarda xarid qilish va bu faqat cheksiz kengaytirilishi mumkin bo'lgan minimal sayyohlik dasturining asosidir.

Mamlakatning asosiy (va eng boy) amirligi bir xil nomdagi poytaxt bilan uzoq vaqt davomida mashhur turistik marshrutlar chegaralaridan tashqarida qoldi, garchi bu yerda, Abu-Dabida, siz sharqona hashamatning haqiqiy g'alabasini ko'rishingiz mumkin. Shaharda kundalik va kurort hayoti asta-sekin davom etadi: issiqdan va hamma joyda hurmatdan charchagan sayyohlar plyajdagi vaqtni ekskursiya yurishlari bilan to'ldiradilar, ya'ni mahalliy elita hayotidan

¹³ <https://www.onlinetours.ru/oe>

epizodlarni-tuya poygasi, yaxtada yugurish, tezyurur poygalarni tomosha qiladilar.

Abu-Dabining deyarli barcha diqqatga sazovor joylari Yas orolida to'plangan, ularning asosiylari Ferrari Parki va Formula 1 poyga yo'lidir. Bu ulug'vorlikka munosib muhitni ulkan akvapark, ko'plab restoran va kafelar, savdo va ko'ngil ochar joylar va mini-parklar xam yaratadi.

Birlashgan Arab Amirliklarining kurortlari ro'yxatidagi baholanmagan marvarid shahar deb shimoliy qismda joylashgan Ras al-Xayma amirlik-kurorti aytiladi. Bu yerda mahalliy sayyohlik markazi-gavjum Dubaydan hududiy uzoqligi tufayli ko'plab sayyohlar to'plami kamdan-kam uchraydi, faqat ushbu vohani boradigan joy sifatida tanlagan sayohatchilar tashkil etadi.

Ras-al-Xayma hayratlanarli darajada go'zal qadimiy shahar bo'lib, cho'l shamoli tomonidan toblangan, bir tomoni tog' tizmasi bilan o'ralgan, boshqa tomoni -ko'plab sayohlarni jalb qiladigan uzoq qirg'oq chizig'i bilan mashxur. Bu yer turistlar uchun yaratilgan rekreatsion xudud bo'lib, u yerda suzish, quyosh botishini ko'rish, kun davomida faol sport turlari bilan shug'ullanish, kechqurun uzoq vaqt davomida sayr qilish yullari va shifobaxsh mineral suv man'balari mavjud.

Birlashgan Arab Amirliklarida cho'l subtropik iqlimi hukmronlik qiladi, shuning uchun ob-havo asosan quyoshli va quruq. Qish oylarida Havoning o'rtacha kunlik harorati +26-27 daraja orasida o'zgarib turadi, ammo Ummon va Fors ko'rfazlari qirg'og'ida +12-15 darajagacha tushishi mumkin. Yozda simob ustunining ko'rsatkichlari +45-50 daraja atrofida ko'rsatadi, ammo namlikning past darajasi tufayli harorat haddan tashqari ko'tariladi.

Sayyohlarni barcha amirliklar bir-biridan kichik masofada joylashganligini va BAA kurortlarida ob-havo ko'pincha bir xil bo'lishi jalb qiladi. Mamlakatning shimolida faqat tog' tizmalari atrofida sezilarli darajada harorat pasayishi kuzatilishi mumkin, ammo bu deyarli sohildagi ta'til sifatiga ta'sir qilmaydi.

Fujayra Arab dengizining iliq suvlari bilan chegaradosh bo'lgan BAAning eng iliq kurorti hisoblanadi va juda ko'p sohil dam olish maskanlarini ko'pligi bilan boshqa kurortlardan farqlanadi.

BAA shayxlar mamlakati bo'lib, bojsiz xaridlar, palma orollari, qumtepalar va cho'llar bu makonga xosdir. Fors ko'rfazidagi bu yerlarda ko'plab qimmatbaho o'yin-kulgilar, ajoyib mehmonxonalar, saroylar va favvoralar, marjon riflari mavjud.

Birlashgan Arab Amirliklarining aksariyat mehmonxonalari arablarning hashamati bilan qurilgan bo'lib, ularning xizmatlari Yevropa darajasiga javob beradi va ba'zan undan ham oshib ketadi. Mamlakatning mehmonxona infratuzilmasi har xil narx toifasidagi yetakchi xalqaro zanjirlardan va mahalliy mehmonxonalar zanjirlaridan tashkil topgan, ammo ular xizmat ko'rsatish jihatidan birinchi darajadan qolishmaydi. Umuman olganda, BAA'dagi mehmonxonalar tasnifi Yevropaga to'g'ri keladi va mehmonxona qancha yulduzga ega bo'lsa, uning ichki qismi va me'morchiligi shunchalik hashamatli bo'ladi. O'zini haqiqiy arab shayxi kabi his qilmoqchi bo'lgan turistlar eng yuqori yulduzli mehmonxonalarni tanlashadi.

Birlashgan Arab Amirliklarida joylashgan mehmonxonalarni uch guruhga bo'lish mumkin: birinchisi-qirg'oqda joylashgan va o'z plyajiga ega mehmonxonalar, ikkinchisi-dengizga yaqin joylashgan, ammo o'z plyajiga ega bo'lmagan mehmonxonalar, uchinchisi-qirg'oq chizig'idan uzoqda joylashgan mehmonxonalar, ba'zilar ulardan qirg'oq bo'yidagi mehmonxonalar bilan kelishuvga ega va ularning mehmonlari plyajlarga avtobusda bepul olib ketiladi.

Yuqori mavsumda ko'pchilik mehmonxonalar ro'yxatdan o'tish qoidalariga qat'iy rioya qilishadi-erta ro'yxatdan o'tish yoki kechikish uchun siz bir kunlik xarajatlarni to'lashingiz kerak.

Hovuzlardagi suvning qishda isitilishi va yozda sovutilishi yoqimli va ajablanarli. Mehmonxonalarning barcha xonalari konditsioner, televizor, shaxsiy hammom, sovun, shampun va sochiqlar bilan ta'minlangan. Tennis kortlari, sauna, sport zalidan foydalanish, shuningdek, kreslo va plyaj sochiqlaridan foydalanish kabi qo'shimcha xizmatlar narxlarga kiradi. Oziq-ovqat mahsulotlariga va ovqatlanishga kelsak, BAA'dagi mehmonxonalar narxiga faqat nonushta kiradi.

BAA mashhur moda kurortlari, ajoyib landshaftlari va boy madaniy va tarixiy me'rosi bilan ajoyib mamlakatdir. BAA-bu

sharqning "marvaridi" va u asosan abadiy qumlar orasida inson qo'li bilan yaratilgan jannatmakon voqa.

BAAning poytaxti Abu-Dabi dunyodagi eng hashamatli shaharlardan biri, shuningdek mamlakatning muhim madaniy, siyosiy va iqtisodiy markazi hisoblanadi. Fors ko'rfazidagi orolda joylashgan Abu-Dabi bugungi kunda o'zining zamonaviy ko'rkamligi, sharqona lazzati, shuningdek, ajoyib bog'lari bilan hayratga solmoqda. Shahar mehmonlari orasida, ayniqsa, ajoyib park maydoniga ega bo'lgan 10 km uzunlikdagi hashamatli Cornish Road qirg'og'i mashhur. Bu yerda Abu-Dabining eng mashhur favvoralarini (Vulqon, Marvarid, Oqqushlar, Kofe va boshqalar), shuningdek ko'plab ko'ngilochar joylarni ko'rasiz. Abu-Dabining asosiy tarixiy diqqatga sazovor joylari cho'l uchun juda qimmat bo'lgan eng toza ichimlik suvi manbasini himoya qilish uchun yaratilgan Eski yoki Oq qal'a deb ham ataladigan Al-Husn saroyidir. Poytaxt o'zining ko'plab masjidlari bilan ham mashhur bo'lib, ular orasida dunyodagi oltita eng yirik masjidlardan biri bo'lgan muhtasham Shayx Zayd masjidi ayniqsa diqqatni tortadi. Shuningdek, turistlar ochiq osmon ostidagi "Ummal-Nar me'rosining madaniy-etnografik qishlog'i" muzeyiga tashrif buyurib, mamlakat madaniyati va an'analari tarixi bilan tanishadilar. Sir Bani Yazning noyob tabiat qo'riqxonasiga ega sun'iy ravishda yaratilgan orollari va mashhur Ferrari parki joylashgan Yas ham sayohatchilar uchun qiziqarli maskan.

Dubay-qadim zamonlardan beri "savdogarlar shahri" va Fors ko'rfazining eng muhim porti sifatida tanilgan BAAning asosiy savdo va sayyohlik markazi. Shahar o'zining ajoyib plyajlari va juda ko'p sonli zamonaviy savdo markazlari bilan mashhur. Dubayda turistlarni ta'til paytida qadimiy Bastakiya tumani, Jumeira masjidi, Al-Fahidi qal'asi, Milliy muzey, Musiqiy favvorasi va dunyodagi eng katta akvariumi o'ziga e'tiborini tortadigan madaniy-tarixiy va zamonaviy rekreatsion joylardir. Shuningdek, shaharning diqqatga sazovor joylari orasida Burj Xalifa stalagmiti shaklidagi noyob osmono'par bino, Burjal arab yelkani shaklidagi hashamatli mehmonxona, Shindag mintaqasidagi World Villadj ko'ngilochar majmuasi va Pearl Divers qishlog'i bor. Oilali turistlar uchun Vild Vadi suv parki, Jumeirah Beach Park va Dubay hayvonot bog'i,

shuningdek, toza havо ishqibozlari uchun sharoitlar mavjud. Bu yerda shamol serfi, sho'ng'ish, suv va qum chang'isi, velosiped, suzib yurish, ov qilish, karting va mashhur yopiq Ski Dubay tog' chang'i kurorti ham turistlar ko'p tashrif buyuradigan xududlardir. Shuningdek, Dubay o'zining mashhur "Palm orollari" va "Mir" sun'iy arxipelagi bilan ham mashhur.

Turkiya.

Turkiyaning kurortlarida dam olish-bu shahar kundalik hayotidagi shovqin-surondan uzoqlashish, quyosh botishi, dengizda suzish va milliy taomlarning gastronomik lazzatlanishlari bilan o'zini roxatlantirish demakdir. Turkiya uchun turizm eng muhim daromad manbalaridan biridir. Shuning uchun, Turkiyani har bir kurort turistni munosib kutib oladi va har qanday lazzat uchun juda ko'p o'yinkulgini taklif qilishadi. Turkiyada parashyutda uchish, tog' chang'isida uchish, tog' daryolarida rafting qilish mumkin, ammo Turkiyaning asosiy diqqatga sazovor joyi ko'k rang O'rta Yer dengizidir. Turkiyaning qirg'oq bo'yidagi kurortlari doimiy ravishda rivojlanib bormoqda, yangi mehmonxonalar, akvaparklar qurilmoqda, sayyohlarni suvga yaqin diqqatga sazovor joylari ro'yxati kengaymoqda. Turkiyadagi eng yaxshi kurortni tanlash deyarli mumkin emas, ularning har biri boshqalarga nisbatan o'ziga xos afzalliklarga ega.

Alaniya

Turkiyaning tog'lar va dengiz oralig'idagi tor sohilida joylashgan eng janubiy kurortlaridan biri. Alaniya haqiqiy banan jannatidir! Ushbu quyoshli mevaning plantatsiyalari nafaqat tog' etaklarida, balki qirg'oq bo'ylab ham tarqalgan. Uzoq qumli soxillar, baland bo'yli xurmolari, gullar va o'simliklarning mo'l-ko'lligi, yorqin to'q sariq mevalar bilan to'lib toshgan shahar markazidagi apelsin va mandarin daraxtlari-bu kurort shaharning tashrif qog'ozidir.

Antaliya

Turkiyaning O'rta Yer dengizi sohilidagi eng yosh kurort, uning asosiy afzalligi xalqaro aeroportga yaqinligi. Bu yerdagi mehmonxonalar asosan shahar tipidagi mehmonxonalardir. Antaliyada juda ko'p turli xil do'konlar, barlar, restoranlar, diskotekalar, akvaparklar mavjud-hayot bu yerda juda qizg'in! Eski shaharda sayr qilish ta'tilga

romantika qo'shadi, Antaliyaning savdo markazlarida xarid qilish-bu kiyim, poyabzal, zargarlik buyumlari, gilam va esdalik sovg'alarini arzon narxlarda sotib olish demakdir.

Bodrum

Tunggi klublari, barlari va ochiq havoda diskotekalari bilan mashhur bo'lgan Turkiyaning yoshlar kurorti. Ko'pikli ziyofatlar, suv shoulari, sahna tomoshalari-Bodrumga xoslik bag'ishlaydi. Egey dengizidan esayotgan yoqimli shamol uchun butun dunyo bo'ylab shamol serfinistlari va yaxtachilar Bodrumga kelishadi. Qadimgi davrni sevuvchilar Maqbara xarobalari va miloddan avvalgi V asming tiklangan teatri bo'ylab yurishlari mumkin.

Kemer

Turkiyaning eng chiroyli kurortlaridan biri. Yaqin atrofdagi tog'lar shamollardan himoya qiladi va ignabargli o'rmonlar havoga ajoyib musaffolik beradi. Kemerdagi iqlim shu qadar qulayki, kurort O'rta Yer dengizning sharqidagi eng yaxshi dam olish maskani sifatida munosib shuhrat qozondi. Kemerdagi plyajlar toshli, havo harorati Antaliyaga qaraganda har doim 1-2 daraja pastroq.

Dalaman

Hali ham unchalik mashhur emas, ammo bu yer Turkiyadagi boshka kurortlardan kam bo'lmagan jozibali kurort. Ajoyib qumli plyaj, qirg'oqdagi va tog' yon bag'ridagi ajoyib mehmonxonalar, eng toza Egey dengizi-bu barcha afzalliklarni Turkiyaga dam olish va tabiat bilan birlashish uchun sayohat qilganlar qadrlashadi. Dalamanda hech qanday diskoteka va shovqinli bar yo'q, lekin turistlarni zaytun va qarag'ayzorlar, termal buloqlar va SPA xizmatlari, mahalliy aholining mehmondo'stligi va samimiyligi o'ziga jalb qiladi.

Fethie

Haqiqiy marvaridi-ko'k Oludeniz lagunasi bo'lgan ajoyib sayohlarni jalb qilgan Anadolu sohilidagi eng g'arbiy kurort. Paraplardan sakrash paytida uning ajoyib ko'rinishi havodan ochiladi: cheksiz dengiz, tog' cho'qqilari va suv ko'rfazidagi osoyishta ko'tarilish vaqtidagi ko'rish mumkin bo'lgan barcha qoyalar Fethiyaga sayohatning hissiy cho'qqisiga aylanadi. Eng notinch bo'lgan sayyohlarni o'zlarini tinchlantirish maqsadida yarim orolning

janubida piyoda yurishlari, o'zlarini sayyohlarni borishi qiyin bo'lgan va shu sababli kimsasiz yo'llarni sayyoh sifatida kashf etuvchi kabi his qilishlari qiziqtiradi.

Belek

Belek, mubolag'asiz, Turkiyaning eng qimmat kurortidir. Sayyohlarni hurmatli besh yulduzli mehmonxonalar, hashamatli qumli plyajlar, eng yaxshi golf maydonchalari va hashamatli kurort markazlari kutib oladi. Suvga yetib boradigan evkalipt, sadr va qarag'ay o'rmonlariga sayohat turistik to'plamga kiritilgan.

Side

Sayyohlik infratuzilmasiga boy kurort. U har doim gavjum va hayajonli: kunduzi sayyohlar qumli plyajga shoshilishadi yoki arxeologik joylarni o'rganishadi, tunda esa shahar bar va diskotekalarni sevuvchilar bilan to'lib toshadi. Sideda dam oluvchi turistlar oqimini kurortdan bir necha kilometr uzoqlikda joylashgan Manavgat daryosidagi palapartishlik, baland emas, lekin juda chiroyli sharshara o'ziga tortadi.

Marmaris

Marmaris-Egey sohilidagi kurortlardan biri. Bu yerda eng toza havo va suv, turistik joylar muvaffaqiyatli birlashtirilgan. Shou-dasturli kafelar, restoranlar, klublar-dengiz xiyoboni bo'ylab har qadamda qiziqarli narsalarni topish mumkin. Shaharda ajoyib suv parki mavjud va atrofdagi sokin joylar suvga sho'ng'ish uchun ajoyib sharoitlarni yaratadi.

Mahalliy aholining sharqona temperamentiga qaramay, mamlakatni xavfsiz deb atash mumkin. Turklar mehmonlarni juda hurmat qilishadi va ularni rozi qilish uchun hamma narsani qilishga intilishadi. Sayyohlik hududlarida kechqurun noxush uchrashuvlardan qo'rqmasdan bemalol yurish mumkin, mayda o'g'irliklar kamdan-kam uchraydi.

Xar xil turdagi sayyohlarning fikricha Turkiya:

→ yuqori sifatli plyajdagi dam olish (bu yerda chindan ham go'zal va juda xilma-xil, mamlakatni yuvayotgan barcha 4 dengiz qirg'oqlari bor);

→ sog'liq va energiya beradigan ajoyib iqlim (mamlakatning janubiy mintaqalari yiliga 300 dan ziyod quyoshli kun, tog' va dengiz havosining kombinatsiyasi);

→ eng boy tarix (bu yerda qadimiy Vizantiya, Usmoniy davrlarining son-sanoqsiz yodgorliklari saqlanib qolgan, mamlakatning har bir burchagi tom ma'noda ochiq osmon ostidagi muzeydir);

→ noyob tabiat (dengizlarni, tog' daryolari va cho'qqilarini, daralarini, g'orlarini, ko'llarini, orollarini, issiq mineral buloqlarini va hatto yo'q bo'lib ketgan vulqonlar o'rnini ko'rish mumkin);

→ ochiq havoda sayr qilish uchun bitmas-tuganmas imkoniyatlar (piyoda yurish, velosiped haydash, daryo raftingi, dengizga sayohat, yaxtada suzish, sho'ng'ish, parashutda sakrash, paraplan parvozi va havo pufagi, qishki sport turlari va boshqalar);

→ turli madaniy tadbirlar (festivallar, konsertlar, ko'rgazmalar, muzeylar va boshqa tadbirlar);

→ so'nggi 100 yil ichida hayot deyarli o'zgarmagan, mutlaqo haqiqiy qishloqlar bilan osongina mavjud bo'lgan barcha yangiliklar va imkoniyatlar mavjud ultra-zamonaviy shaharlar;

→ bolalarga munosabat (oilaliklar uchun qulay "bolalarni sevadigan" mamlakatlardan biri);

→ turli xil oshxonalar, mehmondo'stlik, yangi va mazali mahsulotlar;

→ yaxshi haridlar va boshqa ko'p narsalar deganidir.

Milliy bayram kunlarida Turkiya ayniqsa rang-barang bo'lib qoladi. Bayram davrida (musulmonlarning diniy ta'tillari) so'zma-so'z ma'noda butun mamlakat bir joyga boradi-odatda Turkiyaning turli joylarida yashovchi qarindoshlariga tashrif buyurish odat tusiga kirgan. Diniy va dunyoviy har qanday tantanalar, hoh u Bahor uchrashuvi, yoshlar va sport bayrami, gullar bayrami, to'y yoki sevimli futbol jamoaning g'alabasi bu yerda har doim juda yorqin, baland ovozda va quvonchli tarzda o'tkaziladi.

7-Mavzu: Turizm turlari geografiyasi.

REJA:

- 7.1. Dunyoning ko'ngil ochar turizm o'choqlari.
- 7.2. Dunyodagi tibbiy turistik markazlar.
- 7.3. Ekologik turizm maskanlari.
- 7.4. Ishbilarmonlik turizmi markazlari.
- 7.5. Tadbirlar turizmi.
- 7.6. Diniy turizm obektlari.

Kalit so'zlar: Geografik makro mintaqalar, turistik rayonlar, mexmonxonalar, statistika, orollar, imperator saroylari, kiruvchi va chiquvchi turizm.

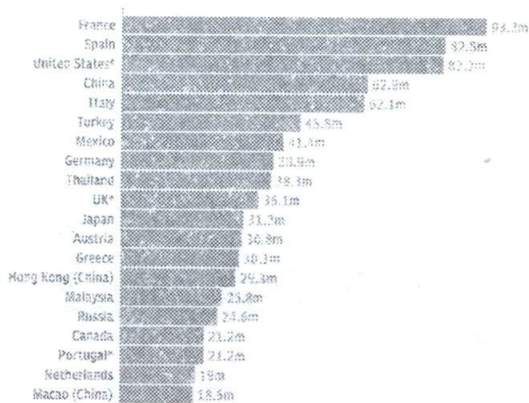
7.1. Dunyoning ko'ngil ochar turizm o'choqlari.

Dunyoning ko'ngil ochar turizm o'choqlari talaygina bo'lib, turistik oqimni o'z xududiga jalb qiladilar. Bu jarayonlarni olib boriladigan statik ma'lumotlar tasdiqlaydi. Jahon sayyohlik tashkiloti (UWNTO)ning pandemiyadan oldingi ma'lumotlariga ko'ra, 2018-yilda dunyo bo'ylab 1,4 milliard kishi sayohat qilgan (2017-yilga nisbatan + 5,6% ko'p). Bundan tashqari, jahon sayyohlik oqimining 60% dan ortig'i dunyoning 20 mamlakatiga to'g'ri keldi.

Chet ellik sayyohlar soni bo'yicha Fransiya yetakchi hisoblanadi (93,2 million sayyoh, 2017-yilga nisbatan + 7,2%). Jahon reytingining TOP-5-qatoriga Ispaniya (82,8 mln. + 1,2%), AQSh (82,2 mln., + 6,7%), Xitoy (62,9 mln., + 3,6%) va Italiya (62,1 mln., + 6,5%) kirgan.

Birinchi o'nta mamlakat ichida Turkiya tashrif bo'yicha eng katta dinamikani ko'rsatdi. 2017-yilda 8-o'rindan deyarli 22 %ga o'sishni ko'rsatib, 45,8 million sayyoh ko'rsatkichi bilan darhol oltinchi o'ringa ko'tarildi.

The world's 20 most visited countries in 2018
*International tourist arrivals in millions (2018; * denotes projection)*

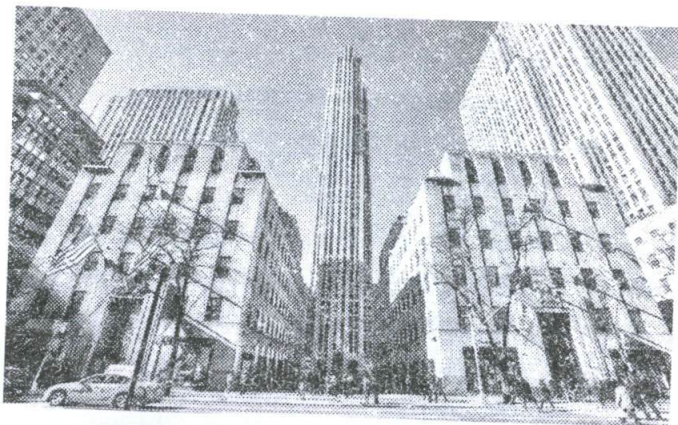
Meksika 41,4 million sayyoh bilan yettinchi o'rinda, sakkizinchi o'rinda Germaniya (38,9 million), to'qqizinchi o'rinni Tailand (38,3 million) egallagan. Kuchli o'nlikning asosiy yutqazuvchisi Buyuk Britaniya (35,1 million) bo'lib, u o'tgan yili birdan uchta pozitsiyani yo'qotib, faqat o'ninchi o'rinni egallab turibdi.

"The 2019 Annual Report on Development of World Tourism Cities" hisobotida ekspertlar dunyodagi sayyohlik shaharlari reytingini, shuningdek har biri bir nechta shaharni o'z ichiga olgan individual parametrlar bo'yicha xududlar reytinglarini tuzdilar:¹⁴

1. Nyu York

Asosiy diqqatga sazovor joylar Manxettenda joylashgan. Ular orasida: tarixiy osmono'par binolar (Empire State Building, Chrysler Building), Rokfeller Center, Woolworth Building, Metropolitan Art Museum, Metropolitan Opera, Carnegie Hall, Solomon Guggenheim Museum (picture), American Natural History Museum (skeletlari topilgan dinozavrlar muzeyi va planetariy), Plaza Hotel, Waldorf Astoria Hotel, Chelsea Hotel, BMTning Bosh qarorgohi, Harlemlar bor.

¹⁴ The 2019 Annual Report on Development of World Tourism Cities

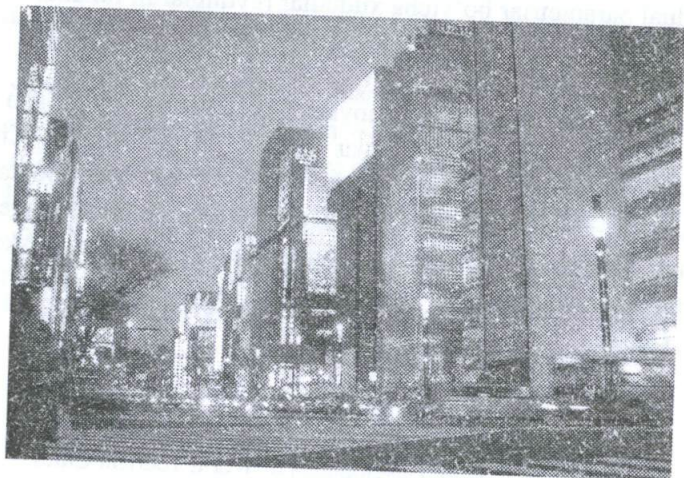

2. Tokio

Tokio dunyodagi eng yirik shaharlardan biri va Yaponiyaning yirik shaharlari orasida eng yoshi xisoblanadi.

Imperatorlar saroyining keng yashil maydoni, Hamarikyu yozgi imperator qarorgohi bog'i, Meiji ziyoratgohidagi iris bog'i, beton va shisha osmono'par binolar joylashgan Shinjuku bog'i sayyohlarni o'ziga jalb qiladi.

Tokio-qadimiylik va zamonaviylik, zamonaviy tumanlar va sokin tor ko'chalar hayratlanarli tarzda birlashtirilgan shahar.

3. London

Minora, Vestminster saroyi, Vestminster abbatligi, Sent-Margaret cherkovi, Grinвич binosi va Kyu qirollik botanika bog'lari YuNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan. Londonning me'moriy yodgorliklarining aksariyati Vestminster hududida joylashgan.

Musiqiy filmlar, komediyalar va dramalar sahnalashtirishga ixtisoslashgan bir nechta yirik tijorat teatrlari Vest-Endda joylashgan.

Klassik teatrlarga Janubiy Bank sohilidagi Qirollik milliy teatri, yangi Globe teatri va Qirollik maishiy teatri kiradi.

4. Parij

Site oroli va Senaning ikkala qirg'og'i tomonida tashkil etilgan tarixiy markaz asrlar davomida rivojlanib kelgan. XIX-asrning ikkinchi yarmida u tubdan qayta tiklandi. Versal saroyi va parklar ansambli shahar atrofi hududida joylashgan.

Parij-Fransiyaning asosiy siyosiy, iqtisodiy va madaniy markazidir. Parijda har xil mavzularga bag'ishlangan, hajmi jihatidan juda farq qiluvchi, dunyoning turli burchaklaridagi eksponatlar bilan jihozlangan 173 muzey mavjud.

Muzeylar milliy (Luvr va Markaz Jorj Pompidu), Parij shahri munisipaliteti muzeyi (Karnavale muzeyi) va shaxsiy kolleksiyalarga (Jakemart-Andr muzeyi) bo‘linadi.

5. Pekin

Pekinda qadimiy tarixga ega bo‘lgan ko‘plab diqqatga sazovor joylar saqlanib qolgan.

Ulardan eng mashxurlari-Samoviy Tinchlik eshiklari, Taqiqlangan shaharning asosiy kirish eshigi va maydoni, Tyananmen maydonidagi ansambl tarkibidagi tarixiy obidalar xisoblanadi.

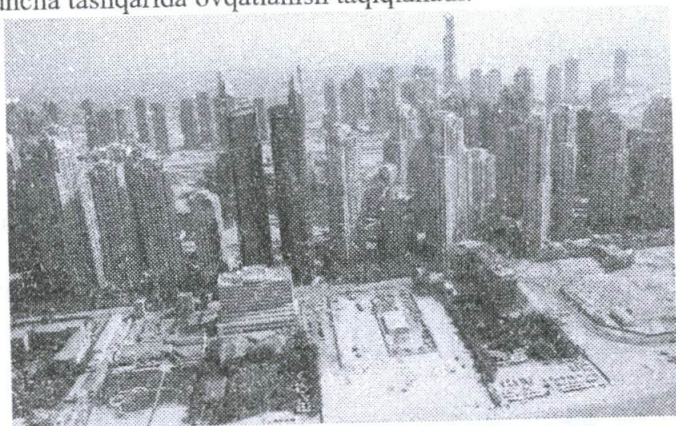
Dunyoga mashhur boshqa diqqatga sazovor joylarga Buyuk Xitoy devorining Badaling qismi, Yozgi saroy va Osmon ibodatxonasi kiradi.

6. Dubay

Dubay-Yaqin Sharqdagi eng yirik savdo, moliya va turizm markazi hisoblanadi.

Qat'iy musulmon qonunlari sayyohlar uchun o'z qoidalarini belgilaydi: ko'chada juda ochiq kiyimda yurmaslik, restoran, mehmonxona va klublardan tashqarida spirtli ichimlik ichish mumkin emas, musulmonlarning muqaddas Ramazon oyida esa quyosh botguncha tashqarida ovqatlanish taqiqlanadi.

7. Gonkong

Sayyohlar orasida eng mashhurlari yaqin atrofdagi orollar: bronza Buyuk Budda va AsiaWorld-Expo ko'rgazma markazi joylashgan Lantau xududlaridir; baliq restoranlari va avtoulavlarning yetishmasligi bilan mashhur Lamma, shuningdek taniqli bulochka festivali va g'ori bilan mashhur Cheung Chau, va, albatta, eng mashhur-Makao kurorti hisoblanadi.

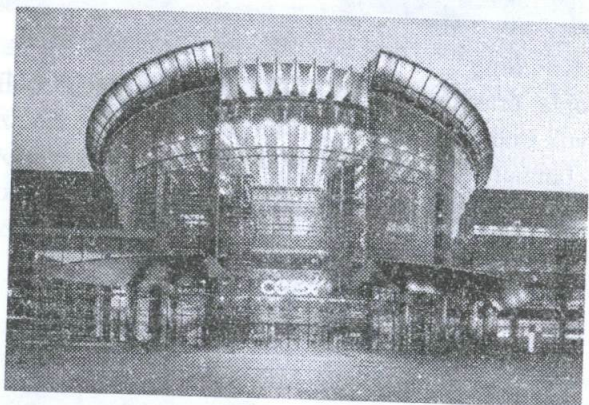

8. Seul

Seul dunyodagi eng yirik sanoat va moliya markazlaridan biridir.

U yerda

COEX ko'ngilochar kompleksi juda mashhur bo'lib, ko'plab restoranlar, kinoteatrlar va do'konlar, shuningdek, katta yer osti okeanarium mavjud.

9. Shanxay

Osmono'par binolar, moliya markazlari, G'arb restoranlari va biznes kostyumidagi odamlar-zamonaviy Shanxay shunday ko'rinishga ega.

Shanxay-Xitoyning moliyaviy va tijorat markazi hisoblanadi. Bugungi kunda Shanxayda qurilayotgan binolarning aksariyati balandligi, rangi va dizayni bilan farq qiladigan ko'p qavatli uylardir.

Shaharni rivojlantirishni rejalashtirish uchun mas'ul tashkilotlar endi Shanxay aholisining turmush sifatini yaxshilash uchun turar joy majmualari ichida yashil maydonlar va bog'lar yaratishga ko'proq e'tibor qaratmoqdalar, bu Shanxay Butunjahon ko'rgazmasining shioriga mos keladi: "Yaxshi shahar, yaxshi hayot".

10. Barselona

Barselona millionlab sayyohlarning diqqatga sazovor joyi.

Barselonaning deyarli butun qirg'oq bo'yida umumiy uzunligi taxminan 5 km (sharqdan g'arbgacha) bo'lgan 8 ta plyajlari joylashgan: San-Sebastyan, Barselonetta, San-Migel, Samorrostro, Yangi Ikariya, Bogatel, Mar Bella, Levant. Plyajlar qumli yoki shag'alli tarkibga ega.

Shahar va mintaqaning boy tarixi bilan Barselona arxitektura va san'at ixlosmandlari uchun jannatdir.

O'nlab muzeylar, san'at galereyalari va ajoyib joylar-Barselona Parij, Rim va boshqa Yevropaning sayyohlik yo'nalishlari kabi go'zal va madaniy ahamiyatga ega.

Dunyoning ko'ngil ochar turistik o'choqlar

1. Disneylend / Parij

Reytingdagi birinchi o'rinni Parijning Disneylend kompaniyasi egallaydi. Ushbu bog'ni dunyodagi ko'plab ota-onalar sevishadi, birinchidan, bu amerikalik hamkasblari ijodidan nisbatan ancha ixcham, ikkinchidan, u Parijdan atigi bir necha o'n kilometr uzoqlikda joylashgan.

2. Legoland / Germaniya

Germaniya Legoland Myunxen yaqinidagi Gyunsburg shahrida joylashgan. Kichkina Lego muxlislarini bu joy juda o'ziga jalb qiladi, chunki barchasi shu konstruktorning qismlaridan tayyorlangan.

Parkga tashrif buyurish Bavariya poytaxtiga sayohat bilan osongina birlashtirilishi mumkin. Chunki afsonaviy pablar va tarixiy markazdan tashqari, Eski va Yangi Pinakotekkalari ham mavjud. Bundan tashqari Disney studiyasining taniqli qal'asi-ramzi prototipi bo'lib xizmat qilgan Bavariya qiroli Lyudvig II "Noyshvansteyn" qal'asiga sayohat qilish uchun bir kun ajratatishga loyiq ko'ngil ochar maskandir.

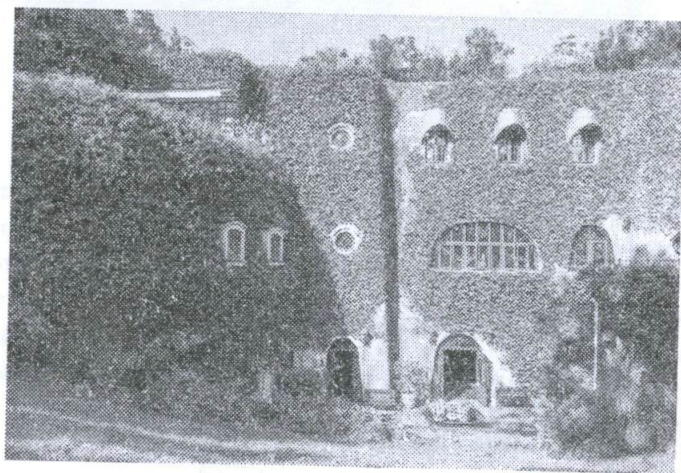
3. Port Aventura / Ispaniya

Port Aventura Parkning eng katta plyusi-bu uning joylashgan joyi. Bu Salou shahri yaqinidagi Kosta-Dorada joylashgan bo'lib, plyajda dam olish uchun ideal joydir va Salouning o'zida yoki yaqin atrofdagi shaharlarning biron-birida turish va u yerdan Barselona va Tarragona parklariga borish yoki Barselonada qolish mumkin. U yerdan ko'ngil ochar parkga mashinada bir soatda yoki poezdda bir yarim soatdan oshmaydigan vaqtda yetib olish mumkin.

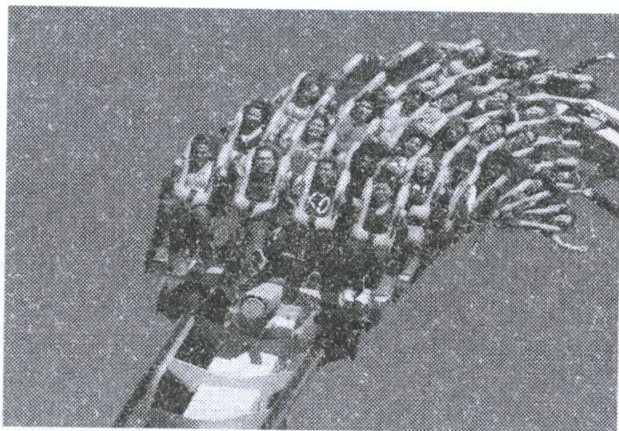
4. Ghibli muzeyi / Yaponiya

Ninja muzeyi, sumo kurashi, ajoyib pagodalar va bog'lar, sushi barlari va Sukiji baliq bozori—Tokioda joylashgan bo'lib, unda na bolalar, na kattalar zerikmaydi. Yaponiya poytaxtidan uzoq bo'lmagan joyda turist bir vaqtning o'zida ikkita ko'ngilochar bog'ni—odatiy Disneylendga va buyuk usta Xayao Miyazaki tomonidan yaratilgan Ghibli studiyasining g'ayrioddiy yapon park-muzeyiga tashrif buyurishi mumkin.

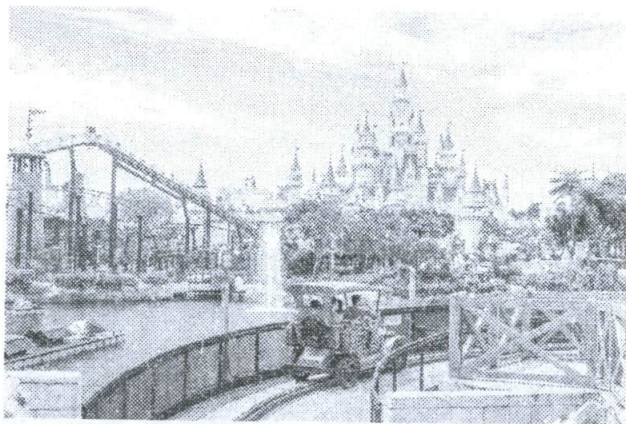
5. Six Flags Mountain (AQSh)

Los-Anjeles yonida dunyodagi birinchi Disneylend va shu nomdagi studiyaning blokbusterlariga bag'ishlangan hashamatli Universal Park borligini hamma biladi, ammo hamma Six Flags-klassik ko'ngilochar park haqida eshitmagan. Los-Anjelesni diqqatga sazovor joylari: plyajlar, xaridlar, dabdabali bog'lar va muzeylarga qiziqmaganlar uchun zerikarli bo'lmaydi, albatta, ayniqsa mashhur shon-shuhrat alleyasi-bu shahar hech kimni befarq qoldirmaydi.

6. Universal studiyalar / Singapur

Janubi-Sharqiy Osiyodagi Singapur barcha oilalarga eng mos keladigan joy. Shahar yosh mehmonlar uchun cheksiz ko'ngilochar imkoniyatlarni taqdim etadi: mashhur tungi hayot hayvonot bog'i, ajoyib plyajlar va ko'plab bolalar muzeylari. Kattalar ultramodern va mustamlakachilik arxitekturasi, xarid qilish va Singapur oshxonalarini yaxshi ko'radilar. Bir necha yil oldin Singapurning Sentosa orolida Universal Studios Park ochildi.

Makroregion konsepsiyasi.

Turizm turlarining yagona umumiy qabul qilingan tasnifi yo‘q. Ilmiy adabiyotlarda turistik turlarning turli mezonlarga (turistik maqsadlari, turistik tashkilotning tabiati, yuridik holati, sayohat yoki TUNASH muddati, mavsumiyliigi, sayohat tartibi, sayohatchining yoshi va boshqalar) asoslangan tasniflari va guruhlari mavjud.

Geografik makromintaqalarni—fizik-geografik xususiyatlarga ko‘ra ajratiladigan makromintaqalar, kontinentlar va materiklarni tashkil etuvchi tektonik plitalar, tog‘ massivlari va boshqalar tashkil qiladi. An‘anaviy ravishda quyidagi geografik makro-mintaqalarga ajratib turadi: Osiyo, Afrika, Amerika, Avstraliya va Okeaniya, Yevropa. O‘z navbatida makromintaqalarni Janubiy, Shimoli-Sharqiy, G‘arbiy, Markaziy, Janubi-Sharqiy va Sharqiy Osiyo, Shimoliy Afrika va Afrika, Shimoliy, Markaziy va Janubiy Amerika, Avstraliya va Yangi Zelandiya, Mikroneziya mezoregionlariga bo‘lish oddiy xolat. Shuningdek, dunyoni xalqaro hududlar ierarxiyasi bo‘yicha mezoregionlar ostida bo‘lgan subregionlarga ajratish mumkin. Subregionlar, masalan, Skandinaviya mintaqasi, Karib havzasi, Iberiya yarim oroli va boshqalar hisoblanadi.

Fizik-geografik makrohatliklarning kontseptual asosi mamlakatlarning tegishli xususiyatlari bo‘yicha yaqinligiga asoslanadi, integratsiya jarayonlari, madaniy-sivilizatsiya xususiyatlari, yaqin siyosiy aloqalar va boshqalar mavjud bo‘lishi esa

ikkinchi darajadagi o'rin tutadi. Shuningdek, mamlakatlar va hududlarni rivojlantirishda geografik o'rnini qayta baholash mumkin emas. Jumladan, Antik davrida yagona O'rta dengiz hududi rivojlanish va savdo markazi bo'lib, grek va roman madaniyatlari ustunlik qilgan. Zamonaviy makro-hududiy majmualar sifatli va funksional darajada alohida farq qilinsa ham, o'tgan davr hududlari zamonaviy Xalifat, Kalmar uniyasi, Yevropa mustamlakalarining mustahkamlik huquqlari va hokazolar misol bo'ladi.

Tarixiy-madaniy makromintaqalar – umumiy tarix, til va madaniy tegishlikni, umumiy etnos va umumiy etnos kelib chiqishini o'z ichiga olgan parametrlar bo'yicha ajratiladi. Ushbu makro mintaqalar guruhiga: xitoy (XXR va Xitoy Respublikasi), koreys, vyetnam (Vetnam, Laos, Kamboja), hind (Hindiston, Nepal, Butan, Shri Lanka, Bangladesh), hind-eron (Pokiston, Afgoniston), Shartli ravishda G'arbiy va Sharqiy Yevropaga, shuningdek, Finnoskandiya (Islandiya, Norvegiya, Shvesiya, Finlyandiya, Daniya), Boltiqbo'yi (Litva, Latviya, Estoniya, ba'zan Polsha) mezoregionlariga bo'linishi mumkin.

Shimoliy Amerika, Lotin Amerika, Afrika mintaqalari geosiyosiy an'ana, integratsiyaga zamonaviy tendensiya, etnolingvistik, etnopsixologik birlik kabi parametrlar bo'yicha tegishli mintaqaviy hamjamiyatlarga birlashadi, o'z navbatida Shimoliy Amerika anglofon (AQSh, «Qolgan Kanada» tushunchasi) va frankofon Amerikaga (Kanada provintsiyasi Kvebek) bo'linadi. Yaxlit Shimoliy Amerikaning bunday bo'linishi shuni tushuntiradiki, mustamlaka davrida norasmiy Buyuk Britaniya va katolik Fransiya mintaqa uchun raqobatlashgan, ular nafaqat madaniy-konfession, balki institutsional-huquqiy ham farq qilgan. Lotin Amerikasi makromintaqasi tarixiy-madaniy birlik nuqtai nazaridan eng yaxlit bo'lishiga qaramay, uni Karib havzasi (Kichik va Katta Antil orollari) alohida makromintaqalariga bo'lish odatiy holdir: Markaziy Amerika (Meksika, Beliz, Nikaragua, Kosta Rika, Panama, Salvador, Gvatemala, Gonduras, Panama), Janubiy Amerika (Portugaliya, Braziliya, Ispaniya).

Markaziy Amerika geografik jihatdan Shimoliy Amerikada bo'lishiga qaramay, tarixan uni alohida makro mintaqaga ajratish odatiy holdir. Bunday bo'lish mantiqiy, chunki umumiy tarix va umumiy madaniyat mavjud bo'lishiga qaramasdan, mazkur hududlar rivojlanish yo'li va geografik joyi bilan tubdan farq qilinadi.

7.2. Dunyodagi tibbiy turistik markazlar.

Tibbiy turizmni rivojlantirish bo'yicha statistik ma'lumotlar Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) kabi nufuzli man'balardan, turli mamlakatlar Sog'liqni Saqlash Vazirliklarining rasmiy veb-saytlaridan, Xalqaro tibbiy turizm jurnali (IMTJ) va boshqalardan olingan. Klinikalar haqida ma'lumot va protseduralar narxi ular tomonidan bevosita ta'minlanadi. Boshqa ma'lumotlar butun dunyo bo'ylab 245,000 dan ortiq bemorlarni tavsiflari bilan to'plangan. Ularning fikr-mulohazalarini, turli tibbiyot sohalarida klinikalarni tanlashda afzalliklarni, dunyoning 28 ta mamlakatida davolanish sifati bo'yicha ichki statistika hisobga olingan.

Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, sog'lom turmush uchun sayohat g'oyasi 5 ming yildan ko'proq vaqt oldin paydo bo'lgan. Keyin eng badavlat odamlar shifobaxsh buloqlarda sog'liqlarini yaxshilash uchun boshqa mamlakatlarga ketishgan. Hozirgi kunda davolanish uchun sayohatlar endi kam uchraydi. Tibbiyot turizmi assotsiatsiyasiga ko'ra, tibbiy xizmat olish uchun har yili 14 milliondan ortiq odam sayohat qiladi.

Tibbiy turizm-bu Jahon Sog'liqni Saqlash tashkiloti tomonidan belgilangan tibbiy yordam olish uchun chet elga sayohat qilishdir. Xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, bemorlar chet elda davolanishni quyidagi sabablarga ko'ra tanlaydilar:

→Sayohatchilarning 40 %i malakali shifokorlar tomonidan amalga oshiriladigan yuqori texnologiyali protseduralarni qidirmoqdalar;

→Odamlarning 32% tibbiyot xodimlariga nisbatan ko'proq e'tiborli va insonparvar munosabatda bo'lishni xohlaydi;

→Bemorlarning 15 %i uzoq vaqt kutmasdan tez tibbiy yordam so'rab chet elga sayohat qilishadi;

→13% pul tejashni xohlaydi.

Bukimed(Xalkaro miqiyosda klinika va shifokorlarni tanlashda birinchi o'rindagi platforma) o'z faoliyati davomida 380 mingdan ortiq bemorga xorijda davolanishga yordam berdi. Bizning muvofiqlashtiruvchi shifokorlarimiz o'z tajribalariga asoslanib qo'shimcha ravishda tibbiy turizmning quyidagi sabablarini aniqladilar:

→Chet elda tibbiyotning kerakli yo'nalishi vataniga qaraganda yuqori.Uyda kerakli protseduralar, dorilar yoki kerakli tajribaga ega bo'lgan shifokorlar mavjud emas.

→Chet el klinikalarida olish mumkin bo'lgan yuqori darajadagi xizmat va qulaylik .¹⁵

2020-yilda tibbiy turizm tendensiyalari

Tibbiy turizm turizm assotsiatsiyasi quyidagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilaydi:

→Katta ko'p tarmoqli markazlarni rivojlantirish. Chet ellik bemorlarni klinikalar jalb qilish, u yerda ular tibbiy maslahat, diagnostika va turli tibbiy sohalardagi muolajalarni olishlari mumkin. Shuning uchun davlat investisiyalari aynan ana shunday institutlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan.

→Osiyoda davolanishga bo'lgan talab ortib ortishi-tibbiy turizm assotsiatsiyasi mutaxassislari ushbu mintaqaga bemorlar oqimi ko'payishiga ishonadilar. Buning sababi, Osiyo klinikalarida davolanish va xizmat ko'rsatishda yuqori sifat standartlarini saqlab qolish, doimiy ravishda yangilanib turadigan yuqori texnologik uskunalar va moslashuvchan narx siyosati mavjud.

→Malakali mutaxassislar sonining ko'payishi. Sohani rivojlantirish uchun ko'proq tibbiy xodimlar kerak: shifokorlar, hamshiralar, tarjimonlar.

→Yangi yo'nalishlarni rivojlanishi. So'nggi yillarda Turkiya, Gresiya, Janubiy Koreya, Tailand Germaniya va Isroil kabi an'anaviy tibbiy turizm yo'nalishlari bilan raqobatlashdi.

¹⁵ <https://ru.bookimed.com/article/medicinskij-turizm/>

Bukimed ma'lumotlariga ko'ra tibbiy turizmga talabga ega mamlakatlar.

Bukimed bemorlari orasida tibbiy turizm bo'yicha eng mashhur mamlakatlar-bu Isroil, Germaniya, Turkiya, Janubiy Koreya.

Isroil

Eng mashhur yo'nalishlari onkologiya, gematologiya, neyroxirurgiya, nevrologiya, ginekologiya, diagnostika, bepushtlik va sun'iy urug'lantirish, kardiologiya, plastik jarrohlik, ortopediya va qo'shma protezlash va tekshiruvlardan iborat.

IMTJ Xalqaro Tibbiy Turizm Jurnali ma'lumotlariga ko'ra, Isroilga har yili 30 mingdan ortiq xorijiy bemorlar tashrif buyurishadi. Ularning 48 %i MDH davlatlaridan. Chet ellik bemorlarga tibbiy xizmat ko'rsatish sifati bo'yicha mamlakat dunyoda uchinchi o'rinni egallaydi.

Isroilda 29 klinikada JCI (Joint Commission International) sertifikatini mavjud bo'lib, u tibbiy xizmat sifati, shifokor malakasi va yuqori darajadagi xizmatni tasdiqlaydi. Ba'zi Isroil klinikalari nufuzli jahon reytingiga kiritilgan. Masalan, tibbiyot markazi. Souraski (Ichilov) va Sheba har yili Newswek jurnali tomonidan dunyoning eng yaxshi shifoxonalari ro'yxatiga kiritilgan.

Isroilning yirik klinikalarida onkologik, nevrologik va boshqa kasalliklarni davolash uchun yangi usullar va dorilar izlanmoqda. Xavfsizligi va samaradorligini isbotlagan ishlanmalar bemorlarga yordam berish uchun ishlatiladi.

Germaniya

Eng mashhur yo'nalishlari onkologiya, urologiya, ortopediya, kardiologiya va kardiojarrohlik, nevrologiya va neyroxirurgiya, diagnostikalardan iborat.

Xalqaro tibbiy turizm jurnali ma'lumotlariga ko'ra Germaniya klinikalari har yili 180 ta mamlakatdan 250 mingdan ziyod odamni qabul qiladilar. Bemorlarning aksariyati bu yerga MDH davlatlari va Yaqin Sharqdan keladi. Bemorlar Germaniyada davolanishni yuqori sifat standartlariga muvofiqligi, innovatsion texnikaning mavjudligi va shifokorlarning yuqori malakasi uchun tanlaydilar.

Tibbiy sanoatni davlat tomonidan moliyalashtirilishi tufayli Germaniya klinikalari diagnostika va operatsiyalar uchun uskunalarni muntazam yangilab boradi, tibbiyot xodimlarini o'qitadi, onkologiya sohasida va boshqa sohalarda izlanishlarni to'xtatmaydi.

Germaniyadagi yetakchi shifoxonalar xalqaro tashkilotlardan akkreditatsiya oladi: ular Xalqaro standartlashtirish tashkiloti (ISO), Yevropa tibbiy onkologiya jamiyati (ESMO), Yevropa sifat menejmenti fondi (EFQM) va boshqalar.

Turkiya

Eng ommalashgan yo'nalishlar-onkologiya, gematologiya va suyak iligi transplantatsiyasi, neyroxirurgiya, stomatologiya, soch transplantatsiyasi va plastik jarrohlik, bepushtlik davolashlardan iborat.

So'nggi 10 yil ichida Turkiyada davolanish tobora ko'proq talabga aylandi. IMTJ ma'lumotlariga ko'ra, har yili bu yerga davolanish va estetik muolajalar uchun 800 mingdan ortiq xorijiy bemorlar kelishadi. Hukumat tomonidan moliyalashtirilishi va AQShning yirik shifoxonalari bilan hamkorligi tufayli mamlakatdagi 34 ta klinikalar JCI akkreditatsiyasidan o'tgan.

Turkiya sog'liqni saqlash tizimini doimiy ravishda isloh qilmoqda. Bu katta miqdordagi sarmoyalarni jalb qiladi. Medical Tourism Magazine ma'lumotlariga ko'ra, turk tibbiyotini rivojlantirishga 30 milliard dollar sarmoya ketqazilgan. Mamlakat hukumati yosh mutaxassislarni o'qitishni moliyalashtiradi. Turkiyalik shifokorlar Yevropa va AQShda malaka oshiradilar. Ular xalqaro ko'rgazmalar va ilmiy anjumanlarda qatnashadilar.

Janubiy Koreya

Janubiy Koreya Yevropaning tibbiyot turizmiga raqobatchi da'vogarlardan biri hisoblanadi. Narxlar bo'yicha bu mamlakat deyarli har doim g'arbiy hamkasblaridan ustun keladi, ammo bu sifatga hech qanday ta'sir qilmaydi.

Eng mashhur yo'nalishlari onkologiya, stomatologiya, bepushtlik, neyroxirurgiya, plastik jarrohlik va estetik muolajalar, tekshiruvlardan iborat.

2017-yilda Nubeo (global ma'lumotlar bazasi) Janubiy Koreyani tibbiy turizm sohasida eng ko'p terilgan mamlakatlar qatoriga kiritdi.

Bloomberg jurnali tomonidan sog'liqni saqlash samaradorligi bo'yicha 5-o'rinni egallagan. Bu shuni anglatadiki, mamlakatda davolanishdan so'ng tiklanib, normal hayotga qaytadigan bemorlarning yuqori foizlari mavjud. Janubiy Koreyada JCI tomonidan akkreditatsiyadan o'tgan 12 ta klinikalar mavjud.

Samsung, LG va Hyundai kabi dunyodagi eng yaxshi uskunalar ishlab chiqaruvchilar bilan hamkorlik tufayli Koreya klinikalari birinchi bo'lib eng yangi tibbiy uskunalarni olishmoqda.

Xitoy

Eng mashhur yo'nalishlari ortopediya, dermatologiya, nevrologiya, gastroenterologiya, urologiya, ginekologiya, kardiologiya, pulmonologiya, kosmetologiya va ozish yo'llaridan iborat.

Janubiy koreyalik hamkasblaridan farqli o'laroq, Xitoyda sog'liqni saqlash turizmining vektori sharq tabobatiga yo'naltirilgan. Ushbu ta'lim inson tanasi haqidagi qadimgi bilimlarga asoslanadi, shu bilan birga boy amaliy tajribaga ega va ilmiy fikrlashdan foydalanadi. Xitoyda sharq texnikasi juda jiddiy qabul qilinadi va an'anaviy tibbiyot bilan tenglashtiriladi.

Sharq tabobatining asosiy usullari bu akupunktur va turli xil massajlar bo'lib, dorilar o'rniga dorivor o'simliklardan damlamalar ishlatiladi. Xitoyda sog'liqni saqlash turizmining yana bir mashhur yo'nalishi bu mineral buloqlar va terapevtik loy bilan sanatoriylar bo'lib, ular ham turli xil kasalliklarga qarshi muvaffaqiyatli kurash olib boradi.

Hindiston

Eng mashhur yo'nalishlari-kardiologiya, gastroenterologiya, endokrinologiya, nevrologiya, bepushtlik, ortopediya, pulmonologiya, ginekologiya va vazn tashlashlardan iborat.

Hindistonda sog'liqni saqlash turizmining eng mashhur yo'nalishi bu yerda an'anaviy tibbiyot tizimi sifatida rasman tan olingan Ayurveda hisoblanadi. Bu inson hayoti va sog'lig'i haqidagi yana bir qadimiy ta'limot bo'lib, u hissiy muvozanat va ma'naviy yaxlitlikni birinchi o'ringa qo'yadi. Biroq, Ayurveda nafaqat ruhni, balki tanani ham davolaydi.

Ushbu tibbiyot sohasida qo'llaniladigan asosiy usullar fizioterapiya, terapevtik parhezlar va suv muolajalari, barcha tabiiy mahsulotlar, o'simlik, hayvonot olami, mineral tarkibiy qismlardan tayyorlanadi. Ayurveda jismoniy davolanishning hind versiyasi deb hisoblanishi mumkin bo'lgan yoga bilan ajralmasdir.

7.3. Ekologik turizm maskanlari.

Hozirgi vaqtda turizmning ekologik deb tasniflangan turlari va yo'nalishlari yig'indisi o'nlab birliklarga ega. Xususan, mutaxassislarning aksariyati yashil sarguzashtlar, tabiatga yo'naltirilgan, texnik bo'lmagan, biologik, qishloq, agroekologik, yumshoq, rekreatsion, sog'lomlashtirish va boshqa sohalarni ajralib turadi. Va bu ro'yxatni juda uzoq vaqt davomida davom ettirish mumkin. Buning sababi-ekoturizm faoliyatining aniq ta'rifi va chegaralarining yo'qligi.¹⁶

Butunjahon yovvoyi tabiat fondi ekoturizmga shunday ta'rif bergan: "Ekoturizm-bu ma'lum bir hududning tabiiy, madaniy va etnografik xususiyatlari to'g'risida tasavvurga ega bo'lish uchun tabiati nisbatan teginilmagan joylarga sayohat qilishni o'z ichiga olgan, bu ekotizimlarning yaxlitligini buzmaydi va bu iqtisodiy sharoitlarni yaratadi, tabiat va tabiiy resurslar mahalliy aholi uchun foydali bo'ladi".

Ekologik turizmni quyidagi tamoyillarga asoslangan faoliyat sifatida belgilash zarur:

- tabiatga sayohat va bunday sayohatlarning asosiy mazmuni yovvoyi tabiat bilan tanishish, shuningdek mahalliy urf-odatlar va madaniyat bilan tanishishdir;
- salbiy ekologik va ijtimoiy-madaniy oqibatlarni minimallashtirish, atrof-muhitning ekologik barqarorligini saqlash;
- tabiatni muhofaza qilish va mahalliy ijtimoiy-madaniy muhitni targ'ib qilish;
- ekologik ta'lim va xabardorlik;

¹⁶ Моралева Н.В., Ледовских Е.Ю. Экологический туризм в России // Охрана дикой природы, 2001, № 3

- mahalliy aholining ishtiroki va ularning sayyohlik faoliyatidan daromad olishlari, bu ularga tabiatni muhofaza qilish uchun iqtisodiy rag'batni yaratadi;

- tashrif buyurilgan hududlarning iqtisodiy samaradorligi va barqaror rivojlanishiga qo'shgan hissasi.

Turli qit'alar va mamlakatlarning hududlarida ekologik turizmni rivojlantirish nuqtai nazaridan imkoniyatlari va istiqbollari sezilarli darajada farq qiladi. Biroq, hozirgi paytda jahon ekologik hamjamiyati o'z hududining 10-15 %ini muhofaza qilish mamlakat farovonligi uchun maqbul degan xulosaga keldi.

So'nggi o'n yilliklarda mamlakatning texnik va iqtisodiy rivojlanishini muhofaza etiladigan hududlarning ulushi bilan bog'lash tendensiyasi paydo bo'ldi.

Shimoliy Amerikada dunyodagi eng keng parklar tizimi va yovvoyi tabiat qo'riqxonalari joylashgan. Yirtqich tabiatni muhofaza qilish milliy dasturi 1872-yildayoq Yellouston milliy bog'i tashkil etilishi bilan amalga oshirila boshlandi. Hozirgi kunda Milliy bog' xizmatiga 280 ming km² dan ortiq maydonni himoya qiladigan 53 ta park, 76 ta tabiiy yodgorliklar, 10 ta dengiz qo'riqxonalari va 12 ta qo'riqxonalar kiradi. Ushbu keng hududdan tashqari, federal hukumat milliy o'rmonlarni, hayvonot dunyosining qo'riqxonalarini va yovvoyi tabiat qo'riqxonalarini ajratdi va himoya qildi. 214,500 km² bir necha davlat idoralari tomonidan himoyalangan.

Shimoliy Amerikada, shuningdek, "Tabiatni muhofaza qilish" jamoat tashkiloti tomonidan boshqariladigan 1000 dan ortiq qo'riqxonalarni va milliy Audubon Jamiyati tomonidan boshqariladigan 80 ta qo'riqxonani va faunadan qochqinlarni o'z ichiga olgan nodavlat qo'riqxonalar tizimi mavjud.

Alyaska turli xil landshaftlar va ulkan yashamaydigan hududlar bilan ajralib turadi, ammo bu hududda xam tabiatni muhofaza qilish tuzilmalari tashkil etilgan. Kenay-Fyords milliy bog'i tinimsiz sudralib yuruvchi muzliklar tomonidan chuqurlashtirilgan yerning tabiatini aks ettiradi (o'ttizta muzlik asta-sekin okean tomon siljiydi, ularning sakkiztasi allaqachon suvda erib ketgan).

Alyaskaning ichki landshaftlarining xilma-xil bo'lib, 24,300 km² maydonni egallagan Denali milliy bog'i va qo'riqxonasi misolida aks ettirilgan. 3400 km² ga cho'zilgan Arktika milliy bog'i va qo'riqxonasining darvozalari Boreal tog'larining cho'qqilari va Frigid Kraglari orasidagi keng yo'l nomi bilan nomlangan. Oltita daryolar qayiqda sayohat qilish uchun ajoyib imkoniyatlarni taqdim etadi.

Kanadaning ulkan hududi tabiati 34 ta milliy bog'lar, milliy o'rmonlar (qo'riqlanadigan maydon-3,9 million km²), 46 ta faunal milliy qo'riqxonasi va 101 ta milliy parrandalar qo'riqxonasi bilan himoyalangan. Ushbu mamlakat aholisining zichligini pastligi va aholi ko'p bo'lmagan hududlar ekologik turizm uchun ajoyib imkoniyatlar yaratmoqda.

Yukon-baland tog'lar maskani. Clovay National Parki 1972-yilda tashkil etilgan bo'lib, Kanadaning shimoli-g'arbiy qismidagi 22000 km² ulkan muzlik va tog'larni himoya qiladi va Alyaskadagi Wrangel milliy bog'i bilan chegaradosh. Cherchill shahrida (Kanada) oq ayiqlarni kuzatish uchun sayyohlarni qabul qilish tashkil etilgan. Maxsus avtobus shisha kabinalar bilan jihozlangan bo'lib, ular sayyohlarga hayvonlarni kuzatish va o'zlarini xavfsiz his qilishlariga imkon beradi.

Kanada tog' jinslari katta va murakkab ekotizimni tashkil etadi, ularning ayrim qismlarini XIX asrning oxirida davlat himoya qila boshladi. 1885-yilda Banff, oltingugurt tog' buloqlari Kanadaning birinchi milliy bog'i deb e'lon qilindi. To'rtta milliy bog'lar-Banff, Yasper, Yoho, Kootenay Kanadadagi toshlarning 20,700 km kv qismini himoya qiladi. Milliy bog'larda yovvoyi tabiatni muhofaza qilish bu yerga kelgan sayyohlarning atigi 5 %igina bu yo'ldan chiqishga jur'at etishi bilan targ'ib qilinadi.

Amerika Qo'shma Shtatlarining shimoliy o'rmonlari Buyuk ko'llar bilan chegaradosh bo'lib, 11000 yildan ko'proq vaqt oldin tashkil topgan. Michigan shtatida Michigan ko'lidan sharqda joylashgan Sleeping Bear Dunes National Lake Coast Park mavjud. Chiroyli qoyalar, milliy ko'l bo'yidagi bog' Superior ko'li bo'yida cho'zilgan. Isle Royal National Park ko'plab kichik va katta orollardan tashkil topgan ushbu ko'lda joylashgan.

Appalachilar–Amerika Qo‘shma Shtatlarining sharqiy qirg‘og‘idagi eng muhim tog‘lardir. Appalachi izi tog‘ tizmalaridan o‘tadi, ularning uzunligi 3473 km. Yo‘l 14 ta davlatni kesib o‘tadi va dunyodagi eng uzoq davom etgan yurish yo‘lidir. Yo‘l sakkizta milliy o‘rmon va ikkita milliy bog‘dan o‘tadi. 1921-yilda tashkil etilgan bu yo‘l 1937-yilda nihoyat shakllandi va 1968-yilda u milliy landshaft izi maqomini oldi.

Gavayi orollari Tinch okeanning shimoliy qismida eng yaqin materikdan taxminan 4000 km masofada joylashgan. Orolida mahalliy o‘simlik va hayvon turlarining 90% dan ko‘prog‘i boshqa joyda uchramaydi. Gavayining katta orolida yer yuzidagi ikkita eng faol vulqon-Kilauea va Mauna Loa joylashgan. Vulkanlar atrofi Gavayi milliy bog‘i tomonidan himoyalangan. Istirohat bog‘i 890 km² bo‘lib, unga ulkan kraterlar, chekuvchi fumarollar, kulrang kalderalar va lava dalalari kiradi. Bog‘ning eng yaxshi yo‘llaridan biri bu yomg‘ir o‘rmonidan o‘tuvchi va sigaret chekadigan lavaning yonidan krater orqali o‘tadigan Kilauea Ikki yo‘lidir.

Markaziy va Janubiy Amerika yer yuzida eng ko‘p biologik xilma-xillikka ega va aholining tez o‘rishiga, qashshoqlikning keng tarqalishiga va tabiiy boyliklardan foydalanmoqchi bo‘lgan ko‘p millatli sanoat kompaniyalari bosimiga qaramay, bu hudud yovvoyi bo‘lib qolmoqda.

Markaziy Amerikada milliy bog‘lar va qo‘riqxonalar soni 1970-yildan beri sakkiz baravar o‘tdi. Meksikadan Panamaga ekosayohatchilar 350 dan ortiq qo‘riqlanadigan hududlarni ziyorat qilishlari mumkin. Kosta-Rikaning butun hududining 25% milliy bog‘lar va qo‘riqxonalarining bir qismidir. Markaziy Amerikadagi eng mashhur ekologik sayohat Meksikaning Yukatan yarim orolining nam o‘rmonlarida, Petenu, Gvatemala tog‘lari, marjon riflari va Beliz yomg‘ir o‘rmonlarida sodir bo‘ladi. 2400 km uzunlikdagi yo‘l qadimgi Mayya imperiyasi mavjud bo‘lgan joylardan o‘tadi. Ushbu hududning markazida YuNESKO-Mayya biosfera qo‘riqxonasi joylashgan.

Karib dengizidagi orollar nafaqat o‘zining go‘zal plyajlari bilan, balki arxipelag orolining ko‘p qismini qamrab olgan o‘rmon bilan

ham mashhur. Shimoli-g'arbiy qismida Buyuk Antil orollari-Kuba, Yamayka, Gaiti va Puerto-Riko, Janubi-sharqda yosh, kichik faol vulqon orollarining zanjirlari yotadi. Bular Livard va Shamol orollaridir.

Yamayka oroli ekoturistlar uchun ayniqsa qiziq. Montego Bay dengiz parkida siz dengiz faunasining ajoyib vakillari bilan, Roklend stansiyasida-tropik qushlarning rang-barang dunyosi bilan, janubda, kokpit mamlakatining tog'li va botqoqli hududida-timsohlar va suv bilan tanishishingiz mumkin. Kushlar, Alligator Pond qishlog'i yaqinidagi botqoqli hududda-kamyob manotlar bilan tanishish mumkin.

Puerto-Riko orolida eng qiziqarli tropik zaxiralardan biri-Karib dengizi milliy o'rmoni mavjud. Bog' orolning 70% yovvoyi o'rmonlarni himoya qiladi.

Uzunligi 10 km bo'lgan El Toro tog' izi xuddi shu nomdagi tog' yonbag'ridan o'tib, parkning tropik o'rmonlarini to'rtta ekotizimidan o'tib, dam olish maskaniga ko'tariladi. Dominika (Shamol orollaridan eng kattasi) eng ko'p turli xil orkide, bromeliad va boshqa tropik o'simliklarni namoyish etadi. Orol issiq buloqlar va sharsharalar bilan to'lib toshgan.

Meksikadagi Kaliforniya yarim oroli tog'lar va cho'ldan iborat. 1130 km yo'nalish sayohatchilarni ushbu joylarning odatiy landshaftlari bilan tanishtiradi. Kaliforniya yarim orolining Tinch okean sohilidagi mangrov qatorli lagunlari, ko'llar, ko'k kitlarni tomosha qilish uchun ideal joylardir.

Yevropaning tabiati insoniyatning ming yillik faoliyati davomida juda o'zgardi. Ushbu jarayonda bugungi kunda 150 kishiga/km² ga etgan aholi punktining yuqori zichligi katta ro'l o'ynadi. Bir paytlar ushbu hududning aksariyat qismini qoplagan tabiiy o'rmonlar vayron bo'ldi, bu ularning kamayishiga olib keldi, ba'zi joylarda esa bo'ri, jigarrang va oq ayiqlar, lyovnik, elk, bizon va boshqalar kabi yirik hayvonlar butunlay yo'q bo'lib ketdi. Xatto bugungi kunda ham Yevropa hududlarida iqtisodiy faoliyat ta'sir o'tkazmaydigan mintaqalar saqlanib qolgan. Bu asosan iqtisodiy rivojlanish uchun mos bo'lmagan kambag'al yerlardir. Bunday hududlar Markaziy

Yevropaning tog'larida, Skandinaviya mamlakatlarining tundrasida, Ispaniyaning qurg'oqchil mintaqalarida va Polshaning o'rmon hududlarida saqlanib qolgan. Yevropaning shimolida tegilmagan tabiatning eng muhim joylari saqlanib qolgan. Ulardan Svalbard orollarida (Norvegiyada) uchta milliy bog', uchta qo'riqxonasi, o'n beshta qushlar qo'riqxonasi va uchta floristik qo'riqxonasi mavjud.

Yevropaliklar yovvoyi tabiatni muhofaza qilish uchun qo'riqxonalar yaratish zarurligini faqat XX asr boshlarida anglay boshladilar. Buni amalga oshirishda Charlz Darvin asarlari muhim ro'l o'ynadi. 1909-yilda Yevropada (Shvesiyada) birinchi milliy parklar Sarek va Stora-Shofolet yaratildi. Yevropada yovvoyi tabiatni muhofaza qilish ishlari Ikkinchi Jahon Urushidan keyin kuchaygan. Ushbu jarayonda qit'aning tabiatiga urush tomonidan yetkazilgan ulkan zarar, shuningdek, sanoat ishlab chiqarishining o'sishi va tog'-kon sanoati o'sishining ortib borayotgan texnologiyalari bilan bog'liq ekologik vaziyatning umuman yomonlashishi muhim ro'l o'ynadi.

Geyzerlar, lava oqimlari, kraterlar va geotermik buloqlar mamlakati bo'lgan Islandiyaning taxminan 9 %ini milliy bog'lar egallaydi.

Norvegiya, Shvesiya, Finlyandiya va Rossiya yerlarini egallagan Laplandiya hududida deyarli Arktika doirasidan tashqarida ikkita yirik qo'riqxonasi mavjud - Lemmenjoki (Finlyandiya) va Evre-Anarjokka (Norvegiya). Ushbu bog'lar birgalikda 4000 km² maydonni himoya qiladi - bu Yevropaning eng yirik cho'l zonalaridan biri. Umumiy maydoni 4040 km² bo'lgan G'arbiy Estoniya arxipelagi biosfera qo'riqxonasi Yevropaning shimolidagi cho'l qo'riqxonalariga tegishli xududlardir.

Shotlandiya tog'lari Buyuk Britaniya) eng yirik yovvoyi tabiat qo'riqxonasi hisoblanadi. Ushbu tog'li hududning taxminan 260 km² qismi milliy qo'riqxonasi deb e'lon qilingan.

Afrika ekoturizm miqyosida jannat sifatida tan olingan. Keng hududlar, Sahroi Kabir cho'llaridan Kongo daryosining keng havzasidagi yomg'ir o'rmonlarigacha bo'lgan turli xil landshaftlar, eng boy o'simlik va hayvonot dunyosi, ko'p asrlik an'ana va urfodatlarini saqlab qolgan turli xil aholi - bularning barchasini Afrika

ekoturistlarga taqdim etadi. Faqat Afrika qit'asida joylashgan tabiiy zaxiralarning ro'yxati va tavsifi alohida kitobdan ko'ra ko'proq joy talab qiladi.

Qit'aning shimoli-g'arbida joylashgan tog'li Marokash mamlakati, ayniqsa, tog' yo'llarini sevuvchilar uchun jozibali xududdir. Ularning katta qismi mamlakat markazida joylashgan Tubkal milliy bog'i hududida joylashgan. Dengiz suvi turizmining asosiy markazlari Qizil dengiz sohilida Iordaniya, Misr va Isroilda joylashgan. Ras Muhammad milliy bog'i Misrning mashhur Sharm ash-Shayx kurortidan janubda joylashgan bo'lib, Isroilning Eylat shahrida sayyohlarni ulkan suv osti akvariumi "Coral World" kutib oladi.

Uganda-Afrika qit'asining eng qiziqarli mamlakatlaridan biri. Buyuk Rift vodiysining sharqiy va g'arbiy uchlari orasida joylashgan ushbu mamlakatda tabiiy sharoitlarning xilma-xilligi hayot shakllarining nihoyatda xilma-xilligi uchun sababdir. Qirolicha Yelizaveta milliy bog'i mamlakat janubi-g'arbiy qismida, janubda Dvindi milliy bog'i va o'rmon qo'riqxonasi joylashgan. Ovchilarni Kibale o'rmoni va Merchison sharsharasi milliy bog'lari qiziqtirishi mumkin.

O'zbekiston Markaziy Osiyoning o'rta qismida, ekoturizmni rivojlantirish imkoniyati mavjud transport yo'llari chorrasida joylashgan. O'zbekiston Markaziy Osiyo mintaqasida turizm, shu jumladan ekoturizmni rivojlantirilishi uchun katta imkoniyatlarga ega xudud hisoblanadi. Xorijiy mamlakatlar bilan siyosiy, diplomatik, savdo iqtisodiy, madaniy aloqalar jarayonida xalqaro turizm rivojlanib, bu davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

Respublikada 11ta milliy tabiat bog'lari (Ugom-Chotqol: Chotqol davlat biosferasi, Aydar-Arnasoy qo'llar tizimi, Chimyon-Chorvoq kurort-reakreatsion xududlar) va davlat qo'riqxonasi, 12ta qo'riqxonalar, 106ta muzey va sayyoxlarni jalb qilish mumkin bo'lgan ko'plab boshqa ob'ektlar bor ("Jayron" ekomarkazi va b.) bo'lib, ekologiyani asrash maqsadida muxofaza etiladigan tabiiy xududlarning umumiy maydoni 20520 km²dan ziyod, yoki O'zbekistonning umumiy maydonini 5.2%ni tashkil etadi.

O'zbekiston ekoturizmga bog'liq o'ziga xos landshafti, betakror go'zal tabiati, xilma-xil noyob o'simlik va hayvonot dunyosi, nodir, jaxsonshumul ahamiyatga ega bo'lgan arxeologik topilmalar, paleontologik qoldiklar, yer yuzida kam uchraydigan geologik kesimlar, yuzlab tabiiy yodgorliklar xorijiy turistlarni e'tiborini tortadi.

7.4. Ishbilarmonlik turizmi markazlari.

Zamonaviy ishbilarmonlik turizmi sohasi ish safari sifatida keng tarqalgan. Bugungi kunda ilm-fanning so'nggi yutuqlari bilan tanishish, sohadagi hamkasblaridan ish o'rganish yoki shartnoma tuzish uchun dunyoning narigi chekkasiga sayohat qilish g'oyasiga xech qanday to'siq yo'q. Internet texnologiyalarining rivojlanishiga qaramay, amaliy tajribani hech narsa bilan almashtirish mumkin emas: Tokio avtosalonida yangi avtomashina ruliga o'tirish, Riodagi plastik jarrohlarning kongressida qatnashish, saytdagi hamkasblar bilan uchrashish-bu biznes sayohat qilish variantlarining bir bo'laki bo'lib, ishbilarmonlik turizmi bozorni eng mashhur yo'nalishlarini yanada rivojlantirishga muvaffaq bo'ldi.

Kongresslar va shunga o'xshash tadbirlar sohasida kompaniyalar, eng avvalo, sayyohlik jabhasi bo'lgan mamlakatlarga-Turkiya, Ispaniya, Krit, Gresiyaga ustunlik berishadi.

Turli sohalar vakillari turli xil shakllarda-ma'ruzalardan tortib davra suhbatlariga qadar bo'lib o'tadigan turli xil seminar va treninglarning ishtirokchilariga aylanishadi. Ixtisoslashgan kompaniyaga tashrif buyurish imkoniyati mavjud. Masalan, "Shampan vinolari ishlab chiqarish" seminari Fransiyada shampan ishlab chiqarilishi bilan tanishish, fabrikalarga tashrif buyurish, shuningdek ta'tib ko'rishni o'z ichiga oladi. Bunday seminarlarning natijasi, qoida tariqasida, diplom va sertifikatlar berishdir.

Yevropada ishbilarmon sayyohlarning asosiy "etkazib beruvchisi" Germaniya hisoblanadi. Har yili 5 milliondan ortiq nemislar ish safarlariga boradilar, shulardan 21% chet elga va o'z mamlakatlari bo'ylab sayohat qiladilar, 76% germaniyaliklar ish safarlarida bo'lishadi.

Boshqa qit'ada joylashgan mamlakatlarga xizmat safarining o'rtacha davomiyligi 12-13 kuni, mintaqa ichida 5-6 kuni, vatanida esa 3-4 kuni tashkil qiladi.

Germaniya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Gollandiya, Italiya, Ispaniya, Shvesiya, Shveysariya-bu davlatlar ishbilarmonlarning oqimini oladigan Yevropa davlatlari orasida ajralib turadi. Belgiya bir vaqtning o'zida Yevropa Ittifoqining poytaxti bo'lgan Bryusselning asosiy shahri bilan alohida o'rin tutadi.

Yevropa

Yevropada shubhasiz, eng uzoq muddatli va doimiy ravishda ommabop bo'lgan ishbilarmonlik turizmi rivojlangan. Bu yerda dunyodagi har qanday sohadagi yetakchi konsernlarning shtab-kvartirasi-avtomobilsozlik sanoatidan tortib o'yinchoqlar ishlab chiqarishgacha, neft ishlab chiqarishdan kosmetologiyaga qadar bu yerda kapitalni ishonchli banklarda saqlash va ko'paytirish, qog'ozga imzo qo'yish va ilmiy-texnik taraqqiyotni amalga oshirish mumkin. Faqatgina Yevropada har yili sakkiz mingga yaqin ko'rgazma bo'lib o'tadi.

Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlari ishbilarmonlik turizmi bozorida muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy va iqtisodiy hayotda qayta qurish boshlanishi bilan ular G'arb ishbilarmon doiralarini qiziqтира boshladilar. 90-yillarning birinchi yarmida turistik bozorning ushbu segmenti post-sotsialistik makonda ayniqsa jadal rivojlandi.

Germaniya uzoq va qat'iy ravishda ko'rgazma turizmida yetakchi o'rinni egallab kelgan- bu yerda yiliga 1700 ga yaqin ko'rgazma tashkil etiladi: faqat Frankfurt-na Mayneda har oyda ularning soni 10000ga yetadi va har bir ko'rgazmada ishtirokchilari soni 1000-3000 tashkil etadi.

Xalqaro ko'rgazmalarga tashrif buyurish nafaqat mutaxassis-larning ishi hisoblanadi. Masalan, Berlinda har bir kishi uchun numizmatik ko'rgazma, vegetarian taomlari ko'rgazmasi, katta o'lchamdagi kiyim-kechak ishlab chiqaruvchilar ko'rgazmasi va boshqa ko'plab tadbirlar o'tkaziladi, ularga biznesdan uzoq turistlar mamnuniyat bilan tashrif buyurishadi.

Ko'rgazmalar soni bo'yicha Fransiya ikkinchi o'rinda turadi, ularning yiliga 700 ga yaqini bu yerda o'tkaziladi, mavzular ham

xilma-xil bo'lib, ularga chinakam fransuzcha "qalampir no'xati" qo'shiladi: pishloq, vino, yuqori sifatli mato ishlab chiqaruvchilari va boshqalar kuni shular jumlasidandir. Ko'rgazma turizmi, shuningdek, Italiyada (avtomobilsozlikdan to to'qimachilik sanoatigacha) va Buyuk Britaniyada ozgina bo'lsa ham rivojlangan.

Shuni unutmazlik kerakki, ishbilarmonlik turizmi nafaqat ko'rgazma va tematik tadbirlarga tashrif buyurishdan iborat. Ma'lumki, bu yerda jahon kapitali aylanmoqda, shuning uchun ishbilarmonlar doimiy ravishda Germaniya, Shveysariya, Avstriya, Belgiya, Gollandiya va boshqa mamlakatlarga moliyaviy masalalar bo'yicha sayohat qilishadi.

AQSh

Amerika qit'asida ishbilarmonlik turizmi jadal rivojlanmoqda. Yangi dunyoga har sakkizinchi sayyoh sayohat xizmatini ko'rish maqsadida tashrifni amalga oshiradi. Ishbilarmonlarning asosiy oqimlari AQSh, Kanada va Meksikaga yo'naltirilgan bo'lib, ular G'arbiy yarim sharda turistik bozorning barcha segmentlarida yetakchilik qilmoqda. Ushbu mamlakatlarda 90-yillarning birinchi yarmida ish safarlarining soni barqaror ravishda o'sib bordi, ammo har xil sur'atlarda bo'ldi. AQShda ishbilarmonlik sayohatining dinamikasi xalqaro turizm rivojlanishining umumiy manzarasiga mos keladi. Kanada sayyohligi ta'tilga kelganlarga qaraganda sekinroq rivojlandi. Meksikada ish safarlarining o'sish sur'ati umuman olganda sayyohlarning kelishidan oshib ketdi.

Lotin Amerikasida ishbilarmon sayyohlar oqimi tobora kuchayib bormoqda, iqtisodiy tiklanish, savdo aloqalarining kengayishi va mustahkamlanishi bilan ushbu mintaqadagi ko'plab mamlakatlar ishbilarmonlik turizmi bozorida o'z pozitsiyalarini mustahkamladilar. Paragvay, Gvatemala, Kosta-Rikaga rasmiy maqsadlarda kelganlar soni ko'paymoqda. Peruda, 90-yillarning birinchi yarmida kelganlar ayniqsa tez o'sdi, lekin boshlang'ich darajadan juda past, shuning uchun ularning soni hali ham oz mikdordadir.

Janubi-Sharqiy Osiyoda 1990-yillarning birinchi yarmida turistik yo'nalishda kelganlarning umumiy dinamikasini belgilaydigan rasmiy

sayohat sonining ko'payishi kuzatildi. 1995-yilda mintaqadagi har beshinchi sayohat turi biznes edi.

Amerika Qo'shma Shtatlari mahalliy biznesmenlar uchun biznesga sayohat qilishning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Viza olish har doim ham oson bo'lmaganiga, uzoq va qimmat parvozga va umumiy xizmatchining yuqori narxiga (turar joy, tovarlarni tashish va h.k.) qaramay, ishbilarmonlar Amerika bilan uzoq va qat'iy aloqalarni o'rnatdilar.

Buning sabablari: Amerika iqtisodiyoti butun dunyoga taqlid qilishi mumkin bo'lgan qonun namunasidir, dollar kuchli valyutadir va ishlab chiqarishning xilma-xilligi deyarli har qanday sohada AQSh bilan biznesni muvaffaqiyatli amalga oshirishga imkon beradi. AQSh ish safari-birinchi navbatda sanoat uskunalari, kompyuter texnologiyalari, tibbiyot va boshqa ko'plab sanoat ko'rgazmalariga qaratilgan. Bunday sayohatlarning katta qismi, shuningdek, xodimlarni tayyorlashga bag'ishlangan: AQSh bir qator mutaxassisliklar (aviatsiya, qurilish, IT) bo'yicha malaka oshirish muvaffaqiyatli martaba garovidir.

Hindiston ishbilarmonlik turizmi yo'nalishlar orasida mashhurlikka erishmoqda-rivojlangan farmasevtika sanoati mavjud va ko'plab dorixonalari distribyutorlari Hindistonda dori-darmon sotib olishni afzal ko'rishadi. Arab dunyosi mamlakatlari ham juda muhimdir: ishbilarmonlar BAAga uzoq vaqt va muvaffaqiyatli tashrif buyurishgan – chunki kapital konsentratsiyasi bo'yicha dunyo yetakchilaridan biri bo'lgan mamlakatdir.

Neft va gaz zaxiralari Arab davlatlarida ko'p: Iroq, Liviya va boshqalar shular jumlasidandir. Ayrim davlatlar kompaniyalari ushbu mamlakatlarda doimiy vakolatxonalariga ega va foydali qazilmalarni qazib olish bilan shug'ullanadi.

Janubiy Amerika mamlakatlari ham Rossiya bilan keng va kuchli ishbilarmonlik aloqalari tarmog'idan mamnun. O'zaro manfaatli hamkorlik shartlari biznes uchun Argentina, Braziliya, Boliviya va boshqa mamlakatlar bilan muvaffaqiyatli ish olib borish imkoniyatini beradi. Bu yerda ular tabiiy boyliklar, xom ashyo, qimmatbaho metallar va toshlarni sotib olishadi.

7.5. Tadbirlar turizmi.

Tadbirlar turizmi boshqa turizm turlari orasida ajralib turadi va ayniqsa o'ziga xosdir. Qisqa vaqt ichida ushbu turdagi turizm misli ko'rilmagan mashhurlik va chinakam qiziqish kasb etganligini va bu o'ziga xos xususiyatlar bilan birga sayyohlar orasida ommaviy xarakter haqida gapirish imkonini berganligini ham ta'kidlash joiz.

Tadbirlar turizmini quyida keltirilgan bir necha yo'nalish bo'yicha tasniflash mumkin.

Masshtabi bo'yicha:

- xalqaro tadbirlar;
- milliy darajadagi tadbirlar;
- mintaqaviy darajadagi tadbirlar;
- funktsional yo'nalish bo'yicha:
- kongress;
- festival;
- sport;
- xalqaro ko'rgazma va yarmarka;
- ko'ngil ochish;
- kognitiv.

Shuningdek, tadbirlar turizmida tematik turlarni ajratib ko'rsatish kerak:

- milliy festivallar va bayramlar;
- teatrlashtirilgan namoyishlar;
- kino va teatr festivallari;
- gastronomik festivallar;
- festivallar va gullar ko'rgazmalari;
- moda namoyishlari;
- kim oshdi savdosi;
- musiqiy festivallar va musiqiy musobaqalar;
- sport tadbirlari;
- xalqaro texnik salonlari.

Shunday qilib, tadbirlar turizmi-bu sport, madaniyat va san'atdagi unutilmas voqeaning guvohi bo'lish uchun ajoyib imkoniyat. Bunday voqealar hayotdagi eng yorqin daqiqalar sifatida xotirada qoladi.

Jadvalda turizm mahsulotlarida ishlatiladigan tadbirlar ko'rsatilgan.

Ta'rifga ko'ra, festival, ko'plab bayramlar, professional va havaskor badiiy ijod yutuqlarining namoyishi-tadbirlar turizmi namunalaridandir.

Tadbirlar turizmining turlari:

Tadbir	Misol
Milliy tadbirlar	Milliy bayramlar, chempionatlar va musobaqalar, karnavallar, savdo kunlari, paradlar, to'plar, shoular, yarmarkalar, taniqli tug'ilgan kunlar, maskaradlar, musiqa musobaqalari va festivallar.
Sport tadbiri	Futbol musobaqalari, jahon tennis, miting, boks, xokkey, figurali uchish, ot poygasi, regattalar, golf, kriket, sport raqslari, chang'i musobaqalari, regbi, polo
Ko'rgazmalar	Turli sohalardagi eng yirik ko'rgazmalar: transport, biznes, reklama, axborot texnologiyalari, madaniyat, sanoat, tibbiyot, qurilish.
Konsertlar	Jahon yulduzlarining chiqishlari, jaz konsertlari, dunyoning taniqli tenorlari, musiqa tanlovlari va festivallar.

Festivalning o'ziga xos xususiyati-ma'lum bir taqvim sanalari va belgilangan manzil doiralari, ya'ni mamlakat, mintaqa, shahar, teatr yoki konsert maydonida o'tkazilishidir. Bu yerda festivalning badiiy konsepsiyasi yo'naltirilgan maxsus tomoshabinlar borligini ta'kidlash joiz.

Birinchi festivallar musiqiy xususiyatga ega bo'lib, ular Angliyada paydo bo'lgan. Yildan-yilga festivallarning ommaviyligi oshib borgan va endilikda keng yo'nalishlarga ega bo'lgan katta festival faoliyat sohasiga aylangan.

Karnavallar va bayramlar.

Ko'plab sayyohlarni uzoq vaqtdan beri dunyoning turli burchaklarida o'tkaziladigan yorqin va shovqinli bayramlar jalb qilgan. Ulardan eng mashhuri sayyoradagi barcha karnavallarning eng qadimiysi bo'lgan Venetsiya karnavalidir. Karnavalning birinchi eslatmasi 1094-yilda boshlangan. Venetsiya aholisi butun oy davomida yuzlarini maskalari ortiga yashirib, bosh aylantiruvchi kulgili va amaliy hazillar bilan (shuningdek, qonli jinoyatlar bilan) jazosiz qolishgan. Karnaval uyg'onish davrida o'zining eng katta gullash davriga yetdi. Niqoblarga zamonaviy liboslar va boy kostyumlar qo'shildi, niqoblarning o'zi yuzni yashirish usulidan san'at asariga aylandi va bayramning har bir kuni mashq qilingan ekzotik hayvonlar, jonglyorlar va akrobatlar ishtirokida shahar ko'chalarida chiqishlar qilindi.

Hozirgi kunda tadbir turizm sohasi rivojlantirishning nisbatan yosh va istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. An'anaviy dam olish va sayyoradagi eng ajoyib tadbirlarda ishtirok etishning uyg'unligi bilan tadbir-turning o'ziga xosligi va jozibadorligi uni yanada juda mashhur qiladi.

Tadbirlar turizmining asosiy xususiyati-bu juda yorqin va noyob daqiqalardir. Bunday sayohatlar hayotdagi eng yorqin daqiqalar sifatida xotirada qoladi. Festival-bu tadbir miqyosini PR-kompaniyaning samaradorligi bilan birlashtirishga imkon beradigan tadbir turizmi turlaridan biridir. Bularning barchasi festivallar o'tkaziladigan mintaqaning ijtimoiy va iqtisodiy hayotiga katta hissa qo'shadi.

Ko'plab sayyohlarni jalb qiladigan yana bir dunyoga mashhur bayram bu Amsterdamba har yili sentyabr oyida bo'lib o'tadigan Gullar Paradidir. Bayram paytida shahar ko'plab gullar bilan qoplanadi va eng yaxshi gul dizaynerlari tomonidan bezatilgan karnaval maydonchalari ko'chalar bo'ylab yurishadi. Kun bo'yi konsertlar va spektakllar o'tkaziladi, hamma joyda musiqa yangraydi va kechqurun, bayram tugagach, shahar osmoni ulug'vor otashinlar bilan yoritiladi.

May oyining oxirida Belgiyada, Mons shahrida ajdaho bilan jang tadbiri har yili o'tkaziladi. Afsonalarga ko'ra, ko'p asrlar ilgari Lumekon ismli ajdaho shaharga bostirib kirgan va shundan buyon avliyo Jorj boshchiligidagi 200 mingdan ziyod odam dabdabali festival paytida undan shaharni himoya qiladi.

Yana bir jang har yili Fransiyada O'rta asrlar festivali paytida Yevropaning Sedandagi eng yirik qadimiy qal'asi devorlari ostida joylashgan lagerda bo'lib o'tadi. Festival davomida janglar ot sporti musobaqalari, risarlar turnirlari va hunarmandchilik yarmarkalari bilan aralashib ketadi va barchasi g'oliblar sharafiga boy ziyofat bilan yakunlanadi.

Daniya aholisi va mehmonlari biroz tinchroq, ular har yili mayning oxirida Olborg shahrida bo'lib o'tadigan keng ko'lamli karnavalni tomosha qiladilar. Karnavalning asosiy qismi-shahar ko'chalari va daryolari bo'ylab harakatlanadigan kostyumlar yurishidan iborat. Paradda 30 mingdan ortiq odam qatnashadi va har yili ularning liboslari uchun yangi mavzu e'lon qilinadi.

Italiyaning Ferrara shahrida har yili Palio ot sporti musobaqasi bo'lib o'tadi, uning tarixi 1279-yildan boshlanadi. Bayram parad bilan boshlanadi, unda ishtirokchilar o'rta asrlarning liboslariga kiyinishadi, so'ngra to'rt bosqichga bo'lingan holda musobaqa boshlanadi. Qoida tariqasida, musobaqaning barcha mehmonlari, masalan, eshak poygasi uyushtiriladigan uchinchi bosqichni yaxshi ko'radilar. Raqobatchilarga oyoqlari bilan yerga tegish taqiqlanadi, hatto eshagi to'satdan yotishga qaror qilgan bo'lsa ham.

Pivo festivallari.

Dunyo bo'ylab yuz minglab mehmonlarni jalb qiladigan yana bir tadbir-bu turli xil pivo festivallari.

Bunday festivallarda odatdagicha juda hurmatga sazovor bo'lgan o'ta mehnatsevar ta'mchilar mavjud. Hayotlari davomida ular kamida ming turdagi pivoni tatib ko'rishga muvaffaq bo'lishgan.

Ularning eng kattasi, albatta, 200 yildan beri o'tkazib kelinayotgan Germaniyaning Oktoberfesti. Bu Ginnesning rekordlar kitobiga dunyodagi eng katta bayram sifatida kiritilgan va hech qanday hujjatsiz, dalilsiz bo'lsa ham "eng ommabop" bayram deb tan olingan. Har yili Baveraga olti millionga yaqin yaxshi pivoni biluvchilar keladi, ular festival davomida Myunxen pivo zavodlarining yillik ishlab chiqarishining deyarli uchdan bir qismini ichishga muvaffaq bo'lishadi. Bayram an'anaviy ravishda shanba kuni

boshlanadi va ikki hafta-oktyabrning birinchi yakshanbasiga qadar davom etadi.

Boshqa pivo festivallari kichikroq miqyosda o'tkaziladi, ammo juda qiziqarli bo'ladi. Masalan, sentyabr oyining boshida bo'lib o'tadigan Bryusseldagi Belgiya pivo festivali hafta oxirida juda demokratik narxlar bilan mashhur-u yerda bir stakan pivoning narxi kamdan-kam hollarda bir yevrodan oshadi. Chexiyada yana ikkita yirik festival bo'lib o'tadi. Ulardan biri ikki haftadan ko'proq davom etadi va may oyining o'rtalarida boshlanadi, ikkinchisi-Pilsner pivo festivali-sentyabrning boshida Pilsen shahrida bo'lib o'tadi va ikki kun davom etadi, mehmonlar nafaqat ajoyib pivo bilan, balki ko'pchilik bilan ham xursand muloqotda bo'lishadi, konsertlar va musobaqalar bo'lib o'tadi.

Xarid qilishni eng yaxshi ko'ngil ochish deb biladigan odamlar uchun savdo festivallari va yarmarkalari mos keladi. Ular orasida Dubay savdo festivali, shuningdek Germaniya yarmarkalari ajralib turadi.

Niderlandiya, Buyuk Britaniya va Yaponiyada Amsterdam gullar paradi, Chelsi gullar festivali va Nara Bonsai festivali kabi keng ko'lamli gullar festivallari bo'lib o'tadi. Modachilar Parij va Milan moda festivallariga tashrif buyurishlari mumkin.

Gastronomik festivallar haqiqiy gurmanlar jannatidir. Fransuz festivallari asosan sharob bilan bog'liq. Ammo ulardan tashqari, Ispaniyada Dengiz mahsulotlari festivali, Italiyada Baliq festivali va boshqa oshpazlik asarlariga bag'ishlangan tadbirlar mavjud. Milliy bayramlar sharafiga yoki shunchaki davlat festivallariga, masalan, Germaniyadagi "Reyndagi chiroqlar" yoki Ispaniyadagi "Bull Race" festivallariga alohida e'tibor beriladi.

Olimpiya o'yinlari, turli avtopoygalar, velosiped poygalari, futbol va boshqa musobaqalar kabi sport tadbirlari bir xil darajada mashhur.

O'zbekistoda ham an'anaviy tarzda o'tadigan festivallr o'tkazilib, ular dunyo miqyosi darajasiga ko'tarilgan.Ulardan Sharq taronalari,Modalar xaftaligi,Jizzaxda o'tadigan folklorlar festivallari, Namangan gullar festivallari.

7.6. Diniy turizm ob'ektlari.

Diniy maqsadlarda sayohat qilayotgan sayyoh-bu muqaddas joylar va din markazlarini ziyorat qilish uchun olti oydan ko'p bo'lmagan muddatga doimiy yashash joyidan tashqarida bo'lgan odamlardir. Diniy turizm deganda-xizmat ko'rsatish va odatdagi muhitdan tashqari muqaddas joylar va diniy markazlarga sayohat qilayotgan sayyohlarning ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liq faoliyat tushuniladi.

Diniy turizm ikki asosiy turga bo'linadi:

- ziyorat turizmi;
- ekskursiya va ta'limga yo'naltirilgan diniy turizm.

Ziyorat turizmida ma'naviy ziyorat turizmi ajralib turadi.

Ziyorat turizmi-bu turli xil konfessiyalar vakillari tomonidan ziyorat maqsadlarida sayohatlarning uyg'unligidan iborat. Ziyorat-bu imonlilarning muqaddas joylarga sajda qilish istagidir.

Hajga borishning sabablari orasida quyidagilar mavjud:

- ruhiy va jismoniy kasalliklardan davolanish istagi;
- qarindoshlar va do'stlar uchun ibodat qilish;
- inoyatni topish;
- xudojo'y ishlarni bajarish;
- gunohlarni kechirilishini so'rash;
- yuqoridan yuborilgan ne'matlar uchun minnatdorchilik bildirish;
- e'tiqodga sodiqligini ko'rsatish;
- imon nomi bilan zohidlikka intilish;
- hayotning ma'nosini topish.

Haj ziyoratida insonning haqiqatga bo'lgan munosabati taxmin qilinadi. Haj ziyoratining g'oyasi maxsus qiyinchiliklar sharoitida harakatlarni, o'z ixtiyori bilan ushbu sharoitda bo'lish majburiyatini olganligini anglatadi. Bu insonning abadiy ma'naviy qadriyatlar uchun vaqtinchalik moddiy qadriyatlarni qurbon qilishga tayyorligini anglatadi. Hinduizm, pravoslavlik va katoliklikda diniy ziyoratlari rivojlangan. Odamlar odatdagi yashash muhitidagi marosimlar ularga yetarli bo'lmaganda, hajga borishadi.

Diniy turizm sanoatining ajralmas qismidir. Diniy turizm sohasida to'rtta segment mavjud:

- Turistlarni joylashtirish korxonalari (mehmonxonalar, kempinglar, yotoqxonalar, kameralar);
- Umumiy ovqatlanish korxonalari;
- Transport;
- Diniy saytlar.

Diniy ob'ektlarga inson tomonidan qurilgan turli xil ibodat joylari, tabiiy ob'ektlar (muqaddas buloqlar va boshqalar), shuningdek kichik ibodat ob'ektlari (ibodatxonalar, qurbongohlar va boshqalar) kiradi.

Turizm sohasida kult va diniy markazlar ajralib turadi.

Kult markazi ma'lum bir e'tirof vakillari uchun katta ahamiyatga ega; ko'plab ziyoratchilarni yig'adigan tadbirlarni o'tkazadi, chunki odatda bunday joylarda bir vaqtlar azizlar yashagan yoki mo'jizaviy belgi bo'lgan ma'bud mavjud yoki ba'zi diniy hodisalar sodir bo'lgan bo'ladi.

Diniy markaz bu kengroq tushuncha bo'lib, diniy markazda, ibodat qilish ob'ektidan tashqari, turli xil ta'lim muassasalari va ma'muriy organlar mavjud.

Diniy turizm sohasida diniy markazlar mavjud. Kult markazi-bu ma'lum bir konfessiya vakillari uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan joy, bu yerda ko'plab ziyoratchilarni yig'adigan diniy va boshqa tadbirlar o'tkaziladi. Bunday joylarda odatda mo'jizaviy belgi bo'lgan ma'bud mavjud yoki ilgari taniqli avliyo, ruhiy ustoz, zohid bo'lgan yoki tarixiy diniy voqealar bo'lgan bo'ladi. Diniy markaz, ibodat qilish ob'ektidan tashqari, ta'lim muassasalarini va yoki diniy tashkilotlarning ma'muriy organlarini ham o'z ichiga oladi. Barcha dinlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ushbu tushunchalarga aniq ta'rif berilmadi. Kult markazi va diniy markazning ta'rifi faqat diniy hayot masalalarini umumlashtirish uchun mos keladi.

Diniy sayyohlarni jalb qilish ob'ektlari-din markazlaridir. Safarlar yilning ma'lum vaqtlarida bo'lib o'tadigan diniy marosimlar bilan bog'liq.

Diniy e'tiqodlariga qarab, diniy sayyohlar o'z yo'nalishlarini tanlaydilar.

Ziyoratgoxlarda ziyorat amallarini bajaradilar, ma'naviy, ruxiy taskin topadilar. Aslida diniy turizmni maqsadi ham shundan iborat.

Dunyo diniy turizm markazlari.

Dunyo diniy turizm markazlarining har biri sayyoramizning turli joylarida tarqalgan bo'lib, diniy turizmning o'ziga xos xususiyatlariga, o'z marshrutlari va ziyoratgohlariga ega. Tarixi ming yilliklarga borib taqaladigan shaharlar deb hisoblash mumkin-islom dini tarafdorlari Makka va Madina shaharlarida Al-Haram masjidini va Ka' bani tavof qilish uchun haj qiladilar. Payg'ambarning har bir sodiq izdoshi hayotida kamida bir marta bo'lsa xam ushbu muqaddas joylarni ziyorat qilishi kerak. Musulmonlar orasida diniy turizmning o'ziga xos xususiyati shundaki, Qurbon hayitidan oldin ziyoratgohlarni ziyorat qilish zarur. Diniy tadbir arafasida 10 kun davomida musulmonlar Qur'onda belgilangan barcha marosimlarni bajaradilar.

Yaxudiylar-zamonaviy Isroil hududida joylashgan Quddus shaxrini ziyorat qilishga boradilar. Ushbu qadimiy shaharni bir necha jahon dinlari-nasroniylik, yahudiylilik va islom dini beshigi deb hisoblash mumkin. Bu yerda ko'plab diqqatga sazovor joylar jamlangan bo'lib, ular yuz minglab ziyoratchilar uchun ziyoratgohlar tomonidan namoyish etilgan.

Xristian olamining vakillari Quddusga Injil voqealari-Masihning Xochga mixlanishi va qayta tirilishi bilan bog'liq joylarni ziyorat qilish uchun kelishadi. Biroq, bunga qo'shimcha ravishda, sayyohlar nasroniylarning muqaddas joylari bo'lgan boshqa qadimiy yodgorliklarga ekskursiyalar o'tkazadilar.

Quddusdagi musulmonlarning diqqat markazida bo'lgan sakkiz burchak shaklidagi Rok-masjid gumbazi mavjud. Afsonalarga ko'ra, bu yerda payg'ambar izlarini qoldirgan va qadimiy qurilish ustunlaridan birida uning soqolidan sochlar bor.

Yevropa diniy turizmi xristian katoliklari bilan mashhur. Qoida tariqasida, ular Yevropa shaharlarida O'rta asrlardan beri saqlanib qolgan Gothic sobori go'zalligiga qoyil qolish uchun haj safarlariga borishadi. Biroq, katolik dinining markazi-Rim Vatikanidir.

Markaziy va Sharqiy Yevropaning pravoslav dindorlari Rossiyaning muqaddas joylariga (Divevo, Suzdal, Vladimir, Moskva, Solovki oroli), Ukraina (Kiev-Pechersk Lavra), Bolgariya (Veliko Tarnovo), Gresiya (Athos), Serbiya (Vvedenskiy monastiri) va

- Turistlarni joylashtirish korxonalari (mehmonxonalar, kempinglar, yotoqxonalar, kameralar);
- Umumiy ovqatlanish korxonalari;
- Transport;
- Diniy saytlar.

Diniy ob'ektlarga inson tomonidan qurilgan turli xil ibodat joylari, tabiiy ob'ektlar (muqaddas buloqlar va boshqalar), shuningdek kichik ibodat ob'ektlari (ibodatxonalar, qurbongohlar va boshqalar) kiradi.

Turizm sohasida kult va diniy markazlar ajralib turadi.

Kult markazi ma'lum bir e'tirof vakillari uchun katta ahamiyatga ega; ko'plab ziyoratchilarni yig'adigan tadbirlarni o'tkazadi, chunki odatda bunday joylarda bir vaqtlar azizlar yashagan yoki mo'jizaviy belgi bo'lgan ma'bud mavjud yoki ba'zi diniy hodisalar sodir bo'lgan bo'ladi.

Diniy markaz bu kengroq tushuncha bo'lib, diniy markazda, ibodat qilish ob'ektidan tashqari, turli xil ta'lim muassasalari va ma'muriy organlar mavjud.

Diniy turizm sohasida diniy markazlar mavjud. Kult markazi-bu ma'lum bir konfessiya vakillari uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan joy, bu yerda ko'plab ziyoratchilarni yig'adigan diniy va boshqa tadbirlar o'tkaziladi. Bunday joylarda odatda mo'jizaviy belgi bo'lgan ma'bud mavjud yoki ilgari taniqli avliyo, ruhiy ustoz, zohid bo'lgan yoki tarixiy diniy voqealar bo'lgan bo'ladi. Diniy markaz, ibodat qilish ob'ektidan tashqari, ta'lim muassasalarini va yoki diniy tashkilotlarning ma'muriy organlarini ham o'z ichiga oladi. Barcha dinlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ushbu tushunchalarga aniq ta'rif berilmadi. Kult markazi va diniy markazning ta'rifi faqat diniy hayot masalalarini umumlashtirish uchun mos keladi.

Diniy sayyohlarni jalb qilish ob'ektlari-din markazlaridir. Safarlar yilning ma'lum vaqtlarida bo'lib o'tadigan diniy marosimlar bilan bog'liq.

Diniy e'tiqodlariga qarab, diniy sayyohlar o'z yo'nalishlarini tanlaydilar.

Ziyoratgoxlarda ziyorat amallarini bajaradilar, ma'naviy, ruxiy taskin topadilar. Aslida diniy turizmni maqsadi ham shundan iborat.

Dunyo diniy turizm markazlari.

Dunyo diniy turizm markazlarining har biri sayyoramizning turli joylarida tarqalgan bo'lib, diniy turizmning o'ziga xos xususiyatlariga, o'z marshrutlari va ziyoratgohlariga ega. Tarixi ming yilliklarga borib taqaladigan shaharlar deb hisoblash mumkin-islom dini tarafdorlari Makka va Madina shaharlarida Al-Haram masjidini va Ka'bani tavof qilish uchun haj qiladilar. Payg'ambarning har bir sodiq izdoshi hayotida kamida bir marta bo'lsa xam ushbu muqaddas joylarni ziyorat qilishi kerak. Musulmonlar orasida diniy turizmning o'ziga xos xususiyati shundaki, Qurbon hayitidan oldin ziyoratgohlarni ziyorat qilish zarur. Diniy tadbir arafasida 10 kun davomida musulmonlar Qur'onda belgilangan barcha marosimlarni bajaradilar.

Yaxudiyalar-zamonaviy Isroil hududida joylashgan Quddus shaxrini ziyorat qilishga boradilar. Ushbu qadimiy shaharni bir necha jahon dinlari-nasroniylik, yahudiylik va islom dini beshigi deb hisoblash mumkin. Bu yerda ko'plab diqqatga sazovor joylar jamlangan bo'lib, ular yuz minglab ziyoratchilar uchun ziyoratgohlar tomonidan namoyish etilgan.

Xristian olamining vakillari Quddusga Injil voqealari-Masihning Xochga mixlanishi va qayta tirilishi bilan bog'liq joylarni ziyorat qilish uchun kelishadi. Biroq, bunga qo'shimcha ravishda, sayyohlar nasroniylarning muqaddas joylari bo'lgan boshqa qadimiy yodgorliklarga ekskursiyalar o'tkazadilar.

Quddusdagi musulmonlarning diqqat markazida bo'lgan sakkiz burchak shaklidagi Rok-masjid gumbazi mavjud. Afsonalarga ko'ra, bu yerda payg'ambar izlarini qoldirgan va qadimiy qurilish ustunlaridan birida uning soqolidan sochlar bor.

Yevropa diniy turizmi xristian katoliklari bilan mashhur. Qoida tariqasida, ular Yevropa shaharlarida O'rta asrlardan beri saqlanib qolgan Gothic sobori go'zalligiga qoyil qolish uchun haj safarlariga borishadi. Biroq, katolik dinining markazi-Rim Vatikanidir.

Markaziy va Sharqiy Yevropaning pravoslav dindorlari Rossiyaning muqaddas joylariga (Divevo, Suzdal, Vladimir, Moskva, Solovki oroli), Ukraina (Kiev-Pechersk Lavra), Bolgariya (Veliko Tarnovo), Gresiya (Athos), Serbiya (Vvedenskiy monastiri) va

Chernogoriya (Cetinsky monastiri)ga sayohat qilishadi. Buddizmning asosiy markazlari – Lumbini (Nepal), Kushinagar, Sarnat (Hindiston), Lxas (Tibet), Nara (Yaponiya) va Shri-Lankadir.

So'nggi yillarda buddistlar orasida Yevropadagi eng yirik ma'bud majmuasiga, Qalmoqiya (Rossiya) ga tashrif buyurish an'anasi paydo bo'ldi.

O'zbekiston xududida ham qadimiy ziyoratgohlar ko'p: ulardan Samarqand yaqinidagi Al-Buxoriy ziyoratgohi nafaqat mamlakatimizda, balki butun dunyo musulmonlarining ziyoratgohi hamdir. Ziyorat turizmini rivojlantirib, ommalashtirish va targ'ib qilish maqsadida, indonez, bengal, malay, turk, arab, xind, urdu, pushtu va xorijiy tillarda "Imom Buxoriy" ziyorat turizmi yo'ldosh telekanalini tashkil qilish hamda xorijiy mamlakatlarda uning muxbirlari faoliyat olib borilishi va Imom Abu Mansur Moturidiy yodgorlik majmuasini ziyoratgohga aylantirish ko'zda tutilgan. Ziyoratchi sayyohlar Toshkentdagi Xasti Imom masjidiga dunyodagi eng qadimiy Xalifa Usmon Zunnurangni qo'lyozma Qur'on namunasini ko'rishga va Zangi-Ota qabrlarini ziyorat qilishga keladilar.

TESTLAR

1. Sayyohlarning mamlakatga yoki mazkur hududga doimiy kelishi nima deb yuritiladi?
 - A) sayyohlarning umumiy soni
 - B) sayyohlik oqimi
 - C) transit turist
 - D) turizm reytingi
2. Sayyohlik xizmati nimalarga bog'liq deb o'ylaysiz?
 - A) mavsumiylik
 - B) vaqt
 - V) fazo
 - G) B va V
3. Turizm sohasida dunyo aholisining necha foizi band?
 - A) 60
 - B) 75
 - V) 89
 - G) 37
4. Ko'rinmas import nima deb hisoblaysiz?
 - A) sayyohlar
 - B) iqtisod
 - V) turizm
 - G) to'g'ri javob yo'q
5. Turistik firmaning Internet bilan bog'liq vazifasini keltiring?
 - A) turistlarni ovqatlantirish
 - B) turistlarni tashish
 - V) turistlarni mehmonxonalarga joylashtirish
 - G) o'z xizmatlarini onlayn rejimda sotish

6. Turizm geografiyasining obektini belgilang?

- A) ijtimoiy madaniy muhit makoni
- B) sayyohlik markazlari
- V) mintaqalar
- G) tabiiy sharoitlar

7. Geografiya fani tarkibida nechta fan bo'lgan murakkab sohadir?

- A) 1
- B) 3
- V) 5
- G) 2

8. Aholining demografik , iqtisodiy va ijtimoiy holati evolutsiyasi to'g'risida bilimlarni mujassamlashtirgan fan qaysi?

- A) mintaqaviy geografiya
- B) fizik geografiya
- V) demografiya
- G) rekreatsion geografiya

9. Turizmni rivojlantirish uchun poydevor bo'lib xizmat qiluvchi tabiiy resurslar to'g'risidagi ma'lumotlarni qaysi yo'nalish o'z tarkibiga oladi?

- A) mintaqaviy geografiya
- B) demografiya
- V) rekreatsion geografiya
- G) fizik geografiya

10. Turistik rayonlashtirishni rivojlantirish fanning...

- A) predmeti
- B) vazifasi
- V) obekti
- G) subekti

11. Turizm rivojiga ta'sir etuvchi asosiy omillar necha guruhga bo'linadi?

- A) 1
- B) 3
- V) 5
- G) 2

12. Demokratik erkinliklar qurilishi, qurilish sektorining tashabbusi bilan paydo bo'lgan umumiy totalitar tipdagi davlatlar barpo qilingan aralashuv davlatning qaysi toifasiga mansub?

- A) to'liq
- B) qisman
- V) bevosita
- G) bilvosita

13. Yosh, bandlik, pensiya Yoshi qanday omillar turiga mansub?

- A) moliyaviy
- B) moddiy-texnik
- V) ijtimoiy
- G) to'g'ri javob yo'q

14. Mintaqada turizmni rivojlantirishning asosiy ko'rsatkichlari dinamikasini yaxshilash...?

- A) asosiy mezon
- B) asosiy ko'rsatkich
- V) dastur tarkibi
- G) monitoring tizimi

15. Hududlarda turizmni rivojlantirishning asosiy tendensiyalari va muammolarini tahlil qilish—...

- A) asosiy mezon
- B) asosiy ko'rsatkich
- V) dastur tarkibi
- G) monitoring vazifasi

16. XX asrning o'rtalarida qishloq turizmini rivojlantirishning davlat dasturini ishlab chiqqan davlat qaysi qatorda to'g'ri ko'rsatilgan?

- A) Fransiya
- B) Britaniya
- V) Avstraliya
- G) Germaniya

17. Hozirgi paytda O'zbekistonda qishloq turizmini rivojlantirishda qanday chora-tadbirlar ishlab chiqilishi kerak?

- A) strategik reja ishlab chiqilishi kerak
- B) turistik siyosat olib borish kerak
- V) joriy dasturlar ishlab chiqilishi kerak
- G) konsepsiya ishlab chiqilishi kerak

18. Italiya davlatida qishloq turizmi qanday nomlanadi?

- A) dehqon turizmi
- B) qishloq turizmi
- V) agro turizmi
- G) yashil turizm

19. Butunjahon turizm tashkiloti qachon tuzilgan?

- A) 1975-yil
- B) 1985-yil
- V) 1977-yil
- G) 1989-yil

20. Davlatning turizm sohasidagi siyosati deganda nimani tushunasiz?

- A) bu turizm industriyasini va turizm bozori sub'ektlarini (turoperatorlar va turagentlar) rivojlantirish, fuqarolarga turizm xizmat ko'rsatish shakllarini takomillashtirish hamda shu asosda siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy salohiyatini mustahkamlash bo'yicha davlat faoliyatidan iborat
- B) turizm bozorini tahlil qilib, yangi tovar va xizmatlarni taklif qilishda turfirmalar faoliyatida o'z nazoratni olib boradi

V) mehmonxonalar va shunga o'xshash joylashtirish vositalarining faoliyatini tahlil qilib, nazorat qiladi

G) turistik resurslar, tarixiy obidalar va turistik xududlar bo'yicha yangi turistik marshrutlar tuzishni nazorat qiladi.

21. Turizm strategiyasi nima?

A) turizmni rivojlantirish va qayta tashkillashtirish sohasidagi davlat faoliyatini belgilaydi. Bu faoliyat avvalo amalga oshirish uchun vaqt va kattagina moliyaviy resurslarni talab etuvchi maqsadli dasturlar va rivojlanishning umumiy konsepsiyasini ishlab chiqishga qaratilgan.

B) ma'lum maqsadga erishish usuli bo'lib, tanlangan xatti-harakatlar yo'li tushuniladi.

V) turizm industriyasiga investisiyalar kiritish uchun qulay sharoitlarni yaratadi

G) O'zbekiston Respublikasi hududida turizm faoliyati bilan shug'ullanuvchi va O'zbekiston Respublikasi hududida turizm bilan shug'ullanish uchun chet el fuqarolarini jalb etuvchi turoperator va turagentlarga imtiyozli kreditlar taqdim etish, soliq va bojxona imtiyozlarini beradi

22. Sertifikatlashning nechta turi mavjud?

A) 2 ta

B) 1 ta

V) 3 ta

G) cheksiz

23. Turistlar joylashtirilgan joylarda tabiatning favquloddagi hodisalari (suv toshqini, qor ko'chishi, ob-havoning keskin o'zgarishi va hokazolar) dan kelib chiqadigan xavflar qaysi omil tarkibiga kiradi?

A) kutilmagan omillar

B) zararsiz omillar

V) biologik omillar

G) zararli omillar

24. Tur qatnashchilariga turistik xizmatlar ko'rsatish shartnomasi doirasida ekskursiya-axborot, tashkiliy yo'sindagi xizmatlar va malakali yordam ko'rsatuvchi jismoniy shaxslar kimlar?

- A) gidlar
- B) turoperatorlar
- V) turagentlar
- G) administratorlar

25. Ziyorat uchun borish qaysi turizmga kiradi?

- A) diniy
- B) tarixiy
- V) sog'lomlashtirish
- G) madaniy

26. Tabiiy resurslar kelib chiqishiga ko'ra quyidagicha guruhlanadi:

- A) tabiiy, biologik – tirik tabiat, energoinformatsiyali
- B) tugaydigan tabiiy resurslar va tugamaydigan tabiiy resurslar
- V) mineral suvlar, botqoqlar, tuzlar
- G) tugaydigan tabiiy resurslar va biologik – tirik tabiat

27. Resurslarning davomiylik darajasiga ko'ra quyidagicha guruhlanadi:

- A) tugaydigan tabiiy resurslar va tugamaydigan tabiiy resurslar
- B) tabiiy, biologik – tirik tabiat, energoinformatsiyali
- V) mineral suvlar, botqoqlar, tuzlar
- G) tugaydigan tabiiy resurslar va biologik – tirik tabiat

28. Turistik axborot resurslari

- A) turistlarga beriladigan ma'lum hudud, ob'ekt to'g'risidagi ma'lumotlar majmuasi
- B) tugaydigan tabiiy resurslar va biologik – tirik tabiat
- V) tugaydigan tabiiy resurslar va tugamaydigan tabiiy resurslar
- G) inson tomonidan yaratilgan turistik resurslar

29. Tegishli xududning tabiiy-iqlim, sog'lomlashtirish, tarixiy-madaniy, ma'rifiy va ijtimoiy-maishiy ob'ektlari majmui qanday ataladi?

- A) turistik resurslar
- B) turistik industriya
- V) turistik sarmoya
- G) turistik mahsulotlar

30. XX asrga kelib turizm jadal sur'atlarda rivojlandi hamda ushbu asr nima deb nom oldi

- A) «XX asr fenomeni» nomini oldi
- B) «XXI asr fenomeni» nomini oldi
- V) texnologiyalarning rivojlanish davri
- G) jamiyat munosabatlarining yuksalishi davri

31. Sayohatchi bu-

- A) birinchi navbatda kasb hisoblanadi
- B) dam olish hisoblanadi
- V) ta'lim olish hisoblanadi
- G) ish yuzasidan safarga chiqish hisoblanadi

32. Turizmni tasniflashda geografik va turistik talab yo'nalishi bo'yicha belgilariga nimalar kiradi?

- A) milliy, xalqaro, hududiy (mintaqaviy), ichki, kiruvchi
- B) tarixiy obidalar turizmi, arxeologik turizm, rekreatsion turizm,
- V) sog'lomlashtiruvchi dam olish, malakaviy ish turizmi
- G) ijtimoiy turizm, tijoriy turizm yayov, aviatransport, dengiz transporti, daryo transporti, avto transport, temir yo'l transporti

33. Turizmni tasniflashda maqsadlar bo'yicha belgilashga nimalar kiradi?

- A) tarixiy obidalar turizmi, arxeologik turizm, rekreatsion turizm,
- B) sog'lomlashtiruvchi dam olish, malakaviy ish turizmi
- V) milliy, xalqaro, hududiy (mintaqaviy), ichki, kiruvchi ijtimoiy turizm, tijoriy turizm

G) yayov, aviatransport, dengiz transporti, daryo transporti, avto transport, temir yo'l transporti

34. Turizmni tasniflashda harakatlanish usuli bo'yicha belgilariga nimalar kiradi?

A) yayov, aviatransport, dengiz transporti, daryo transporti, avto transport, temir yo'l transporti

B) tarixiy obidalar turizmi, arxeologik turizm, rekreatsion turizm, V) sog'lomlashtiruvchi dam olish, malakaviy ish turizmi ijtimoiy turizm, tijoriy turizm

G) milliy, xalqaro, hududiy (mintaqaviy), ichki, kiruvchi

35. Turizmni tasniflashda tashkiliy shakllari bo'yicha bo'yicha belgilariga nimalar kiradi?

A) tashkil etilgan, tashkil etilmagan tarixiy obidalar turizmi, arxeologik turizm, rekreatsion turizm

B) sog'lomlashtiruvchi dam olish

V) malakaviy ish turizmi ijtimoiy turizm, tijoriy turizm

G) yayov, aviatransport, dengiz transporti, daryo transporti, avto transport, temir yo'l transporti

36. Sayohat tushunchasiga to'g'ri ta'rif berilgan qatorni belgilang.

A) fuqoralarning ma'lum biror vaqt davomida qanday maqsadligidan qat'iy nazar boshqa joyga borishi

B) uzog'i bilan bir yil muddatga jo'nab ketishi

V) uzog'i bilan olti oyga jo'nab ketishi

G) aniq maqsadli va tashkillashtirilgan faoliyat

37. Turizm sohasining iste'molchilari kimlar?

A) turistlar

B) xizmatchilar

V) turagentlar

G) oshpazlar

38. Ilk sayohatchilarni toping
- A) savdogarlar, ziyoratchilar
 - B) ko'chmanchilar
 - V) chorvadorlar
 - G) ishchilar
39. Tabiiy turistik resurslar kelib chiqishiga ko'ra qanday guruhlanadi?
- A) tabiiy (geologik, iqlimiy, gidrologik, termal suvlar)
 - B) mineral suvlar
 - V) botqoqlar
 - G) tuzlar
40. Xalqaro turizmga ta'rif qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?
- A) shaxsning turistik maqsadlarda doimiy yashaydigan mamlakatidan tashqariga sayohati
 - B) vaqtinchalik bo'ladigan mamlakatda sayohatchilarni sayyohlik resurslari bilan tanishtirish maqsadidagi faoliyatni tashkillashtirish bo'lib, bunda joylashtirish yuzasidan xizmat ko'rsatish nazarda tutilmaydi
 - V) o'z davlati chegarasi doirasida doimiy yashovchi fuqarolarni vaqtinchalik tashrif buyuruvchi joyda (to'lanadigan faoliyatsiz) turistik maqsadlarda sayohat qilishga aytiladi
 - G) vaqtinchalik kelgan joyida faoliyati to'lanmaydigan, doimiy yashaydigan mamlakat chegarasidan tashqariga turistik maqsadlarda safar qilish
41. Ijtimoiy turizm-bu?
- A) davlat tomonidan ijtimoiy ehtiyojlarga ajratiladigan mablag'lar hisobidan sayohat qilish hisoblanadi
 - B) xorijga tashrifning asosiy maqsadi bo'lib, olib yana qayta sotish uchun xalq iste'moli tovarlarini harid qilish hisoblanadi
 - V) o'ziga xos tarzda dam olishni bir turi bo'lib, turistlarni nafaqat ular uchun jalb qiluvchi joylar bilan ta'minlash, balki g'alati, g'ayritabiiy faoliyat turi bilan shug'ullanishga jalb qiladi

G) turizmning mazkur turi qarindoshlarinikiga, tug'ilgan joylarga va yaqinlarinikiga tashrif buyurish.

42. Turistik resurslarga to'g'ri ta'rif berilgan qatorni belgilang.

A) tabiiy, tarixiy, ijtimoiy-madaniy va boshqa ob'ektlarga turistlarni qiziqtiradigan, insonning jismoniy, ruhiy va aqliy kuchini tiklashi va rivojlanishi ehtiyojlarini qondirishga qodir ob'ektlarga aytiladi

B) inson tomonidan yaratilgan noyob, tarixiy va arxitektura yodgorliklari majmuasi

V) insonlarning hayoti, urf-odati va milliy bayramlarining namoyish bilan bog'liq resurslar

G) inson tomonidan yaratilgan noyob asarlardan turizm maqsadida foydalanish

43. Aholining demografik va iqtisodiy-ijtimoiy maqomining evolyusiyasi to'g'risidagi bilim bu-

A) Sayyohlik

B) Rekreatsiya

V) Demografiya

G) Turizm

44. Dunyoning turli hududlaridagi iqtisodiy resustlar to'g'risidagi bilim bu...

A) iqtisodiy geografiya

B) tabiiy resurslar

V) tarixiy geografiya

G) ijtimoiy geografiya

45. Rekreatsiya geografiyasi bu...

A) aholining dam olish uchun foydalanish mumkin bo'lgan tabiiy resurslar to'g'risidagi bilim

B) iqlim, sog'liqni saqlash va boshqalar to'g'risidagi bilim

V) yer qit'asi va mintaqalarining xo'jaligi haqidagi bilimlar

G) yer, iqlim, axoli haqidagi bilimlar

46. Turizmda faqat bitta xizmat iste'molchisi bor bu...

- A) Sayyoh
- B) Turist
- V) ishchi
- G) xizmat ko'rsatuvchi

47. Sayyohlarning mamlakatga yoki mazkur hududga doimiy kelishi...

- A) xalqaro turizm
- B) sayyohlik hajmi
- V) sayyohlik oqimi
- G) ichki turizm

48. Turizm iqtisodiyoti qaysi tildan olingan?

- A) lotincha
- B) yunoncha
- V) inglizcha
- G) turkcha

49. Turizm xizmat ko'rsatishi rivojlangan sayyohlik bozoridagi savdo hajmini necha foizini tashkil etadi

- A) 80%
- B) 70%
- V) 50%
- G) 10%

50. Sayyohlik mahsuloti nechta tartiblarni o'z ichiga oladi...

- A) 1
- B) 4
- V) 3
- G) 7

Nazariy savollar.

1. Turizmni alohida tarmoqga kiritish uchun uning qanday xususiyatlari bo'lishi kerak?
2. Tadbirlar turizmining turlarini sanab berin?
3. Mehmondorchilik xizmatiga qanday tarmoqlar kiritiladi?
4. Turizm geografiyasi bilan qanday ijtimoiy fanlar chambarchas bog'liq?
5. Demografiya bu...?
6. Turizm geografiyasining asosiy vazifalari nimalardan iborat?
7. Monitoring vazifasiga nimalar kiradi?
8. Mahalliy aholining tashrif buyuruvchilarga munosabati qanday?
9. Tabiiy turizm va rekreatsiya resurslari va sharoitlari bu...?
10. Rekreatsiya geografiyasi nima?
11. Osiyo Tinch okeani iqtisodiy rivojlanishi nimasi bilan farq qiladi?
12. Dunyodagi qaysi tibbiy turistik markazlarni bilasiz?
13. Rekreatsiya geografiyasining aspekti deganda nimani tushunasiz?
14. Turkiyaning dam olish zonalarini aytib bering.
15. Jahon turizm statistikasida 6 ta yirik sayyohlik mintaqalarini sanab bering.

GLOSSARIY

Aglomeratsiya- Mintaqaviy dam olish-bu ko'p sonli aralash turar-joylar va katta hududlarga ega bo'lgan yirik sayyohlik markaziga asoslangan turizmning alohida turi.

Agroparklar-Qishloq xo'jaligi ishlaridan iborat maxsus attraksionlar, sayyohlarga namoyish.

Akvaparklar-Qayiqda suzish uchun jozibali hudud, suv zonasi maxsus ekologik va landshaft tadqiqotlari uchun moslangan.

Anomaliya-Normadan oshib ketish.

Antropogen yuk-Tashqi (ascsan antropogen) yuklarning ta'sirida tabiiy komplekslar ko'rinishidagi o'zgarishlar.

Atmosfera -(Yunon atmosferasi, spera-balon) Yer po'sti.

Atrof-muhit xavfsizligi-Tabiiy va antropogen kuchlar ta'sirida tabiiy hududdagi tabiiy muhitdagi o'ta noqulay o'zgarishlar.

Biosfera-Tirik organizmlar yashaydigan yer qobig'i.

Bozor segmentatsiyasi-Iste'molchilarni ehtiyojlari, imkoniyatlari yoki xulq-atvoriga qarab guruhlash jarayoni.

Demografiya-aholi va uning rivojlanish qonuniyatlari to'g'risidagi fan; aholi sonining ko'rsatkichlari, uning o'zgarishi, tarqalishi va boshqalar.

Dinamik-jadal, siyosiy, ijtimoiy-demografik, moliyaviy-iqtisodiy, moddiy-texnik omildir.

Ekologik tizim-Bu tirik organizmlar va ularning yashash muhiti, tirik organizmlar bir-biri bilan va atrof-muhit bilan o'zaro aloqada bo'lgan hayot tarzidir.

Ekologik turizm-Tabiiy hududlar orqali mas'uliyatli sayohat natijasida tabiatni muhofaza qilishni ta'minlaydi va hudud aholisi hayotini yaxshilaydi.

Ekologik turizmni boshqarish-Ekoturizmni tashkil etish va boshqarish.

Ekologiya-Yunoncha-oykos-uy va logos-ko'rsatma.

Ekoturizm-Ekologik turizm.

Ekoturizm marshruti-Ekologik joylarga sayyohlik sayohati dasturi (tabiiy resurslar).

Ekskursiya marshruti -Turistlarni turizmni amalga oshirish ishlari uchun olib borilgan yo'nalish.

Geografik joylashuv omili -uning barcha navlarida paydo bo'ladi: tabiiy va rekreatsion resurslar majmui bog'liq bo'lgan fizik-geografik joylashuvi; iqtisodiy va geografik joylashuvi, ayniqsa asosiy turistik bozorlarga nisbatan; transport-geografik pozitsiyasi, qulayligi sayyohlar uchun nihoyatda jozibali, geosiyosiy mavqei, chunki xalqaro keskinlik o'choqlariga yaqinligi va bundan tashqari harbiy mojarolar sayyohlar uchun deyarli asosiy "to'xtatuvchi" sababdir.

Geografik qobiq-bu Yerning murakkab tashqi qobig'i, geografiyadagi global va tizimli tushunchalardan biridir. Genetika va funksional jihatdan Yerning ajralmas qobig'i bo'lib, u atmosfera sharlarining pastki qatlamlarini, yer qobig'ining yuqori qatlamlarini, gidrosfera va biosferani qamrab oladi.

Geografik xaritalar-mazmuni, masshtabi, maqsadi va hududiy xususiyatlariga qarab tasniflanadi. Tarkibiga ko'ra barcha xaritalar umumiy geografik va tematik bo'linadi.

Gidrosfera-Yunoncha gidros-sua va epariya-qobiq, to'p.

Global-Sayyora, dunyo, koinot.

Ibtido-Birinchi ko'rinish.

Ijtimoiy-demografik omillar-yoshi, bandligi, yolg'iz odamlarning borligi, farzandsiz juftliklar, turmushga intilish tendensiyalari, pensiya yoshi, sayyohlarning ijtimoiy tarkibining kengayishi, ma'lumot darajasi, madaniyati, aholining estetik talablari, pullik ta'tilning davomiyligi, jamiyatdagi moddiy va ma'naviy ehtiyojlarning nisbati, urbanizatsiya va boshqalar.

Iqtisodiy geografiya-bu jamiyat iqtisodiy hayotini hududiy tashkil etish haqidagi ijtimoiy-geografik fan.

Jismoniy geografiya-bu jamiyatning hududiy taqsimlanishini, tabiatni oqilona boshqarish va geografik prognozni ilmiy asoslash maqsadida geografik konvert va uning tarkibiy qismlari-tabiiy-hududiy komplekslar va ularning tarkibiy qismlarining tuzilishini, dinamikasini va ishlashini o'rganadigan fanlar tizimidir.

Kartografiya-bu ob'ektlar, tabiat va jamiyatning fazoviy joylashishini, birlashishini va o'zaro aloqalarini o'rganish,

modellashirish va namoyish qilish haqidagi fan. Keng ma'noda kartografiya texnologiya va ishlab chiqarish faoliyatini o'z ichiga oladi.

Landshaft-Geologik yerlar, relef, tuproq, flora, hayvonot dunyosi, trakt, trakt, yer osti rejimining bir xilligi bilan ajralib turadi.

Lisenziya-Turistik faoliyatni amalga oshirish huquqini tasdiqlovchi maxsus ruxsatnoma.

Makromintaqalar-bu tabiiy resurslarning kombinatsiyasi va konsentratsiyasiga, iqtisodiy shakllanishning tarixiy omillariga va aholining hududiy taqsimlanishiga qarab ishlab chiqaruvchi kuchlarni rivojlantirish uchun xarakterli tabiiy va iqtisodiy sharoitlarga ega bo'lgan mamlakatning yirik iqtisodiy zonalari.

Mamlakat geografiyasi-Yer qit'alari va mintaqalari iqtisodiyoti to'g'risida bilim.

Maxsus siyosat-davlatning turizmga nisbatan maxsus siyosati ma'muriy organlar orqali turizm faoliyati, rejalashtirish, reklama qilish va turizmni boshqarish normalarini belgilashda namoyon bo'ladi.

Moddiy-texnik omillar-turistik sanoat bazasi-turar joy, ovqatlanish, transport, dam olish, savdo va hokazolarning holati va imkoniyatlarini tavsiflaydi.

Moliyaviy-iqtisodiy omillar-yoshi, bandli-bu mamlakatdagi iqtisodiy vaziyat, moliyaviy barqarorlik, aholining daromad darajasi, jamiyat tomonidan sayohat xarajatlari uchun ajratiladigan mablag'larning ulushi, tovarlarning narxi va boshqalar.

Monitoring-Monitoring tizimi va nazorat qilish.

Monitoring algoritmi-Monitoring vazifasi mintaqalarda turizmni rivojlantirishning asosiy tendensiyalari va muammolarini tahlil qilishdir.

Mustamlaka-odamlar tomonidan yerning yangi hududlarini joylashtirish va rivojlantirish jarayoni.

Rekreatsiya geografiyasi-aholining dam olishi uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan tabiiy boyliklar to'g'risida bilim.

Rekreatsiya resurslari-bu insonning ma'naviy va jismoniy kuchini, uning mehnat qobiliyatini tiklash va rivojlantirishga hissa qo'shadigan

tabiiy-texnik, tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy komplekslar va ularning elementlari birikmasidir. Rekreatsion ehtiyojlarning zamonaviy va istiqbolli tuzilishi va texnik-iqtisodiy imkoniyatlari bilan ular to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita iste'mol qilish va kurort va turistik xizmatlarni ko'rsatish uchun foydalaniladi.

Sertifikat-Sayohat xizmatlari sifati va ularning ma'lum bir standartga yoki boshqa me'yoriy hujjatga muvofiqligini tasdiqlovchi hujjat.

Siyosiy vaziyat-Mamlakatdagi siyosiy vaziyat boshqa barcha dinamik omillarni belgilaydi. Inqirozlar, siyosiy beqarorlik, iqtisodiyotni harbiylashtirish, turistik rasmiyatchilikni kuchaytirish, valyuta o'zgarishlari va boshqalar.-bu davlat siyosatining oqibatlaridir. Turizm va boshqa xalqaro iqtisodiy aloqalar sohasida davlatlararo va hukumatlararo kelishuvlar sohasida davlat tomonidan olib borilayotgan siyosat muhim siyosiy omil hisoblanadi.

Statik-vaqt o'tishi bilan o'zgarmaydigan ma'no. Ushbu guruhga birinchi navbatda tabiiy, madaniy va tarixiy boyliklarning miqdori va sifatida ifodalangan hududning rekreatsion va resurs salohiyati kiradi.

Tarixiy geografiya-madaniy turizmni rivojlantirishning muhim omili bo'lgan madaniyat, tarix haqidagi bilimlar.

Tasnif-shuningdek, "toifali" va "bajarish" tasnifi-bu fandagi umumiy tushunchaning hajmi ma'lum bir asos (atribut, mezon) bo'yicha tushuncha hajmining bo'linishini bildiruvchi tushuncha. (sinf, to'plam) turlarga (kichik sinflar, pastki guruhlar), turlar esa o'z navbatida pastki turlarga va boshqalarga bo'linadi.

Tur-Turistik xizmatlar majmuasi bilan ma'lum bir vaqt davomida ma'lum bir yo'nalishda sayohat (turar joy, ovqatlanish, transport, dam olish, ekskursiya xizmatlari va boshqa xizmatlar).

Turist-O'zbekiston Respublikasi hududi orqali yoki boshqa davlatga sayohat qiluvchi jismoniy shaxs (doimiy yashash joyidan sayyohlik maqsadida ketish).

Turistik faoliyat-Tarixiy obidalar, diqqatga sazovor joylar va boshqa ob'ektlar bilan tanishish uchun oldindan tuzilgan marshrutlar bo'yicha yo'riqnoma bilan birga davomiyligi 24 soatdan ko'p bo'lmagan ekskursiyalarni tashkil etish bo'yicha turistik faoliyatning bir qismi.

Turistik faoliyat sub'ektlari-Belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tgan va turizm xizmatlarini ko'rsatish bilan bog'liq faoliyatni amalga oshirish uchun litsenziyaga ega bo'lgan korxonalar, muassasalar, tashkilotlar.

Turistik mahsulot-Sayohat sovg'alari, xarid qilish.

Turistik xizmatlar-Turistik tashkilotlarning turar joylari, ovqatlari, transporti, axborot va reklama xizmatlari, shuningdek turistlarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan boshqa xizmatlar.

Turizm-Jismoniy shaxsning reabilitatsiya, ta'lim, kasbiy-amaliy yoki boshqa maqsadlarda (mamlakatda) pullik faoliyat bilan shug'ullanmasdan doimiy yashash joyidan bir yil muddatga chiqib ketishi.

Turizm geografiyasi-Odam turizmining hududiy tashkil etilishini o'rganadigan fan.

Turizm resurslari-Tegishli hududning tabiiy-iqlim, rekreatsion, tarixiy, madaniy, ta'lim va ijtimoiy ob'ektlari majmuasi.

Turizm sohasi-Turistlarga xizmat ko'rsatadigan turistik faoliyatning turli sub'ektlari to'plami (mehmonxonalar, turistik majmualar, lagerlar, motellar, pansionatlar, umumiy ovqatlanish, transport korxonalari, madaniyat, sport muassasalari va boshqalar).

Turizm sug'urtasi-turistik faoliyatni amalga oshirish huquqini tasdiqlovchi maxsus ruxsatnoma.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. М.А.Морозов, Н.М.Морозова, Г.А.Карпова, Л.В.Хорева. Экономика туризма.М.2014.
2. В.И.Кружалин, Н.С.Мироненко, Н.В.Гигени-Корн, Н.В.Шабалина. География туризма.М.2014.
3. Морозов М.А. Привлекательность Оценки Туристические дестинации/Морозов М.А., Морозова Н.С.//Вестник RGTEU.— 2012.—№ 7—8 (67). S. 41—49.
4. Моралева Н.В., Ледовских И.Ю. Экологический туризм в России//Охрана дикой природы, 2001, № 3
5. A.Lew, C.Hall, D. Timothy. World geography of travel and tourism.Canada.2008.
6. Die Region als soziale Konstruktion / Spindler M. Regionalismus im Wandel. Die neue Logik der Region in einer globalen konomie. Wiesbaden: VS Verlag, 2005. P. 100.
7. The 2019 Annual Report on Development of World Tourism Cities
8. Non-Western International Relations Theory / Ed. by A. Acharya, B. Buzan. N.Y.: Routledge, 2010.

Qo'shimcha adabiyotlar

9. Mirziyoyev Sh.M. Tandiqliy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik—har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. — T.: "O'zbekiston", 2017.
10. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. — T.: "O'zbekiston", 2016.-56 b.
11. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash—yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.—T.: "O'zbekiston", 2017.—48 b.
12. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz.—T.: "O'zbekiston", 2017.-488 b.
13. А.С. Кусков, Ю.А.Джаладян. Основы туризма. KnoRus.2015.
14. А. Д. Чудновский, Н. В. Королев, Я. А. Гаврилова, М. А. Жукова, Н. А. Зайцева. Менеджмент туризма.М. 2014.
- 15.Morgan Westcot. Introduction to tourism and hospitality in BS.UK.2015.
16. А.С. Кусков, Ю.А.Джаладян. Основы туризма. KnoRus.2015.
17. А. Д. Чудновский, Н. В. Королев, М50 Я. А. Гаврилова, М. А. Жукова, Н. А. Зайцева. Менеджмент туризма.М. 2014.

Axborot manbalari

18. <https://lex.uz/docs/3107036> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING FARMONI. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV. Toshkent sh., 2017-yil 7 fevral, PF-4947-son.
19. <https://www.gazeta.uz/uz/2017/02/07/strategiya/> 2017–2021-yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi. 3.4. 07.02.2017y .PF-4947
20. <https://lex.uz/docs/4651276> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLARMAHKAMASINING QARORI. Toshkent sh.,2019-yil 17 dekabr, 1010-son.
21. <https://www.gazeta.uz/uz/2017/02/07/strategiya/> 2017–2021-yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi. 3.4.
22. www.gov.uz –O'zbekiston Respublikasi hukumat portali.
23. www.uzbekistanairways.uz–O'zbekiston havo yo'llari.
24. www.uzbektourism.uz–O'zbekiston temir yo'llari.
25. www.uzbektourism.uz–O'zbekiston respublikasi turizmi rivojlantirish davlat qo'mitasi rasmiy sayti.
26. <http://tourfaq.net/travel-business/glavnye-factory-vliyayushhie-na-razvitiya-turizma/>
27. https://studref.com/652848/turizm/factory_vliyavuschie_razvitie_turizma
28. https://studbooks.net/1565322/turizm/sotsialno_ekonomicheskie_faktery_razvitiya_turizma
29. https://bstudy.net/693299/turizm/prirodnye_factory
30. https://bstudy.net/693300/turizm/kulturno_istoricheskie_factory
31. <https://www.crescentrating.com/>
32. <https://www.grandars.ru/shkola/geografiva/factory-razvitiya-turizma.html>
33. <https://mykonspekts.ru/1-92576.html>
34. <https://www.dissercat.com/content/prostranstvennaya>
35. <https://www.onlinetours.ru/oaе>
36. <https://ru.bookimed.com/article/medicinskij-turizm/>

Mirsabirova N.M. Turizm iqtisodi va geografiyasi (o'quv
qo'llanma) – Toshkent: TDSHU nashriyoti, 2021. – B. 116.

Mas'ul muharrirlar:

PhD Z.Qodirova

Taqrizchilar:

Ch.Xusanov-iqtisod fan nomzodi

X.Raximova-iqtisod fan nomzodi

Ushbu o'quv qo'llanma Oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligining 25-dekabr 2021-yildagi 538-sonli
buyrug'iga asosan nashrga tavsiya etilgan.

Bosihga ruxsat etildi: 30.12.2021

Bichimi 60x84 1/16 Shartli 9,5 b.t.

50 nusxada bosildi. Buyurtma № 35.

Toshkent davlat sharqshunoslik
universitetining kichik bosmaxonasi.
Toshkent, Amir Temur ko'chasi, 20.

© N.M. Mirsabirova , 2021

© Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2021

